

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Έτος 70όν - Τεύχος 3ον

*Καί «Άλλη λαμπρά πανήγυρις
τήν σήμερον ἐορτάζεται
εἰς τήν Ἑλλάδα ...»*

Μάιος - Ἰούνιος 2021

ΕΚΔΙΔΕΤΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑ του Μακ. Αρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καί πάσης Ἑλλάδος
κ. ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ

ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑ: Κλάδος Ἐκδόσεων τῆς Ἐπικοινωνιακῆς καί Μορφωτικῆς
Υπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

ΕΚΔΟΤΗΣ - ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΚΛΑΔΟΥ: Ἐπίσκοπος Ὁρεῶν κ. Φιλόθεος
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Ἀλέξανδρος Ἰ. Κατσιάρας

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ 2020-2021 ΜΕ ΔΙΕΤΗ ΘΗΤΕΙΑ (ἀλφαβητικά): πρωτ. Ἀκίνδυνος Δαρδανός (Ι.Μ. Ἰδρας, Σπετσῶν καί Αἰγίνης), π. Κωνσταντῖνος Καλλιανός (Ι.Μ. Χαλκίδος), πρωτ. Ἰγνάτιος Καλογεράκης (Ι.Μ. Γουμένισσης, Ἀξιουπόλεως καί Πολυκάστρου), π. Ἡλίας-Συμεὼν Λαουλάκος (Ι.Μ. Κηφισίας, Ἀμαρουσίου καί Ὠρωποῦ), πρωτ. Νικόλαος Μεντζελίδης (Ι.Μ. Καλαβρύτων καί Αἰγιαλείας), Ἀθανάσιος Β. Γάρος, (Ἀναπλ. Καθ. ΕΚΠΑ) – ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΥΛΗΣ: Ζαμπία Ἀγριμάκη – ΕΙΚΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Ἀλέξανδρος Κατσιάρας – ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΕΙΜΕΝΩΝ: Ζαμπία Ἀγριμάκη, Ἐμμανουὴλ Πλούσος – ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ: Ζαμπία Ἀγριμάκη – ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ: Ἀποστολική Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος – Ὑπεύθυνος Τυπογραφείου: Β. Μπίτσης, Πρωτομαγιάς 3 - 145 68 Κρυονέρι Ἀττικῆς, Τηλ.: 210-8160.127 – Fax: 210-8160.128. Τιμὴ τεύχους 1 € (γιά ὄσους δὲν τό δικαιῶνται δωρεάν).

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:
Ἀθηνᾶς 30, 105 51 ΑΘΗΝΑ | Τηλ.: 211 48.25.298, Fax: 211 48.25.317
e-mail: efimerios@ecclesia.gr

Προμετωπίδα ἐξωφύλλου: Στίχος ἀπό τὴν ὠδὴ «Εἰς Σούλι» τοῦ Ἀνδρέα Κάλβου (1826)

Φωτογραφία ἐξωφύλλου: Εὐγένιος Ντελακρουά, Δύο Σουλιῶτες πού χορεύουν (Μελέτη), 1825-1826
Παρίσι, Μουσεῖο τοῦ Λούβρου

Τό τεῦχος εἰκονογραφεῖται μέ πίνακες Ἑλλήνων καί ξένων ζωγράφων,
μέ σκηνές ἀπό τὴν ἑλληνική Ἐπανάσταση τοῦ 1821

ΠΑΡΑΚΛΗΣΗ: Τά κείμενα τῶν συνεργατῶν νά μὴν ὑπερβαίνουν τίς 750 λέξεις. Δέν γίνονται δεκτά δημοσιευμένα κείμενα.

Τό περιοδικό Ἐφημέριος δὲν εὐθύνεται γιὰ τό γλωσσικό ἰδίωμα τῶν ἀρθρογράφων του.

Δέν ἐπιτρέπεται ἡ ἀναδημοσίευση, ἡ ἀναπαραγωγή –ὀλική ἢ μερική– τοῦ περιεχομένου τοῦ περιοδικοῦ Ἐφημέριος καθ' οἷονδήποτε τρόπο. Ἐπιτρέπεται μόνον ἡ παράθεση ἀποσπασμάτων ἀποκλειστικῶς γιὰ ἐπιστημονικούς καί ἐκπαιδευτικούς σκοπούς, μέ ἀναφορά τῆς πηγῆς προελεύσεως.

ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

Έτος 70όν

Μάιος - Ίούνιος 2021

Τεϋχος 3ον

Περιοχόμενα

ΠΡΟΣΟΜΟΙΑ

Έγκύκλιος τής Ίεράς Συνόδου για τήν 25η Μαρτίου	3
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΚΑΤΣΙΑΡΑ	
Είσοδικόν	7
ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ ΡΙΖΟΥ	
Ή πηγή τής γνώσης	10
π. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΠΑΘΡΕΛΛΟΥ	
Ή Χριστιανισμός και οί θρησκείες.....	11
ΜΙΑΤΙΑΔΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ	
Ένα προσκλητήριο έμπιστοσύνης στη δύναμη του Θεού. Σχόλιο στό Ήσα 61:10β-62:5..	13
ΙΩΑΝΝΗ ΚΑΡΑΒΙΔΟΠΟΥΛΟΥ	
Ή δημιουργική δυσπιστία του Άπόστολου Θωμά.....	16
ΔΗΜΗΤΡΗ ΜΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ	
Έκκλησία και άποστολή.....	19
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ Ι. ΣΚΑΛΤΣΗ	
Αΐτηση για τεκνογονία στα «Ειρηνικά» τής Άκολουθίας του Άρραβώνα (α)	22
Πρωτ. ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΟΡΜΠΑΡΑΚΗ	
Κυριακή του Πάσχα	25
Πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΘΕΡΜΟΥ	
Κυριακή των Μυροφόρων	27
Άρχιμ. ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ Δ. ΠΑΠΑΘΩΜΑ	
Είσαγωγή στό Κανονικό Δίκαιο και τήν Κανονική Οικονομία (ΙΕ΄) (α)	29
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ν. ΜΟΣΧΟΥ	
Άσθένεια και μοναχισμός κατά τίς άπαρχές του	31
ΣΤΑΥΡΟΥ ΓΟΥΛΟΥΛΗ	
«Κάθου εκ Δεξιών Μου...»: γήινος και οϋράνιος Θρόνος του Χριστού	33
Άρχιμ. ΠΑΝΤΕΛΕΗΜΟΝΟΣ ΤΣΟΡΜΠΑΤΖΟΓΛΟΥ	
Ή Χριστιανισμός στα Βρετανικά νησιά, VI	35
Πρωτ. ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΛΟΝΤΟΥ	
Ή Παϋλος στην πόλη των Άθηνών (Πράξ. 17.15-34).....	37
ΕΛΕΝΗΣ ΚΑΚΛΑΜΑΝΟΥ	
Ή άριστοτελική σύλληψη τής οικονομίας	39
Πρωτ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Α. ΓΕΩΡΓΟΠΟΥΛΟΥ	
Ή Θεολογική διακήρυξη του Barmen (1934). Μιά χριστιανική πράξη αντίστασης στό ναζιστικό καθεστώς	41
ΖΑΜΠΙΑΣ ΑΓΡΙΜΑΚΗ	
Τά λαμπρά παληάρια: οί φωτεινοί πολεμιστές τής έλευθερίας	43
ΜΑΡΙΟΥ-ΚΥΠΑΡΙΣΣΗ ΜΩΡΟΥ	
Κύριε / έπέγει μια Άνάσταση.....	45
Βιβλιοπαρουσίαση	47
Έφημεριακά	48

Ἀνδρέας Κάλβος, «Εἰς Σούλι»

(ἀποσπάσματα)

[...]

δ'

Βράχοι ὑψηλοί, διαβόητοι,
βουνὰ τοῦ τετραχώρου,
ἀπὸ σᾶς καταβαίνουσι
πολλοὶ καὶ δυνατοὶ
ἀδάμαστοι ἄνδρες.

ε'

Κάθε χέρι, κλαδί·
κάθε κεφάλι φέρνει
στέφανον· ἀπὸ βράχον
πηδαῖον εἰς βράχον ψάλλοντες
πολέμιον ἄσµα.

ς'

«Μακρὰν καὶ σκοτεινὴν
ζωὴν τὰ παλικάρια
μισοῦν· ὄνομα ἀθάνατον
θέλουν καὶ τάφον ἔντιμον
ἀντὶς διὰ στρώµα.»

ζ'

Οὕτως ἐβόουν· συμφώνως
τ' ἄρµατά τους ἐβρόνταον
καὶ τ' ἄντρα... – ᾿Ω δὲν ἀκούω
πλέον παρὰ τὸν ἄνεμον
καὶ τοὺς χειµάρρους. –

[...]

κθ'

Ἴδου ἀνὰ δεκάδας,
πετάουν καὶ τῶν Ἑλλήνων
τὰ πνεύµατα ἐλαφρά·
ἀστράπτουν ὡς οἱ ἀκτίνες
τοῦ πρώτου ἡλίου.

λ'

Φέρνει σταυρὸν καὶ βία
ὁ πτερωµένος ἄγγελος
ποὺ τοὺς ἡγεμονεύει·
ψάλλοντες ἀναβαίνουσιν
ὑπὲρ τὰ νέφη.

λα'

Ψυχὰι μαρτύρων χαίρετε·
τὴν ἀρετὴν σας ἄμποτε
νὰ μιμηθῶ εἰς τὸν κόσμον,
καὶ νὰ φέρω τὴν λύραν μου
µὲ σᾶς νὰ ψάλλω.

(Ἀπὸ τῆ συλλογῆ *Λυρικά*, Παρίσι 1826)

ΠΡΟΣΟΜΟΙΑ - 200 ΧΡΟΝΙΑ ΑΠΟ ΤΟ '21

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

**Η ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ**

Δ/νσις : Ἰωάννου Γενναδίου 14 – 115 21, Ἀθήναι

Τηλ. 210-72.72.204, Fax 210-72.72.210, e-mail: contact@ecclesia.gr

ΠΡΩΤ. 1087

ΑΡΙΘ.

Ἀθήνησι τῆ 9ῃ Μαρτίου 2021

ΔΙΕΚΠ. 507

Ε Γ Κ Υ Κ Λ Ι Ο Σ 3 0 3 9

Θέμα: «Μήνυμα ἐπὶ τῇ Ἑορτῇ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου καὶ τῇ συμπληρώσει διακοσίων ἐτῶν ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τῆς 25ῆς Μαρτίου 1821»

*«Ἐπὶ σοὶ ἤλπισαν οἱ πατέρες ἡμῶν, ἤλπισαν,
καὶ ἐρρόύσω αὐτούς· πρὸς σὲ ἐκέκραξαν καὶ ἐσώθησαν,
ἐπὶ σοὶ ἤλπισαν καὶ οὐ κατησχύνθησαν» (Ψαλμός 21^{ος})*

Τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,

«Σήμερον τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸ κεφάλαιον καὶ τοῦ ἀπ' αἰῶνος μυστηρίου ἡ φανέρωσις». Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐορτάζει τὸν Εὐαγγελισμό τῆς Θεοτόκου καὶ ὁ Ἑλληνισμός σύμπας, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς Ἑλλάδος, τιμᾷ τὴν Ἐπέτειο τῶν 200 ἐτῶν ἀπὸ τὴν ἑναρξῆ τῆς Μεγάλῃς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.

Παρά τίς δύσκολες συνθήκες καὶ τοὺς ὑγειονομικοὺς περιορισμοὺς, καλούμαστε ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἐνωμένοι νὰ προσευχηθοῦμε στὴν Κυρία Θεοτόκο, Ὑπέρμαχο Στρατηγὸ τοῦ Γένους μας, νὰ τὴν εὐχαριστήσουμε γιὰ τὸ γεγονός τῆς σωτηρίας, τὴν ὁποία δι' Αὐτῆς μᾶς χαρίζει ὁ Κύριός μας Ἰησοῦς Χριστός, καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς Πατρίδος μας καὶ τὴν εὐδωση τοῦ ἐθνικοῦ Ἀγῶνος. Ταυτόχρονα καλούμαστε νὰ Τὴν παρακαλέσουμε, ὥστε νὰ πρεσβεύει στὸν Υἱὸ Τῆς, προκειμένου γρήγορα ν' ἀπαλλαγοῦμε ἀπὸ τὰ δεινὰ τῆς πανδημίας, ἢ ὁποία ταλαιπωρεῖ ὅλη τὴν ἀνθρωπότητα.

Σήμερα είναι ημέρα Μνήμης, Τιμής και Ἐλπίδος. Μνήμης Ἀγίων, Νεομαρτύρων, Ἐθνομαρτύρων, Ἡρώων, Ἀγωνιστῶν, Δασκάλων τοῦ Γένους, κληρικῶν καί λαϊκῶν, ἀνδρῶν καί γυναικῶν πού ἔδωσαν τά πάντα γιά τήν Πατρίδα.

Θυμόμαστε ἐκείνους πού προετοίμασαν τό ἔδαφος. Ἐκείνους πού διαφύλαξαν τήν Πίστη, τήν γλῶσσα καί τήν ἐθνική συνείδηση. Ἐκείνους πού καλλιέργησαν τό ἀγωνιστικό ἦθος. Ἐκείνους πού διατήρησαν τήν ἄσβεστη φλόγα τῆς ἐλπίδας. Θυμόμαστε τά λόγια του Ἀγίου καί Ἐθναποστόλου Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ, ὁ ὁποῖος δίδασκε ὅτι θά ἔλθει τό ποθούμενον (ἡ ἀπελευθέρωση), ἀρκεῖ νά κρατήσουμε τήν Χριστιανική Πίστη μας καί τήν ἐλληνική γλῶσσα καί παιδεία.

Τιμοῦμε τούς Ἀγωνιστές τῶν πολλῶν προεπαναστατικῶν κινημάτων. Τούς ἄνδρες καί τίς γυναῖκες πού ἔπεσαν στους ἀγῶνες τῶν 400 ἐτῶν γιά τήν Νότιο Ἑλλάδα, ἀλλά καί τῶν 500 ἐτῶν γιά τήν Βόρειο Ἑλλάδα. Τιμοῦμε τήν σεμνότητα καί τήν μαχητικότητα τῶν μελῶν τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, οἱ ὁποῖοι ξεκίνησαν τό τόλμημά τους ἀνήμερα τοῦ Σταυροῦ στίς 14 Σεπτεμβρίου 1814 καί ὀργάνωσαν τήν Ἐθνεγερσία μέ μυστικότητα καί μέ εὐφυΐα, παρά τό ἀρνητικό διεθνές περιβάλλον. Τιμοῦμε ὅλους ἐκείνους πού ἔχυσαν τό αἷμα τους στίς μάχες, στίς πολιορκίες, στίς ναυμαχίες τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως. Τιμοῦμε τά θύματα τῶν Ὀλοκαυτωμάτων καί τῶν σφαγῶν στήν Νάουσα, στήν Χίο, στήν Κύπρο, στίς Κυδωνίες, στό Μεσολόγγι καί ἀπανταχοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐλπίζουμε καί ὀραματιζόμαστε. Ἐλπίζουμε νά παραμείνει ἡ Ἑλλάδα ἐλεύθερη ἀπό κάθε καταπίεση καί ἀπειλή, στηριζόμενη στήν Ἁγία Πίστη τοῦ Χριστοῦ καί στίς δημοκρατικές ἀρχές καί ἀξίες. Ἐπιθυμοῦμε τήν εἰρηνική συμβίωση μέ ὅλους τούς λαούς τῆς γῆς, ἀλλά δέν εἴμαστε διατεθειμένοι νά ἀπεμπολήσουμε τά ἐθνικά μας δίκαια. Ὅσα ἀποκτήθηκαν μέ αἷμα ἀπό τούς προγόνους μας ὀφείλουμε νά τά διαφυλάξουμε, ὥστε νά παραδώσουμε στίς νεώτερες γενιές τήν Ἑλλάδα ἀσφαλῆ καί ἱκανή νά ἀναδείξει τήν πλούσια καί ζῶσα πολιτισμική κληρονομιά της.

Καλούμαστε, λοιπόν, νά πορευθοῦμε μέ τήν ἐλπίδα τοῦ μέλλοντος, ἔχοντας τήν συνείδηση ὅτι τό μέλλον εἶναι αὐτό πού δίνει οὐσιαστικό νόημα σέ ὅσα προηγήθηκαν. Ἕνα μέλλον πού ἀποκαλύπτει τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ στήν ζωή μας. Οἱ πρόγονοί μας, τό 1821, δέν θά εἶχαν ἐπιτύχει σέ κανέναν ἀγῶνα τους χωρίς πίστη σ' αὐτήν τήν ζωντανή παρουσία τοῦ ὄντως Ζῶντος Θεοῦ.

Ἡ ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἡ ὁποία τόσα πολλά σηματοδοτεῖ γιά τό λαμπρό μέλλον τῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου στά ἔσχατα, εἶχε ἐπιλεγεί ἀπό τήν Φιλική Ἐταιρεία, ἤδη ἀπό τόν Ὀκτώβριο τοῦ 1820, γιά τήν ἐξέγερση στήν Πελοπόννησο καί σέ ἄλλα μέρη τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τό βεβαιώνουν πολλοί πρωταγωνιστές στά κείμενά τους, μέ πιά χαρακτηριστική τήν ἀναφορά τοῦ Θεόδωρου Κολοκοτρῶνη στήν *Διήγηση Συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς*. Ἐκεῖνοι πού προετοίμασαν τήν Ἐπανάσταση ἤθελαν νά συνδέσουν τόν Ἀγῶνα τους γιά τήν ἐλευθερία τῆς Πατρίδος μέ τήν Ὀρθόδοξη πίστη καί ζωή, τό πρόσωπο τῆς Παναγίας μέ τήν σωτηρία τους. Καί στό τρίτο ἔτος τοῦ

Ἀγῶνος, στίς 30 Ἰανουαρίου 1823, ἡ Παναγία τούς ἔδωσε τό μήνυμα ὅτι ὁ Ἀγῶνας θά εὐοδωθεῖ. Τότε ἀκριβῶς ἀνευρέθη μέ θαυματουργικό τρόπο ἡ εἰκόνα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου στήν Τήνο, κατόπιν ὑποδείξεως τῆς μοναχῆς Πελαγίας, ἥδη Ἀγίας τῆς Ἐκκλησίας μας.

Τέκνα τῆς Ἐκκλησίας μας εὐλογημένα,

Ἔχοντας ὅλα τά προαναφερθέντα στόν νοῦ μας, ἄς ἀτενίσουμε μέ αισιοδοξία τό μέλλον. Ἡ 25^η Μαρτίου 2021 ἄς γίνεῖ ἡ ἀφετηρία καί τό ἐφαλτήριο μίας νέας πορείας ὡς πρός τήν σχέση μας μέ τό Γένος καί τήν Πατρίδα μας. Ἄς προσπαθήσουμε νά συνδυάσουμε τήν Χριστιανική μας Παράδοση καί τήν ἱστορική μας συνέχεια μέ τίς ἀνάγκες τῆς σύγχρονης ἐποχῆς. Καί ἄς ξαναδιαβάσουμε μέ προσοχή τήν λαϊκή σοφία τοῦ Στρατηγοῦ Ἰωάννη Μακρυγιάννη, ὁ ὁποῖος συνοφίζει τό νόημα τοῦ Ἀγῶνα σέ μία σύντομη συζήτησή του μέ τόν Γάλλο Ναύαρχο Δεριγνύ πρὶν ἀπό τήν μάχη μέ τόν Ἰμπραήμ στούς Μύλους τῆς Ἀργολίδος:

«Ἐκεῖ ὅπου ἴφικα τὶς θέσεις εἰς τοὺς Μύλους, ἦρθε ὁ Ντερνύς νά μέ ἰδεῖ». Μοῦ λέγει: «Τί κάνεις αὐτοῦ; Αὐτὲς οἱ θέσεις εἶναι ἀδύνατες· τί πόλεμον θά κάμετε μέ τόν Μπραῖμη αὐτοῦ;» Τοῦ λέγω: «Εἶναι ἀδύνατες οἱ θέσεις κι ἐμεῖς. Ὅμως εἶναι δυνατὸς ὁ Θεὸς ὅπου μᾶς προστατεύει...».

Εἴμαστε ἀδύνατοι, ἀλλά εἶναι δυνατὸς ὁ Θεὸς μας, διδάσκει ὁ Μακρυγιάννης. Κι ἐμεῖς ἀδύναμοι νιώθουμε καί εἴμαστε, ἀλλά μέ πίστη στόν Θεό, μέ ἐπίγνωση τῆς ἱστορίας μας καί μέ ἐλπίδα στήν Ζωή πού ἔρχεται ἀπὸ τό μέλλον θά γίνουμε πιό δυνατοί γιὰ νά ἀντιμετωπίσουμε τίς δυσκολίες!

Τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά,

Γιὰ μᾶς τούς Ὀρθοδόξους, αὐτὸς ὁ σταθερὸς προσανατολισμὸς τῆς ἱστορίας πρός τό μέλλον εἶναι πού μεταμορφώνει καί δίδει πραγματικὸ νόημα στόν παρόντα καιρὸ. Ἀποτελεῖ ἀπάντηση στό ζήτημα τοῦ θανάτου καί γι' αὐτὸ ἀποτυπώθηκε μέ ἀπαράμιλλη εὐστοχία στό πάντα ἐπίκαιρο ἐπαναστατικὸ σύνθημα τῶν Ἀγωνιστῶν τοῦ 1821 «Ἐλευθερία ἢ Θάνατος». Ἡ πίστη ὅτι ἡ ἱστορία πορεύεται ὄχι στήν ἐπιστροφή της σέ ἓνα τέλειο παρελθόν, ἀλλά σέ ἓνα ἐσχατολογικὸ μέλλον τό ὁποῖο τήν ἀναμένει καί δέν δύναται νά ἀναιρέσει τήν μνήμη του, ἦταν πού κράτησε ἀπροσκύνητους ἐπὶ 400 χρόνια τοὺς προγόνους μας ὑπὸ τόν ὀθωμανικὸ ζυγὸ.

Ἡ ἀπελευθέρωση ἀπὸ τήν ὅποια κοσμικὴ σκλαβιά προϋποθέτει τήν πίστη ὅτι τό παρελθόν δέν μπορεῖ νά καθορίζει τόν ἄνθρωπο. Γιὰ τήν ζωὴ καί τήν πίστη τῆς

Ἐκκλησίας μας, τόν ἄνθρωπο μόνο τό μέλλον μπορεῖ νά τόν καθορίζει. Αὐτό εἶναι ἄλλωστε καί τό νόημα τῆς Μετανοίας.

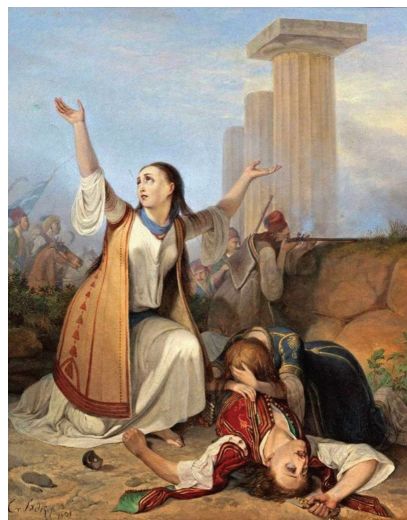
Χρόνια πολλά, ἐλεύθερα, ἐν μετανοίᾳ καί χαρᾷ, ἐπ' ἐλπίδι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος!

- † Ὁ Ἀθηνῶν **Ι Ε Ρ Ω Ν Υ Μ Ο Σ**, Πρόεδρος
- † Ὁ Μυτιλήνης, Ἐρεσσοῦ καί Πλωμαρίου Ἰάκωβος
- † Ὁ Γουμενίσσης, Ἀξιουπόλεως καί Πολυκάστρου Δημήτριος
- † Ὁ Βεροίας, Ναούσης καί Καμπανίας Παντελεήμων
- † Ὁ Διδυμοτείχου, Ὀρεστιάδος καί Σουφλίου Δαμασκηνός
- † Ὁ Δρυϊνουπόλεως, Πωγωνιανῆς καί Κονίτσης Ἀνδρέας
- † Ὁ Εἰάνθης καί Περιθεωρίου Παντελεήμων
- † Ὁ Ἄρτης Καλλίνικος
- † Ὁ Ἰλίου, Ἀχαρνῶν καί Πετροπόλεως Ἀθηναγόρας
- † Ὁ Ζακύνθου Διονύσιος
- † Ὁ Κηφισίας, Ἀμαρουσίου καί Ὠρωποῦ Κύριλλος
- † Ὁ Νέας Ἰωνίας, Φιλαδελφείας, Ἡρακλείου καί Χαλκηδόνος Γαβριήλ
- † Ὁ Γλυφάδας, Ἑλληνικοῦ, Βούλας, Βουλιαγμένης καί Βάρης Ἀντώνιος
- Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς
- † Ὁ Ὠρεῶν Φιλόθεος

*Ludovico Lipparini, Ὁ θάνατος τοῦ
Λάμπρου Τζαβέλα (1840)
ιδιωτική συλλογή*

*Karl von Heideck, Μόσχω καί Λάμπρος
Τζαβέλας (1831), Συλλογή Ἐταιρίας γιὰ
τόν Ἑλληνισμό καί τόν Φιλελληνισμό*

Τό πρωταρχικό Νόημα τοῦ 1821;

Ἡ ἐπέτειος 200 ἐτῶν ἀπό τό 1821 μᾶς προκαλεῖ νά ἀναστοχαστοῦμε στό νόημά του, καθότι ὅ,τι ἔγινε, γίνεται, διότι τά ἱστορικά γεγονότα προϋποθέτουν προηγούμενα καί καθορίζουν τά ἐπόμενα. Κατανοοῦνται μόνον ὅταν ἐνταχθοῦν στόν περίγυρό τους. Ἐκ τῆς ἱστορικῆς μελέτης προκύπτει ὅτι πάντοτε ὑφίσταται μία διήκουσα ἔννοια πού κινεῖ καί ἐκφράζεται στά πάντα, ἔμμεσα ἢ ἄμεσα, πού σχετίζεται μέ τό θεμελιώδες ἐρώτημα περί τοῦ νοήματος τῆς ζωῆς, τῆς ὑπάρξεως τῶν ὄντων, καί τήν ὑπεράσπισή του.

Στήν Ἱερή ἱστορία τῆς ἀγ. Γραφῆς τό Νόημα τῆς ὑπαρξεως τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται στήν κοινωνία του μέ τόν Θεό καί στήν ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουσα ἀθανασία. Τό Νόημα τό καθόρισε ὁ ἀποκαλυφθεῖς στούς ἀνθρώπους Θεός, καί οὐχί ἐφευρεθείς, ὁ ὁποῖος ἀποκάλυψε ἐπιπλέον καί τόν τρόπο ἐπίτευξής του. Ὁ ἄνθρωπος ἀποδέχθηκε τό προκαθορισθέν Νόημα, ἀλλά διαφώνησε στόν τρόπο κατάκτησής του. Ἀντί νά φθάσει στήν ὁμοίωση διά μέσου τοῦ Θεοῦ, ἀποφάσισε νά τό κατακτήσει ὑποκαθιστώντας τόν Θεό, ὀρίζοντας ὁ ἴδιος ἀπευθείας τόν τρόπο, τί εἶναι καλόν καί πονηρόν (Γεν 3:5), θεωρώντας ὅτι ὁ Θεός τόν παραπλάνησε μέ ἕνα ψεύτικο τέχνασμα (Γεν 3:4) γιά νά διατηρήσει τά πρωτεῖα. Δοκίμασε, ἀλλά συνάντησε τόν θάνατο, τή συνεχῆ περιδίνηση περίξ τοῦ ἑαυτοῦ του, τήν ἀσυνέχεια. Αὐτό ἐκφράστηκε μέ τήν εἰδωλολατρία, τήν ἀπώλεια τῆς πραγματικότητας, τή μονομερῆ ἐστίαση καί ἀπολυτοποίηση πλευρῶν τοῦ κτιστοῦ. Ἐκτοτε λειτουργεῖ διῆστικά, ἀποσπασματικά, διλημματικά, ἀνταγωνιστικά πρὸς τό θεῖο, τόν συνάνθρωπο καί τό περιβάλλον, καί τόν «ἑαυτό του».

Ἀπό τότε ὁ ἄνθρωπος ἀλλά καί λαοί καθημερινά βρίσκονται σέ διλήμματα πού κατά βάθος ἀνάγονται στό πρωταρχικό δίλημμα ἀναφορικά μέ τήν πηγῆ καί τόν τρόπο ἀντλήσης τῆς Ἀθανασίας. Στίς ἀπαντήσεις των, ἀποκαλύπτεται ἕάν τό νόημα τό τοποθετοῦν πρωταρχικά στή σχέση τους μέ τόν Θεό ἢ στίς ἀνθρώπινες δυνατότητες καθαυτές. Ἡ πορεία τοῦ ἀνθρώπου, τῶν λαῶν ἐν γένει, μοιάζει μέ πάλη γεμάτη ἀντιφάσεις, πού ἀλλοῦ πλεονάζουν τά θριαμβευτικά ἀνοίγματα πρὸς τόν «Ἐ(ξ)ένον» καί ἀλλοῦ κυριαρχεῖ ἡ ἀσύλληπτη αὐτοαναφορικότητα – αὐτοχειρία. Ἡ αὐτοαναφορικότητα πού μηδενίζει. Αὐτό πού κάθε φορά προσδιορίζεται ὡς νόημα ζωῆς καθορίζει τόν πολιτισμό μέχρι λεπτομέρειας. Ὁ δέ τρόπος κατάκτησής του λαμβάνει μεταφυσικές προεκτάσεις. Ἡ ἀμφισβήτησή του ἐγείρει ποταμούς αἱμάτων ἐκδίκησης. Ἡ ὑπεράσπισή του μᾶς ἀποδεικνύει ζωντανούς, καθότι ἄνθρωπος χωρίς νόημα-στόχο-σκοπὸ εἶναι οὐσιαστικά νεκρός.

Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι καί ὁ ἐλληνισμός στή διαχρονία του δέν ἀπέφυγε αὐτήν τήν πρόκληση. Καί τό 1821 τέθηκε τό δίλημμα ἂν θά ἔπρεπε οἱ ὑπόδουλοι νά ἐπαναστατήσουν ἀφοῦ πρῶτα ἀνακτήσουν τή χαμένη τους παιδεία ἢ χωρίς αὐτήν. Οὐσιαστικά

τό δίλημμα σχετιζόταν μέ τήν πηγή από τήν όποία θά άντλήσουν τό Νόημα. Για εκείνους πού εξέφρασε ό Άδ. Κοραΐς, ή έπιτυχία τής Έπαναστάσεως και ή μετέπειτα συγκρότηση έθνικοῦ Κράτους προϋπέθετε τή μετακένωση τών άρχών τοῦ διαφωτισμοῦ στούς υπόδουλους. Αυτό άπηχοῦσε μία ήδη εκπεφρασμένη δυτική αντίληψη ότι τά φῶτα τοῦ πολιτισμοῦ γεννήθηκαν στήν άρχαία Έλλάδα, αλλά από εκεί, μέσω τής Ρωμαιοκρατίας, πέρασαν στή δυτική Εὐρώπη, τήν όποία εκπολίτισαν και ή όποία τά διέσωσε. Αντίθετα, οί υπόδουλοι κατά τούς δυτικούς αποξενώθηκαν από αυτά τά φῶτα εξαιτίας τής «Βυζαντινής» Αυτοκρατορίας και τής Όθωμανικῆς κυριαρχίας, μέ άποτέλεσμα νά άπωλέσουν τήν παιδεία και νά υποβιβαστοῦν σέ «γραικούς» (Σύνοδος Φρανκφούρτης 794 μ.Χ.) πού όνειδίζονταν από τά άλλα έθνη «ώς έθνος ήλιθιον, ως άνωφελές βάρος τής γῆς»¹. Τούς διέφευγε ότι οί δυτικοί δέν εἶχαν διασώσει τήν αυθεντική κλασική παιδεία, ότι ή παιδεία στά εὐρωπαϊκά πεφωτισμένα έθνη ἦταν τόσο εγκλειστικά ανθρωποκεντρική, χρησιμοθηρικά προσανατολισμένη (what is the use of it), πού θα προκαλοῦσε άσφυξία στόν άρχαίο Έλληνα, ό όποίος εἶχε προτάξει τήν αναζήτηση τοῦ νοήματος στήν οὐσία τών όντων, στό λεγόμενο όντολογικό έρώτημα.

Από τήν άλλη πλευρά μία σειρά άγωνιστῶν όπως ό Μακρυγιάννης δέν βίωνε καμία πολιτιστική άσυνέχεια. Γι' αὐτούς ή εκβαση τών γεγονότων δέν καθοριζόταν από τίς ανθρωπινες δυνάμεις, αλλά πρωταρχικά από τόν Θεό. Χαρακτηριστική εἶναι ή άπάντηση τοῦ Μακρυγιάννη στόν Δεριγνύ: «Τοῦ λέγω, εἶναι άδύνατες οί θέσεις κι εμεῖς, όμως εἶναι δυνατός ό Θεός όπού μᾶς προστατεύει» (Απομνημονεύματα). Η εκβαση τής Έπανάστασης καθορίζεται από κάτι ριζικά πέρα αλλά και άρρηκτα δεμένο μέ τόν ανθρωπο: τόν Θεό, πού «τά μωρά τοῦ κόσμου εξέλεξατο ίνα τούς σοφοῦς κατασιχύνη» (Α' Κορ 1:27). Πίσω από τόν μύθο τής πολιτιστικῆς άσυνέχειας κρύβεται ή άρνηση τής νοηματοδότησης τοῦ βίου τοῦ ανθρώπου από τόν Θεό και ή σύνδεση τοῦ νοήματος τής ζωῆς μέ ανθρωποκεντρικές πρακτικές.

Η Άπελευθέρωση έπιτεύχθηκε αλλά ή κοραϊκή αντίληψη περί άσυνέχειας τοῦ Έλληνισμοῦ, δηλαδή περί ανθρωποκεντρικῆς άντλήσεως νοήματος τής ιστορίας, επικράτησε χάρη στόν Όθωνα και τήν Αντιβασιλεία τής όποίας ἦταν ήδη φορεῖς, όπως φανερώνει ό πλεονασμός τής αρχαιομάθειας, τοῦ αρχαιολατρικοῦ ζήλου, και έπιβιώνει μέχρι σήμερα, κατά τή διαπίστωση τοῦ Ε. Παπανούτσου: «...ποτέ δέν έπαψε αὐτή ή φυλή νά εκδηλώνεται πνευματικά μέ πρόσωπα και αξιόλογα έργα... πῶς δημιουργήθηκε και ιδίως πῶς διαδόθηκε και έπιασε αὐτός ό μύθος... πῶς ή έλεύθερη πατρίδα... έπесе σέ αὐτή τή θανάσιμη πλάνη και εκανε τήν असύγγνωστη άδικία νά σκίσει μέ τά ίδια της τά χέρια εκατοντάδες λαμπρῶν σελίδων μέ άποτέλεσμα νά ακρωτηριάσει τήν πνευματική της ιστορία... πάντως ένα εἶναι βέβαιο ότι ή πλάνη εξακολουθεῖ νά υπάρχει σέ πολλούς»².

Αλλά, αναμάρτητοι ανθρωποι, τέλειοι λαοί δέν υπάρχουν. Ό,τι δέν κατάφεραν οί Όθωμανοί, κατάφερε ή μανία τοῦ εξευρωπαϊσμοῦ. Η μετακένωση τών άρχών τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Διαφωτισμοῦ συνέκλινε στήν άντληση τοῦ νοήματος ζωῆς από τόν αν-

θρωπο καί ὄχι ἀπό τόν Θεό. «Ὡς διαφωτισμός πρέπει νά χαρακτηριστοῦν τά πνευματικά ἐκεῖνα ρεύματα πού ἐπιθυμοῦν νά ἀντικαταστήσουν τήν παραδοσιακή θεολογική κοσμοαντίληψη μέ μία θύραθεν...»³. «Διαφωτισμός εἶναι ἡ ἔξοδος τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τήν ἀνωριμότητά του γιά τήν ὁποία φταίει ὁ ἴδιος... ἡ αἰτία της ἔγκειται ὄχι σέ ἀνεπάρκεια τοῦ νοῦ ἀλλά στήν ἔλλειψη τῆς ἀπόφασης καί τοῦ θάρρους νά μεταχειριστεῖ τό νοῦ του χωρίς τήν καθοδήγηση ἑνός ἄλλου».⁴ Ὁ Διαφωτισμός μετέθεσε τό πρωτεῖο ἀπό τόν Θεό ἀποκλειστικά στόν ἄνθρωπο, στήν αὐτονομημένη ἀνθρώπινη λογική. Αὐτή ἡ μετατόπιση, οὐσιαστικά μετατόπιση ἀντλήσης νοήματος, ἦταν ὑπεραρκετή γιά νά παραχθεῖ ἄλλη φιλοσοφία, ἄλλος πολιτισμός διαφορετικός τοῦ Ἑλληνικοῦ. Θεός, ἄνθρωπος, Ἐκκλησία, φύση, ἱστορία κ.λπ. – ὅλα ἀνανοηματοδοτήθηκαν μέ βάση τόν ὀρθό λόγο καί διαβρώθηκαν. Δέν χρειαζόταν νά καταρριφθεῖ ἡ ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀθεΐα, ἀρκοῦσε ἡ ἀπόψη τοῦ Θεοῦ στό ὑπερφυσικό, ἡ δυϊστική διαίρεση κόσμου σέ ὑπερφυσικό καί αἰσθητό, ἡ ἀπόρριψη κάθε διαμεσολάβησης καί καθοδήγησης γιά νά νοηματοδοτηθεῖ «τό σύμπαν» δαιμονικά. Ἐδῶ ἡ «θρησκεία» δέν ἔχει σχέση μέ τήν ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ ἀλλά «εἶναι μία ἀπλή σύλληψη τοῦ νοῦ σχετικά μέ τόν Θεό καί τά θεῖα πράγματα».⁵

Ἡ θεωρία τῆς πολιτιστικῆς ἢ ἄλλης ἀσυνέχειας (πού προκύπτει ἀπό τή διακοπή τῆς συνεχοῦς ἀναφορᾶς στόν Θεό) ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερα. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἡ ἀλλοτρίωση βαθαίνει. Ἡ ἰδιοπροσωπία τῶν ὑπόδουλων πού σέ καιρούς σκλαβιάς μεσουρανοῦσε, συρρικνώνεται σέ καιρούς ἐλευθερίας καί εὐκολίας. Ἐπομένως ἡ πρόκληση εἶναι πάντοτε παρούσα, τίθεται καθημερινά καί ἔχει νά κάνει μέ τό τί ὀρίζουμε ὡς νόημα τῆς ζωῆς καί πού τό ἀναζητᾶμε. Δέν θά μπορούσε νά γίνει διαφορετικά, τά ἀνθρώπινα εἶναι τρεπτά. Οἱ ἀγωνιστές τοῦ 1821 τή συγκεκριμένη στιγμή ἀντλήσαν νόημα ἀπό τήν πίστη, σέ πείσμα ὅσων πρότειναν νά στηριχθοῦν σέ μία παιδεία ἀνθρωποκεντρική, στήν «πρόοδο», στόν ἐκσυγχρονισμό, στήν τεχνολογική ἐξέλιξη. Ἀπό μία ἀσκητική Ὁρθόδοξη πίστη πού ἔδωσε ἀπάντηση στό ὄντολογικό ἐρώτημα τῶν Ἑλλήνων καί πού ἔκτοτε χωρίς διακοπή διασώθηκε καί στή «Βυζαντινή» Αὐτοκρατορία καί στήν Ὀθωμανική κατοχή καί παραμένει ἔστω καί ὡς «μαγιά», ἱκανή νά ἀνανοηματοδοτήσει τό παρόν καί τό μέλλον μας πού μᾶς διαχωρίζει, ἀλλά δέν μᾶς διαιρεῖ ἀπό τούς δυτικούς. Ἡ οὐσιαστικότερη τιμή τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ '21 εἶναι νά ταυτιστοῦμε μαζί τους στήν κοινή ἀντλήση Νοήματος ζωῆς.

Ἀλέξανδρος Κατσιάρας

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Ἀδ. Κοραῆς, «Πρόλογος» στό Καίσαρος Βεγκαρίου, *Περί ἀμαρτημάτων καί ποινῶν πολιτικῶν θεωρουμένων*, Παρίσι: Baudelot et Eberhart 1802, σ. ιη'. Βλ. καί Βεγκαρίου, *Περί ἀδικημάτων καί ποινῶν*, β' ἔκδοση, Παρίσι: τόπ. Φιρμίνου Διδότου 1823, σ. ιη'-ιθ'. **2.** Ε.Π. Παπανοῦτσος, «Εἰσαγωγή», στόν τόμο *Νεοελληνική φιλοσοφία*, Βασική Βιβλιοθήκη τ. 35, Ἀθήνα: Αετός ²1956, σ. 7, 8). **3.** Π. Κονδύλης, Ὁ εὐρωπαϊκός διαφωτισμός, Ἀθήνα: Θεμέλιο 1987, σ. 31. **4.** Ε. Κάντ, "Was ist Aufklärung", *Berlinische Monatsschrift* (Δεκ. 1784)· ἑλλ. μτφ. στόν τόμο *Τί εἶναι Διαφωτισμός*, ἐπιμ. Ν.Μ. Σκουτερόπουλος – Π.Σ. Βαλλιάνος, Ἀθήνα: Κριτική ²2014. **5.** ΑΙ. Papaderos, *Meakenosis: Griechenlands kulturelle Herausforderung durch die Aufklärung in der Sicht der Korais und des Oikonomos*, Meisenheim am Glan: A. Hain 1970, σ. 32

Ἡ πηγὴ τῆς γνώσης

Αἰκατερίνης Ρίζου
Δρος Φιλοσοφίας

Ἀπό ποῦ πηγάζει ἡ γνώση μας γιὰ τὸν κόσμο; Τὸ ἐρώτημα αὐτό, πού εἶναι κεντρικό γιὰ τὴν Ἐπιστημολογία (δηλαδή τὸν κλάδο τῆς Φιλοσοφίας, πού ἀσχολεῖται μὲ τὴ φύση τῆς γνώσης καὶ τῆς ἐπιστήμης) ἀπασχόλησε τοὺς φιλοσόφους ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ἀκόμη. Ὁ Πλάτων, λ.χ., ἐπιχειρεῖ νὰ τὸ ἀπαντήσῃ μὲ τὴ θεωρία τῆς ἀνάμνησης: ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ψυχὴ, πού κατ' αὐτὸν εἶναι τὸ κέντρο τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς, ζοῦσε στὸν κόσμο τῶν Ἰδεῶν, ὅπου ἀπέκτησε ὅλη τὴν πρωτογενῆ γνώση μετὰ τὸν ἐγκλωβισμό τῆς στὸ σῶμα. «θυμᾶται» αὐτά πού ἔχει γνωρίσει. Ἡ γνώση, λοιπόν, σύμφωνα μὲ τὸν Πλάτωνα εἶναι κάτι πού ὑπάρχει ἐξαρχῆς, ἐντυπωμένο, τρόπον τινα, στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ. Ἕνα ἄλλο παράδειγμα ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα εἶναι ὁ σκεπτικισμός. Μιά ομάδα σκεπτικῶν φιλοσόφων πιστεύει ὅτι ἡ γνώση τῶν πραγμάτων εἶναι ἐξ ἀρχῆς ἀδύνατη (Ἀκαδημαϊκός Σκεπτικισμός: Ἀρκεσίλαος, Καρνεάδης). Μιά ἄλλη ομάδα (Αἰνησίδημος, Πύρρων) θεωρεῖ ὅτι μᾶς λείπουν τὰ ἀπαιτούμενα δεδομένα καί, μέχρι νὰ τὰ ἔχουμε στὴ διάθεσή μας, βρισκόμαστε σὲ κατάσταση «ἐποχῆς», δηλαδή ἀποφεύγουμε νὰ ἐκφέρουμε κρίση γιὰ κάτι.

Στὰ νεότερα χρόνια, ἡ γνώση ἀποτέλεσε ἀντικείμενο διαμάχης ἀνάμεσα στὸν ὀρθολογισμό (rationalism) καὶ τὸν ἐμπειρισμό. Οἱ ὀρθολογιστές (Καρτέσιος, Σπινόζα, Λάιμπνιτς κ.ἄ.) ὑποστηρίζουν ὅτι ἡ γνώση μας γιὰ τὸν κόσμο προέρχεται ἀπὸ τὴ νόηση, τὸν ὀρθὸ λόγο, ἐνῶ οἱ ἐμπειριστές (Λόκ, Μπέρκλεϊ, Χιούμ) λένε ὅτι προέρχεται ἀπὸ τίς πέντε αἰσθήσεις. Διευκρινίζουμε ὅτι ὁ ὄροι ὀρθολογιστῆς καὶ ὀρθολογικός δέν σημαίνουν τὸ ἴδιο. Ὁρθολογιστῆς εἶναι ὁ ὀπαδός τῆς θεωρίας τοῦ ὀρθολογισμοῦ, ἐνῶ ὀρθολογικός ἐκεῖνος πού βασιζέται στὴ Λογικὴ, γιὰ νὰ ἀποφασίσῃ, νὰ ἐπαληθεύσῃ ἢ νὰ διαψεύσῃ κάτι (π.χ., ἓνα ἐπιχείρημα, μιὰ θεωρία κ.τ.ῃ). ἓνας ὀρθολογικός ἄνθρωπος δέν εἶναι κατ' ἀνάγκην ὀρθολογιστῆς. Τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τοὺς ὄρους ἐμπειριστῆς (ὀπαδός τῆς θεωρίας τοῦ ἐμπειρισμοῦ) καὶ ἐμπειρικός (αὐτός πού ἔχει ἀποκτήσῃ γνώσεις ἢ δεξιότητες ἀπὸ τὴν ἐμπειρία του καὶ ὄχι μέσα ἀπὸ συστηματικὴ ἐπιστημονικὴ σπουδὴ ἐνός ἀντικειμένου, π.χ. ἐμπειρικός γιατρός).

Γιὰ τὴν Ὁρθόδοξη Θεολογία, ἡ γνώση δέν νοεῖται ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν Θεό. Παρέχεται ὡς δῶρο στὸν ἄνθρωπο (Γαλ 4:8-9, Α΄ Κορ 13:12) ἐξ ἀποκαλύψεως. Προϋπόθεση ὅμως γιὰ τὴ μετοχὴ σ' αὐτὴν εἶναι ἡ κοινωνία, ἡ σχέση μὲ τὸν Θεό. Γι' αὐτὸ στὴν Ἐκκλησία ἡ γνώση ταυτίζεται μὲ τὴν ἀγάπη: «ὁ μὴ ἀγαπῶν οὐκ ἔγνω τὸν Θεόν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν» (Α΄ Ἰω 4:8).

Ὁ Χριστιανισμός καί οἱ θρησκείες

π. Δημητρίου Μπαθρέλλου

Ἐφημ. Ἰ.Ν. Ἀναλήψεως Ντράφι - Ἐπισκ. Καθηγητοῦ Παν. Emory

I.

Ἐνας σύγχρονος πολέμιος τῆς θρησκείας ἰσχυρίζεται ὅτι, ἐφόσον οἱ θρησκείες ἔχουν διαφορετικές μεταξύ τους διδασκαλίες, δέν εἶναι ἀξιόπιστες. Ἀποτελοῦν, ἐπομένως, αὐθαίρετες καί ἀναληθεῖς ἐπινοήσεις. Ὁ συλλογισμός του, ὡστόσο, εἶναι ἐξόφθαλμα ἐσφαλμένος. Πράγματι, οἱ διάφορες θρησκείες δέν μοιράζονται τήν ἴδια διδασκαλία γιά τόν Θεό, τόν κόσμο, καί τόν ἄνθρωπο. Αὐτό ὅμως δέν σημαίνει ὅτι εἶναι κατ' ἀνάγκη ὅλες ἀναληθεῖς. Ἀπλῶς σημαίνει ὅτι δέν μπορεί νά εἶναι ὅλες ἀληθεῖς. Μία ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀληθής (δηλαδή, ἡ χριστιανική θρησκεία), ὄχι ὅμως οἱ ὑπόλοιπες.

II.

Ποιά εἶναι ἡ σχέση τοῦ χριστιανισμοῦ μέ τίς θρησκείες; Τό ἐρώτημα θά ἀπαιτοῦσε μία σειρά ἀπό κείμενα γιά νά ἀπαντηθεῖ, γι' αὐτό ἐν προκειμένῳ θά ἐπιχειρήσω νά ἐστιάσω σέ μία μόνο πτυχή του. Θά μπορούσαμε νά διακρίνουμε τίς θρησκείες σέ δύο κατηγορίες, τίς μονοθεϊστικές, τίς θρησκείες δηλαδή πού ἀποδέχονται τήν ὑπαρξη ἑνός καί μόνο Θεοῦ, καί τίς ὑπόλοιπες, ὅσες δηλαδή πιστεύουν εἴτε σέ κανένα Θεό, εἴτε σέ περισσότερους ἀπό ἕνα θεούς. Στό ἀνά χείρας κείμενο θά ἀσχοληθῶ μόνο μέ τίς τρεῖς μεγάλες μονοθεϊστικές θρησκείες, δηλαδή

τόν Χριστιανισμό, τόν Ἰουδαϊσμό, καί τό Ἰσλάμ, καί θά ἐπιχειρήσω νά ἀναδείξω ἕνα βασικό λόγο ὑπεροχῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἔναντι ἐκείνων. Θά θεμελιώσω τόν ἰσχυρισμό μου ἀναφερόμενος πρῶτον στόν Θεό ὡς ἀγάπη, δεύτερον, πιά συγκεκριμένα, στό δόγμα τῆς Ἁγίας Τριάδας, πού διαφοροποιεῖ τόν Χριστιανισμό ἀπό τίς ἄλλες δύο μονοθεϊστικές θρησκείες, καί τρίτον, ἀκόμα πιά συγκεκριμένα, στόν Ἰησοῦ Χριστό.

III.

Θεμελιώδες στοιχεῖο πού διακρίνει τήν περί Θεοῦ ἀντίληψη τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπό ἐκείνες τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καί τοῦ Ἰσλάμ ἀφορᾷ τό γεγονός ὅτι ὁ χριστιανικός Θεός εἶναι ἀγάπη. Στόν Ἰουδαϊσμό καί τό Ἰσλάμ δέν συναντᾶμε τήν τέλεια εἰκόνα τοῦ Θεοῦ τῆς ἀγάπης πού μᾶς παρουσιάζει ἡ *Καينὴ Διαθήκη*. Ὁ Θεός πού θυσιάζει τόν μονογενῆ του Υἱό γιά τή σωτηρία κάθε ἀνθρώπου, ἀκόμα καί τοῦ πιά “ἀσήμεντος” ἢ ἁμαρτωλοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἀποκλειστικά καί μόνο ὁ Θεός τοῦ χριστιανισμοῦ.

Ἐπιπλέον, ὁ Θεός τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι ἡ Ἁγία Τριάδα, Πατέρας, Υἱός, καί Ἅγιο Πνεῦμα. Γι' αὐτό μπορούμε νά ἰσχυριστοῦμε ὅτι μόνο ὁ χριστιανικός Θεός ὄχι ἀπλῶς ἔχει ἀγάπη, ἀλλά εἶναι ἀγάπη. Ἄς τό ἐξηγήσουμε. Γιά νά

ἀγαπᾶς, θά πρέπει νά ὑπάρχει κάποιο πρόσωπο τό ὅποιο ἀγαπᾶς. Ἐάν εἶσαι μόνος σου, τότε δέν μπορείς νά ἔχεις σχέσεις ἀγάπης μέ κανέναν ἄλλο, δέν μπορείς κἄν νά εἶσαι πρόσωπο, ὑπό τήν ἔννοια ὅτι δέν ὑπάρχει κανείς μέ τόν ὅποιο νά μπορείς νά σχετιστεῖς καί τόν ὅποιο νά μπορείς νά ἀγαπήσεις. Ἐάν ὁ Θεός, λοιπόν, ἦταν ἕνα καί μόνο πρόσωπο, ὅπως διατείνονται ὁ Ἰουδαϊσμός καί τό Ἰσλάμ, ὁ Θεός αὐτός δέν θά ἦταν οὔτε ἀγάπη ἀλλά οὔτε κἄν πρόσωπο, ὑπό τήν ἔννοια ὅτι δέν θά εἶχε προσωπικές σχέσεις ἀγάπης μέ κανέναν, διότι θά ὑπῆρχε ὡς πρόσωπο αὐτός καί μόνο. Θά ἔπρεπε, λοιπόν, ὁ Θεός νά δημιουργήσῃ ἕνα ἄλλο πρόσωπο, γιά παράδειγμα τόν ἄνθρωπο, ὥστε νά καταστῆ καί ὁ ἴδιος ἀγαπῶν πρόσωπο μέσα ἀπό τίς σχέσεις ἀγάπης πού θά ἀνέπτυξε μέ τόν ἄνθρωπο. Ἐὰν ὁ Θεός δέν θά μᾶς εἶχε δημιουργήσῃ ἀπό ἀνιδιοτέλεια ἀλλά ἀπό ἀνάγκη. Θά μᾶς εἶχε ἀνάγκη γιά νά καταστῆ πρόσωπο, μέσα ἀπό σχέσεις ἀγάπης μαζί μας.

Ἀντίθετα ὁ χριστιανικός Θεός εἶναι καί πρόσωπο, ἢ μᾶλλον πρόσωπα, ἀλλά καί ἀγάπη καθαυτόν, πρῖν καί ἀνεξάρτητα ἀπό τή δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ χριστιανικός Θεός, ὄντας τρία πρόσωπα, Πατήρ, Υἱός, καί Ἅγιο Πνεῦμα, τά ὅποια ἀγαποῦν αἰωνίως τό ἕνα τό ἄλλο καί εἶναι

τόσο ἐνωμένα μεταξύ τους ὥστε νά ἀποτελοῦν ἕνα Θεό, δέν ἔχει ἀνάγκη νά δημιουργήσῃ κάποιο ἄλλο πρόσωπο, ὥστε νά καταστῆ προσωπικός Θεός ἀναπτύσσοντας σχέσεις ἀγάπης μέ τό δημιούργημά του. Εἶναι ἀγάπη καθαυτόν οὔτως ἢ ἄλλως, ὅπως διαπιστώνεται ἀπό τή σχέση τῆς αἰώνιας τριαδικῆς κοινωνίας. Ἐπομένως, ὁ τριαδικός Θεός δημιουργεῖ τόν ἄνθρωπο ἀνιδιοτελῶς, ὄχι γιά χάρη Του ἀλλά γιά χάρη μας, γιά νά μᾶς καταστήσῃ δηλαδή μέτοχους στήν ἀγάπη του καί στή ζωή του.

Τέλος, μόνο ὁ Χριστιανισμός μᾶς δίνει ζωντανό παράδειγμα τέλει ἀγάπης ἐν Ἰησοῦ Χριστῷ. Ὁ Χριστός, ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, ἀγάπησε τούς ἄνθρώπους μέ τέλει τρόπο, ἔζησε καί πέθανε ἀπό ἀγάπη γιά τόν καθένα καί τήν καθεμία ἀπό ἐμᾶς. Ὅπως ἔγραψε κάποιος, «ἄν ὁ Θεός μοιάζει μέ τόν Ἰησοῦ Χριστό, τότε ἀξίζει νά τόν πιστεύουμε». Στόν Ἰησοῦ Χριστό, καί μόνο σ' αὐτόν, βλέπουμε καί συναντᾶμε τήν τελειότητα τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ.

Ἀναλογιζόμενοι τά παραπάνω καταλήγουμε στό συμπέρασμα ὅτι, παρά τά ὅποια θετικά στοιχεῖα πού ἐνδέχεται νά συναντήσουμε στόν Ἰουδαϊσμό ἢ τό Ἰσλάμ, ἡ ἀγάπη στήν τέλεια μορφή τῆς ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητο συγκριτικό πλεονέκτημα τοῦ Χριστιανισμοῦ.

*Peter von Hess, Παληγάρια στήν Ἀθήνα (λεπτομέρεια), 1829.
Βερολίνο, Παλαιά Ἐθνική Πινακοθήκη*

Ένα προσκλητήριο εμπιστοσύνης στή δύναμη τοῦ Θεοῦ

Σχόλιο στό Β' Ανάγνωσμα τοῦ Ἑσπερινοῦ
τῆς Γιορτῆς τῶν Ἁγ. Κωνσταντίνου καί Ἑλένης; Ἡσα 61:10β-62:5

Μιλτιάδου Κωνσταντίνου

Όμ. Καθηγ. Α.Π.Θ. - Ἄρχ. Διδασκάλου τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ΜτΧ Ἐκκλησίας

Ο Μέγας Κωνσταντίνος ἀποτελεῖ ἀναμφίβολα μία ἀπό τίς μεγαλύτερες προσωπικότητες τόσο τῆς πολιτικῆς ὅσο καί τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας. Ἀκολουθώντας στρατιωτική σταδιοδρομία καί μετά ἀπό μία σειρά νικηφόρων ἐμφυλίων πολέμων ἀναδείχτηκε σέ μοναδικό ἡγέτη ὀλόκληρης τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας τό 326 μ.Χ., γεγονός πού τοῦ επέτρεψε νά προχωρήσει σέ ριζικές μεταρρυθμίσεις στήν πολιτική, τήν οικονομία καί τόν στρατό καί νά μεταφέρει τήν πρωτεύουσά του στήν Ἀνατολή. Ἡ θρησκευτική πολιτική του ὑπῆρξε ιδιαίτερα εὐνοϊκή γιά τήν Ἐκκλησία, ἡ ὁποία τόν ἀνακήρυξε “ἰσαπόστολο” καί ἅγιο, μαζί μέ τή μητέρα του Ἑλένη, ἡ ὁποία ἀνέλαβε σημαντικές πρωτοβουλίες γιά τή στήριξη τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Ἀνεξάρτητα ἀπό τό πῶς ἐκτιμᾶ κανεῖς τίς πηγές πού ἀναφέρονται στήν προσωπικότητα καί τό ἔργο τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, οὐδεὶς μπορεῖ νά ἀμφισβητήσει ὅτι ἡ περίοδος τῆς βασιλείας του σημάδεψε μία ξεχωριστή ἐποχή τεράστιων ἀνατροπῶν στήν ἱστορία τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας, οἱ ὁποῖες εἶχαν συνέπειες

σέ παγκόσμιο ἐπίπεδο. Ἔτσι, δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι ὡς ἓνα ἀπό τά ἀναγνώσματα τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς ἀφιερωμένης στή μνήμη του γιορτῆς ἀποτελεῖ ἡ περικοπή Ἡσα 61:10β-62:5, ὁποία ἀναφέρεται σέ μία νέα ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ στήν ἱστορία τοῦ λαοῦ του, ἡ ὁποία θά ἐπιφέρει ριζικές ἀνατροπές στίς συνθήκες ζωῆς τῆς μεταιχμαλωσιακῆς ἰουδαϊκῆς κοινότητας μέ ἐπίσης παγκοσμίων διαστάσεων συνέπειες. Πρόκειται γιά ἓνα ποίημα πού ξεκινάει μέ ἓναν δοξολογικό ὕμνο εὐχαριστίας πρὸς τόν Θεό γιά τή σωτηρία πού προσφέρει καί συνεχίζεται μέ μία ποιητική περιγραφή τῆς νέας κατάστασης πού θά διαμορφωθεῖ μέ τήν ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ.

Τό ἀνάγνωσμα ἀποτελεῖ ἀπόσπασμα μίας εὐρύτερης ἐνότητας (κεφ. 60-62), τοποθετημένης στό κέντρο τοῦ τρίτου μέρους τοῦ βιβλίου τοῦ Ἡσαΐα (κεφ. 56-66). Οἱ ἐλπίδες πού διατυπώνονται στό δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου γιά ἀποκατάσταση τοῦ λαοῦ μέ τήν ἐπιστροφή τῶν ἐξορίστων στήν Ἰουδαία δέν δικαιώθηκαν πλήρως, ὅποτε ἡ τρίτη ἐνότητα τοῦ βιβλίου περιέχει ἐλεγκτικούς ἀλλά καί ἐνθαρ-

ρουντικούς λόγους για τους Ίουδαίους, ώστε νά αντιμετωπίσουν τίς δύσκολες καταστάσεις, καθώς και προρρήσεις για τήν τελική νίκη τοῦ Μεσσία καί τό ἔνδοξο μέλλον τοῦ Ίσραήλ καί τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἡ ἐνότητα τῶν κεφαλαίων 60-62 διαφοροποιεῖται ἀπό τά προηγούμενα καί τά ἐπόμενα κεφάλαια, καθώς, σέ ἀντίθεση μέ τόν ἐλεγκτικό καί συχνά μεμφίμοιρο χαρακτήρα ἐκείνων, τό περιεχόμενό της εἶναι περισσότερο αισιόδοξο καί ἐλπιδοφόρο.

Ἡ κατανόηση τῆς περικοπῆς παρουσιάζει κάποιες δυσκολίες, καθώς οἱ ἐναλλαγές τοῦ γένους καί τοῦ προσώπου τῶν ἀντωνυμιῶν, τόσο στό ἑβραϊκό κείμενο (M) ὅσο καί στήν ἀρχαία ἐλληνική μετάφρασή του (O'), καθιστοῦν τό περιεχόμενό του δυσερμηνευτο. Ἄν ἡ ἀπόδοση τοῦ O' θεωρηθεῖ ὀρθή, στό πρῶτο μέρος τοῦ ποιήματος ἡ προσωποποιημένη Ἱερουσαλήμ ἀπευθύνει ἕναν ὕμνο εὐχαριστίας πρός τόν Θεό γιά τή σωτηρία καί τίς εὐεργεσίες πού προφέρει: «Ὅλο μου τό εἶναι σκιρτᾶ ἀπό χαρά γιά τόν Κύριο! Γιατί ἡ σωτηρία του μέ κάλυψε σάν πανωφόρι καί σάν χιτώνας ἡ χαρά ... Κι ὅπως ἡ γῆ κάνει τά λουλούδια της ν' ἀναπτυχθοῦν κι ὅπως τούς σπόρους του ὁ κῆπος, ἔτσι θά κάνει ὁ Κύριος τή σωτηρία ν' ἀνατείλει καί ἡ χαρά σέ ὅλους τους λαούς μπροστά» (61:10-11). Τό κείμενο συνεχίζεται στό ἐπόμενο κεφάλαιο, ὅπου περιγράφεται ἡ σωτηρία πού ὁ Κύριος θά χαρίσει στήν Ἱερουσαλήμ. Στόν πρῶτο στίχο ὁ Θεός, δηλώνει τό ἔντονο ἐνδιαφέρον του γιά τήν ὅσο τό δυνατόν ταχύτερη ἀποκατάσταση καί σωτηρία τῆς Ἱερουσαλήμ: «Γιά τή Σιών δέν θά

σωπάσω, δέν θά ἡσυχάσω γιά τήν Ἱερουσαλήμ, ὥσπου ἡ ἀγάπη μου γι' αὐτήν νά λάμψει σάν τό φῶς ...» (62:1) Ἀπό τόν στίχο 2 καί ἐξῆς μιλάει ὁ προφήτης, ὁ ὁποῖος, ἀπευθυνόμενος στήν Ἱερουσαλήμ περιγράφει μέ ζωηρές εἰκόνες τά εὐεργετικά ἀποτελέσματα τῆς ἐπέμβασης τοῦ Θεοῦ ὑπέρ τοῦ λαοῦ του.

Πέρα ὅμως ἀπό τά ὅποια φιλολογικά προβλήματα, τό μήνυμα πού διαλαλεῖ μέ τόσο θριαμβευτικό τόνο ὁ ὕμνος τοῦ προφήτη εἶναι σαφές καί διαχρονικό· ὁ ἀληθινός Θεός εἶναι αὐτός πού ντύνει τόν γυμνό καί ἐγγυᾶται τή δικαιοσύνη γιά ὅλους τούς λαούς, αὐτός πού σκορπάει τή χαρά, ἀνακαινίζοντας τά πάντα καί ἀποκαθιστώντας τίς σχέσεις. Εἶναι τόσο δυναμικός ὁ ποιητικός λόγος τοῦ προφήτη, καθώς περιγράφει τή σωτηριώδη ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ στήν Ἱστορία, πού θά μπορούσε νά ἰσχυριστεῖ κανεῖς ὅτι περιγράφει τή σάρκωση τοῦ Λόγου, ὁ ὁποῖος ἔρχεται στόν κόσμο ὡς φῶς προσφέροντας δικαίωση γιά τούς ἁμαρτωλούς καί χαρίζοντας ζωή γιά ὅλον τόν κόσμο. Δέν εἶναι ἄλλωστε τυχαῖο ὅτι ὅταν ὁ δίκαιος Συμεών ἀντικρύζει τό βρέφος Ἰησοῦ ἀναφωνεῖ, χρησιμοποιώντας λέξεις ἀπό τήν παραπάνω προφητεία: «εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἠτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν. φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν καί δόξαν λαοῦ σου Ἰσραήλ» (Λου 2:30-32).

Ἀνάμεσα στό πρῶτο καί στό δεύτερο μέρος τῆς περικοπῆς φαίνεται νά ὑπάρχει μία χρονική ἀνακολουθία. Στούς στχ 61:10-11 ἡ Ἱερουσαλήμ δοξολογεῖ τόν Θεό καί διατρανώνει τή χαρά της γιά τή σωτηρία πού τῆς χάρισε, ἐνῶ στούς στχ

62:1-5 δηλώνεται πώς απομένουν ακόμη αρκετά να γίνουν ως τήν πλήρη αποκατάσταση της Ίερουσαλήμ. Ἡ ἔνταση αὐτή ἀνάμεσα στό “ἦδη” καί στό “ὄχι ἀκόμα” ἐμπεριέχει ἕνα πολύ βασικό μήνυμα τόσο γιά τούς Ἰουδαίους τῆς μεταιχμαλωσιακῆς περιόδου ὅσο καί γιά τούς χριστιανούς ὄλων τῶν ἐποχῶν. Ἡ παρέμβαση τοῦ Θεοῦ πού ἀποκαθιστᾷ τήν Ίερουσαλήμ στήν πρότερη δόξα της προτυπώνει τή σάρκωση τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ πού ἀποκαθιστᾷ τίς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων μέ τόν Θεό. Στόχος τῆς ἐπέμβασης τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ πλήρης ἀνατροπή τῆς ὑφιστάμενης κατάστασης καί ἡ ἔναρξη τῆς πορείας πρὸς ἕνα μέλλον πού θά ἔχει ὡς στόχο ὅλους τούς λαούς τῆς γῆς, καθῶς: «Οἱ λαοί θά δοῦν τή σωτηρία σου, κι οἱ βασιλιάδες τῆ δόξα σου» (62:2). Ἡ ἀλλαγὴ τοῦ στόχου προκύπτει καί ἀπό τήν ἀλλαγὴ τοῦ ὀνόματος τῆς Ίερουσαλήμ καί τῆς χώρας: «Τό ὄνομά σου δέν θά εἶναι πιά “Ἐγκαταλειμμένη” οὔτε ἡ χώρα σου στό ἐξῆς θά ὀνομάζεται “Ἐρημη”, ἀλλά θά ὀνομάζεσαι “Δικό μου Θέλημα” κι ἡ χώρα σου “Οἰκουμένη”, γιατί ὁ Κύριος θά σοῦ χαρίσει τήν εὐνοιά του κι ἡ χώρα σου θά πυκνοκατοικηθεῖ» (62:4). Προφανῶς τό ὄνομα τῆς χώρας κατά τήν ἀπόδοση τοῦ Ὁ συνέδεσε τή συγκεκριμένη περικοπή μέ τό κράτος πού ἐγκαινίασε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος καί πού σέ κείμενα τῆς ἐποχῆς χαρακτηρίζεται ὡς “Οἰκουμένη”. Τά ἀντίστοιχα ὀνόματα τῆς Ίερουσαλήμ καί τῆς χώρας πού τήν περιβάλλει εἶναι

κατά τό Μ «Ἡ Ἀγαπημένη τοῦ Θεοῦ» καί «Ἡ Γυναίκα του». Ἐδῶ ὁ προφήτης χρησιμοποιεῖ τή γνωστή καί ἀπό ἄλλα βιβλία τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἰκόνα τοῦ γάμου (πβ. Ὡσηέ, Ἰσραήλ Ἀσμα Ἀσμάτων) γιά τήν περιγραφή τῶν σχέσεων τοῦ Θεοῦ μέ τόν Ἰσραήλ. Ἡ ἴδια εἰκόνα παρουσιάζεται πιό περιγραφικά καί στόν ἐπόμενο στίχο: «Ὅπως ἕνας νέος πού ἐνώνεται σέ γάμο μέ νεαρή παρθένα, ἔτσι θά ζήσουν τά παιδιά σου ἐνωμένα· καί ὅπως γιά τή νύφη χαίρεται ὁ γαμπρός, ἔτσι θά χαίρεται ὁ Κύριος γιά σένα» (62:5).

Ὅμως ἡ ἐξαγγελία τοῦ προφήτη πρὸς τούς Ἰουδαίους τῆς ἐποχῆς του λειτουργεῖ καί ὡς ἕνα προσκλητήριο γιά τούς χριστιανούς τοῦ σήμερα. Ὁ προφήτης ἀπευθύνεται σέ ἕνα ἀπογοητευμένο κοινό πού εἶδε βέβαια τήν ἐκδίπλωση τῆς δύναμης τοῦ Θεοῦ στήν ἐπιστροφή τῶν ἐξορίστων στήν κοιτίδα τους, ἀλλά δέν εἶδε νά πραγματώνονται τά ὄνειρά του, καί τούς διαβεβαιώνει ὅτι ὁ Θεός ἔχει καί ἄλλα σχέδια γιά τόν κόσμο, ἀρκεῖ νά τόν ἐμπιστευτοῦν. Οἱ χριστιανοί εἶδαν τήν ἐκπλήρωση τῆς προφητείας μέ τήν ἔναρξη τοῦ κηρύγματος τοῦ Ἰησοῦ (πβ. Λου 4:16-30), εἶδαν καί τήν ἐκδίπλωση τῆς δύναμης τοῦ Θεοῦ στή μετατροπή τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας σέ χριστιανικό βασίλειο, ὅμως ὁ προφήτης προειδοποιεῖ ὅτι τό σχέδιο τοῦ Θεοῦ δέν ὀλοκληρώθηκε καί ὅτι μένουν πολλά ἀκόμη νά γίνουν ὡς τή μετατροπή τοῦ κόσμου σέ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

Ἡ δημιουργική δυσπιστία τοῦ Ἀποστόλου Θωμᾶ

Ἰωάννη Καραβιδόπουλου
Ὁμοτίμου Καθηγητοῦ Α.Π.Θ.

«Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες» (Ἰωάν. 20,29)

Ὁ λαϊκὸς χαρακτηρισμὸς ποῦ ἐπικρατεῖ γιὰ τὸν Ἀπόστολο Θωμᾶ, «ὁ ἄπιστος Θωμᾶς», εἶναι ἄδικος καὶ ἀνακριβής, ὅπως θὰ φανεῖ στή συνέχεια αὐτοῦ τοῦ ἄρθρου τόσο ἀπὸ τῆ στάση τοῦ Θωμᾶ ὅσο καὶ ἀπὸ τῆ στάση τοῦ ἰδιοῦ τοῦ Ἀναστημένου Κυρίου. Ἐς δοῦμε πρῶτα τὸ χρονικὸ πλαίσιο τῆς διήγησης ποῦ εἶναι ἡ πρώτη ἐβδομάδα μετὰ τὴν Ἀνάσταση.

Ὅσο κι ἂν σέ ὀρισμένους φανεῖ παράδοξο, εἶναι ἀλήθεια ὅτι τὸ γεγονός τῆς ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ καθ' ἑαυτὸ, παρά τὸ ὅτι εἶναι ἱστορικὸ καὶ δὴ κοσμοϊστορικὸ γεγονός, ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος, καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν περιγράφεται ἀπὸ κανένα εὐαγγελιστῆ. Ὅλες οἱ σχετικὲς εὐαγγελικὲς διηγήσεις ἀναφέρουν τοὺς μάρτυρες ποῦ ἐπισκέφθηκαν τὸν κενὸ τάφο ἢ ποῦ εἶδαν τὸν Ἀναστημένο Χριστό. Κι αὐτὸ γιὰ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ –ἂν καὶ τεράστιας ἀνθρωπολογικῆς σπουδαιότητος γεγονός– δὲν ἐμπίπτει στὰ στενὰ πλαίσια τῶν ἱστορικῶν διαπιστωμένων γεγονότων, ἀλλὰ στηρίζεται στὴν ἐμπειρία καὶ τὸ βίωμα τοῦ πιστοῦ. Προϋποθέτει ὄχι τὴν ἀπόδειξη ἢ τὴν ἱστορικὴ ἔρευνα ἀλλὰ τὴν πίστη στὴ δύναμη

τοῦ Θεοῦ, ποῦ κατανικᾷ τὸν θάνατο, καὶ στὴν ἀγάπη του, μέ τὴν ὁποία ὑπόσχεται τὴν ἴδια τύχη στοὺς ἀνθρώπους ποῦ ἐλπίζουν καί, καθὼς διακηρύττουν στὸ Σύμβολο τῆς πίστεως, «προσδοκοῦν ἀνάστασιν νεκρῶν».

Ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, γιὰ τὴν ὁποία μαρτυροῦν ὄχι μόνον οἱ διηγήσεις τῶν εὐαγγελίων μέ τὸν τρόπο ποῦ ἀναφέραμε προηγουμένως ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρο τὸ πρωτοχριστιανικὸ κήρυγμα, εἶναι τὸ πλήρωμα καὶ ἀποκορύφωμα τῆς δυναμικῆς ἐπέμβασης τοῦ Θεοῦ μέσα στὸν κόσμο, ποῦ ἀρχίζει μέ τὴν ἐκ Παρθένου γέννηση τοῦ Χριστοῦ καὶ τελειώνει μέ τὸν σταυρό, γιὰ νὰ ὀλοκληρωθεῖ στὸν θρίαμβο τῆς νίκης κατὰ τοῦ θανάτου. Ἡ δυναμικὴ αὐτὴ ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ σημαίνει τὴν νίκη ἐπὶ τῆς φθορᾶς, ὥστε νὰ δοθεῖ στοὺς ἀνθρώπους ἡ ἀφθαρσία· τὴν κατάργηση τοῦ θανάτου, ὥστε νὰ δωρηθεῖ στοὺς ἀνθρώπους ἡ ζωὴ καὶ μάλιστα ἡ αἰώνια ζωὴ· τὴν κατάλυση τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀπογνώσεως μπροστὰ στὸ μηδέν καὶ στὸ κενό, ὥστε νὰ ἀνθίσει στίς ψυχὲς ὅλων ἡ ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως.

Ἡ ἐμφάνιση τοῦ Ἀναστημένου Χριστοῦ κατὰ τὴν ἡμέρα ἐκείνη τοῦ συνταρακτικοῦ γεγονότος, κατὰ τὴν πρώτη

δηλ. χριστιανική Κυριακή, σκόρπισε τή χαρά στους απογοητευμένους και φοβισμένους μαθητές. «Οί μαθητές χάρηκαν πού είδαν τόν Κύριο», σημειώνει ὁ εὐαγγελιστής Ἰωάννης στή διήγησή του γιά τήν ἐμφάνιση τοῦ Ἀναστημένου Χριστοῦ στους μαθητές του (Ἰωάν. 20,19-31). Ἀπό τήν ομάδα ὅμως τῶν μαθητῶν λείπει ὁ Θωμᾶς, ὁ γνωστός καί μέ τήν ἑλληνική ὀνομασία Δίδυμος. Στόν ἐνθουσιασμό τῶν ὑπολοίπων μαθητῶν ὅτι εἶδαν τόν Κύριον, ἐκεῖνος προβάλλει ἀμφιβολία: «Ἐγώ ἄν δέν δῶ στά χέρια του τά σημάδια ἀπό τά καρφιά, κι ἄν δέ βάλω τό δάχτυλό μου στά σημάδια ἀπό τά καρφιά, καί δέν βάλω τό χέρι μου στή λογισμένη πλευρά του, δέν θά πιστέψω».

Ἀξίζει νά ὑπογραμμιστεῖ τό γεγονός ὅτι ὁ Χριστός δέχεται τίς ἀμφιβολίες τοῦ Θωμᾶ. Δέν τόν ἐπικρίνει, ἀλλ' ἀπεναντίας τοῦ δίνει τή δυνατότητα νά διαπιστώσει ὁ ἴδιος ὅτι ἔχει ἐνώπιόν του τόν Ἀναστημένο Χριστό. Σ' ὅποιον ἔχει καλοπροαίρετες ἀμφιβολίες δίνεται ἡ δυνατότητα προσωπικῆς ἐμπειρίας.

Ὁ Θωμᾶς ἐκπροσωπεῖ μέ τή στάση του τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους πού θέλουν νά στηρίζουν τήν πίστη τους στή βεβαιότητα τῶν ἀπτῶν ἀποδείξεων, στήν ἱστορική ἐξακρίβωση, στό πείραμα, στήν αὐτοψία. Πρόκειται γιά μία πολύ ἀνθρώπινη στάση καί δικαιολογημένη ἀπαίτηση, πού ὅταν εἶναι καλοπροαίρετη, γίνεται ἀποδεκτή ἀπό τόν ἴδιο τόν Χριστό, ὁ ὁποῖος παρέχει εὐκαιρίες προσωπικῆς βιωματικῆς καί δημιουργικῆς ἐμπειρίας, ἀρκεῖ ὁ ἄνθρωπος νά εἶναι ἀνοικτός στό θαῦμα. Ὁ Ἀναστημένος Χριστός πού σέ ὀκτώ μέρες, τήν ἐπομένη δηλ. Κυριακή,

ξαναεμφανίζεται στους μαθητές, μεταξύ τῶν ὁποίων βρίσκεται καί ὁ Θωμᾶς, τόν καλεῖ μέν νά διαπιστώσει ἰδιοχείρως καί αὐτοπροσώπως τήν ταυτότητα τοῦ ἀναστημένου σώματός του, μακαρίζει ὅμως τίς ἐπερχόμενες γενεές πού θά πιστεύσουν χωρίς νά ἰδοῦν: «Πείστηκες ἐπειδή μέ εἶδες μέ τά μάτια σου· μακάριοι ἐκεῖνοι πού πιστεύουν χωρίς νά μ' ἔχουν δεῖ!»

Ὁ Θωμᾶς, πρὶν ἀκόμη ψηλαφήσει τόν Χριστό ξεσπᾶ στήν ἐξῆς ὁμολογία πίστης: «Ὁ Κύριός μου καί ὁ Θεός μου». Δύο σημεία κάνουν ἐντύπωση σέ αὐτήν τήν ὁμολογία: α) Δέν ἐπισημαίνει ἀπλῶς ὁ Θωμᾶς τήν ταυτότητα τοῦ Ἀναστημένου Χριστοῦ μέ τόν προαναστάσιμο Ἰησοῦ, ἀλλά καί ἀναγνωρίζει τή θεότητα του. Καί β) ἡ ἀναγνώριση αὐτή δέν εἶναι γενικῆς φύσης, ἀλλ' ἔχει τόν χαρακτήρα τῆς προσωπικῆς σχέσης καί τῆς ὑπαρξιακῆς τοποθέτησης: «Ὁ Κύριός μου καί ὁ Θεός μου». Ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ ἔχει σημασία ὄχι μόνο ὡς ἀνεξάρτητο ἀπό ἐμᾶς γεγονός τῆς νίκης τοῦ Θεοῦ κατά τῶν δυνάμεων τῆς φθορᾶς καί τοῦ θανάτου, ἀλλά ὡς γεγονός πού σχετίζεται ἄμεσα μέ τήν ὑπαρξη τοῦ κάθε ἀνθρώπου, μέ τήν ἀλλαγὴ τῆς ζωῆς του, μέ τήν κατανίκηση τῶν φόβων του μπροστά στό τρομακτικό φάσμα τοῦ θανάτου, μέ τό ἄνθισμα τῆς ἐλπίδας γιά μία καινούργια καί ἀτελεύτητη ζωή.

Ἡ περικοπή τελειώνει μέ τά ἀκόλουθα λόγια τοῦ εὐαγγελιστῆ: «Ὁ Ἰησοῦς ἔκανε βέβαια καί πολλά ἄλλα θαύματα μπροστά στους μαθητές του, πού δέν εἶναι γραμμένα σ' αὐτό ἐδῶ τό βιβλίο. Αὐτά ὅμως γράφτηκαν γιά νά πιστέψω-

τε πώς ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Χριστός ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, καί πιστεύοντας νά ἔχετε δι' αὐτοῦ τή ζωή». Τά λόγια αὐτά θέλουν νά ποῦν ὅτι δέν ὑστεροῦν οἱ κατοπινές γενεές σέ σχέση μέ τή γενεά τῶν μαθητῶν πού εἶδαν τόν Κύριον, γιατί ἔχουν τόν γραπτό λόγο τοῦ Κυρίου, καί τά «σημεῖα» (θαύματά) του, πού ιστοροῦν τά εὐαγγέλια. Ἡ πίστη στόν Χριστό, τόν σταυρωμένο ἀλλά καί ἀναστημένο Χριστό, ὁ ὁποῖος διά τοῦ εὐαγγελίου καί τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας εἶναι πάντα παρών στόν κόσμο, εἶναι ὁ μόνος σωστός δρόμος πρός τή ζωή τήν ἀληθινή, πρός τή μεταμόρφωση τοῦ φόβου τοῦ θανάτου σέ ἐλπίδα ἀναστάσεως.

Τό μήνυμα τῆς διήγησης γιά τήν ὁποία μιλάμε εἶναι ἀσφαλῶς ἓνα μήνυμα ζωῆς, χαρᾶς καί αἰσιοδοξίας· ζωῆς, γιατί ὁ Χριστός «θανάτῳ θάνατον πατήσας» ἀνέστη ἐκ νεκρῶν καί χάρισε στούς ἀνθρώπους τή ζωή· χαρᾶς, γιατί μετέβαλε τήν κατήφεια καί τήν ἀγωνία τοῦ θανάτου σέ παγκόσμια ἐλπίδα ἀνάστασης· καί αἰσιοδοξίας, γιατί διετράνωσε τή δύνα-

μη τοῦ Θεοῦ ἐπάνω στίς καταστροφικές δυνάμεις τῆς φθορᾶς καί τοῦ θανάτου.

Οἱ εὐαγγελιστές τῆς *Καινῆς Διαθήκης*, χωρίς λυρικές ἐξάρσεις καί ὑπερβολές, παραδίδουν τήν ιστορική ἐμπειρία ὀρισμένων ἀνθρώπων πού συνάντησαν τόν Ἀναστημένο Χριστό ἢ ἐπισκέφθηκαν τόν ἄδειο τάφο. Ἡ βεβαιότητα τῆς μαρτυρίας τους ἦταν τόσο ἔντονη πού τούς ὁδήγησε κατόπιν στό μαρτύριο. Ἀλλιῶς δέν ἐξηγεῖται πώς οἱ πρῶτοι κήρυκες τῆς νέας πίστεως ἔγιναν οἱ πρῶτοι μάρτυρές της.

Ἡ μαρτυρία αὐτή τῆς ἀνθρωπολογικῆς σημασίας τῆς Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ συνεχίζεται στή ζωή καί τή λατρεία τῆς Ἐκκλησίας καί ἰδιαίτερα στή Βυζαντινή τέχνη, στήν ὁποία δέν ἀπεικονίζεται ἡ ἀνάσταση καθ' ἑαυτήν (ἐκτός ἀπό κάποιες δυτικές ἀναγεννησιακές εἰκόνες πού εἰσχώρησαν στήν Ἀνατολή χωρίς νά ἐπικρατήσουν), ἀλλά ὁ Χριστός πού σπάζει τίς κλειδαριές τοῦ ἄδη καί νικώντας τόν θάνατο δίνει τό χέρι του καί ἀνασταίνει τόν Ἀδάμ καί τήν Εὐά, ἐκπροσώπους τοῦ ἀνθρώπινου γένους.

Thomas Phillips,
Ἵ Βύρων μέ στολή
Σουλιώτη (1813),
Λονδίνο, National Portrait
Gallery

Richard Parkes Bonington,
Ἵ Κερκυραῖος Δημήτριος
Παλατιανός μέ στολή
Σουλιώτη (1825-26),
ἰδιωτική συλλογή

Ἡ ταυτότητα τῆς Ἐκκλησίας, ΛΣΤ΄ Ἐκκλησία καί ἀποστολή

Δημήτρη Μαυρόπουλου

Ἡ ἐνανθρώπηση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καί ἡ ἐπίγεια πολιτεία του ὡς Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου ὑπόκεινται στή θεία βούληση γιά τή σωτηρία ὄλων τῶν ἀνθρώπων ἀπ' ἀρχῆς τῆς δημιουργίας ἕως ἐσχάτων καιρῶν. Αὐτή ἡ σωτηρία ἐνεργήθηκε (καί ἐνεργεῖται) ἀπό τόν Ἰησοῦ Χριστό, α) διά τῆς θεραπείας τῆς ἀνθρώπινης φύσης, πού στό πρόσωπό του ἀπό φθαρτή καί θνητή γίνεται ἄφθαρτη καί ἀθάνατη, καί β) διά τῆς διαδόσεως τῆς διδασκαλίας του σέ ὅλο τόν κόσμο, ὥστε κάθε ἄνθρωπος νά βρεῖ τήν ὁδὸ Κυρίου, νά τήν ἀκολουθήσει καί νά συνδεθεῖ μέ τόν Θεάνθρωπο Χριστό, γιά νά φτάσει καί αὐτός στήν κατάσταση τῆς ἀφθαρσίας καί τῆς ἀθανασίας, νά γίνει δηλαδή πολίτης τῆς θείας Βασιλείας.

Τό ἔργο τῆς σωτηρίας τῆς ἀνθρώπινης φύσης τό ἐνεργεῖ, ὅπως εἶπαμε, ὁ ἴδιος ὁ Χριστός. Τό ἔργο τῆς διαδόσεως τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ τό ἐνεργεῖ ἐντός τῆς ἱστορίας τό πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας μέ τή συνδρομή τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πού τήν ἐνίσχυσε διά τῆς ἐπιδημίας του τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς καί συνεχίζει νά τήν ἐνισχύει διά τῆς παρουσίας του ἕως ἐσχάτων. Γ' αὐτό τόν λόγο ὁ Χριστός δημιούργησε τήν ομάδα τῶν Ἀποστόλων, τή στενή τῶν δώδεκα καί τήν εὐρύτερη τῶν ἑβδομήκοντα, πρὸς τοὺς ὁποίους ἄφησε τήν ἐντολή νά κηρύξουν σέ ὅλο τόν κόσμο καλώντας

τούς ἀνθρώπους νά ἐνταχθοῦν στό μυστηριακό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, παρέχοντάς τους τήν ἐνίσχυση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Αὐτό τό ἔργο τῆς Ἐκκλησίας τό ὀνομάζουμε «ἀποστολή», ἕναν βιβλικό ὅρο πού ἀναφέρεται σέ θεία ἐντολή. Καί αὐτόν πού δέχεται καί ἀναλαμβάνει αὐτή τή θεία ἐντολή τόν ὀνομάζουμε «ἀπόστολο». Κατά τόν ἱερό Χρυσόστομο, «ὁ ἀπόστολον ἑαυτὸν καλῶν, οὐ παρ' ἑαυτοῦ διδάσκει, ἀλλ' ἄπερ ὁ ἀποστέλλων ἐκέλευσεν. Ἀποστόλου γὰρ ἀξίωμα, μηδὲν οἴκοθεν ἐπεισάγειν» (*Εἰς τὸν προφήτην Ἡσαΐαν*, Α', α', PG 56, 14). Κατ' ἐξοχήν Ἀπόστολος τῆς θείας βουλήσεως γιά τή σωτηρία τοῦ κόσμου εἶναι ὁ Χριστός, ὁ ὁποῖος μάλιστα συνοφίζει τό ἔργο τῆς θείας ἀποστολῆς δηλώνοντας στοὺς μαθητές του ὅτι «καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατήρ, καὶ γὰρ πέμπω ὑμᾶς» (*Ἰωάν.* 10,21).

Ἡ ἀποστολή ἀποτελεῖ θεμελιῶδες στοιχεῖο τῆς ταυτότητας τῆς Ἐκκλησίας καί νοεῖται ὡς ἀναγνωριστικό σημεῖο τῶν μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ. Καί ναί μέν ἡ ἀποστολή μέ τήν ἔννοια τοῦ εὐαγγελισμοῦ τῆς θείας Βασιλείας ἀναδεικνύεται ὡς ἔργο τοῦ Χριστοῦ, τῶν Ἀποστόλων καί ὄλων τῶν πιστῶν, κατατίθεται ὁμως ὡς ἔργο τοῦ ἀνθρώπου ἀπ' ἀρχῆς τῆς δημιουργίας καί συνεχῶς ἀνανεώνεται αὐτή ἡ θεία βούληση ἐντός τῆς ἱστορίας διά τῆς κλήσεως

τῶν φίλων τοῦ Θεοῦ, δικαίων καί προφη-
τῶν. Ἦδη στίς ἀπαρχές τῆς ἱστορίας κα-
ταγράφεται τό ἔργο τοῦ ἀνθρώπου ἐντός
τῆς ἱστορίας: α) ὡς πολλαπλασιασμός καί
κυριαρχία ἐπί τῆς γῆς («αὐξάνεσθε καί
πληθύνεσθε καί πληρώσατε τὴν γῆν καί
κατακυριεύσατε αὐτῆς», Γέν. 1,28), καί
β) ὡς ἀνάληψη εὐθύνης γιὰ τὴ διαφύλαξη
τῆς δημιουργίας καί τὴν ἀναγωγή της σέ
τόπο τοῦ Θεοῦ («καί ἔθετο [τὸν ἀνθρω-
πον] ἐν τῷ παραδείσῳ τῆς τρυφῆς, ἐργάζε-
σθαι αὐτὸν καί φυλάσσειν», Γέν. 2,15). Σ'
αὐτές τίς δύο μαρτυρίες τῆς Ἁγίας Γραφῆς
βλέπουν οἱ Πατέρες τό χάρισμα τοῦ ἀν-
θρώπου νά προσαγάγει τὴν κτίση ἐνώπιον
τοῦ Θεοῦ μέ τό νά γίνει μάρτυρας τῶν με-
γαλείων του καί εὐαγγελιστής τοῦ Λόγου
του, κατὰ τὴ διατύπωση τοῦ ἁγίου Γρη-
γορίου Νύσσης: «Αὐξάνεσθε οὖν αὐξήσιν
τὴν κατὰ Θεόν, τελείωσιν τὴν κατὰ τὸν
ἔνδον ἀνθρωπον. Πληθύνεσθε· ἐκκλησίας
ἢ εὐλογία. Μὴ ἐν ἐνὶ περιγραφῆτῳ ἢ θε-
ολογία, ἀλλ' εἰς πᾶσαν τὴν γῆν κηρυχθήτω
τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας. Πληθύνεσθε.
Τίνες; οἱ κατὰ τὸ εὐαγγέλιον γενόμενοι.
Καί πληρώσατε τὴν γῆν. Σάρκα τὴν δε-
δομένην ὑμῖν εἰς ὑπηρεσίαν πληρώσατε
ἀγαθῶν ἔργων» (Εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ
ἀνθρώπου, λόγος ἕτερος, PG 44, 281D).

Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη προετοιμάζει τό
ἔργο τῆς ἀποστολῆς πού θά ἐπιτελέσει
τελικά ὁ Χριστός διὰ τῆς Ἐκκλησίας του.
Οἱ προετοιμασίες αὐτές ἐμπεριέχουν τὴν
οἰκουμενικὴ διάσταση τῆς μαρτυρίας γιὰ
τόν Λόγο τοῦ Θεοῦ, ἀκόμα κι ὅταν δεί-
χνουν νά ἀφοροῦν τόν λαό τοῦ Ἰσραήλ.
Ἐνδεικτικῆ παραμένει ἡ ἀναφορά τῆς
Γραφῆς ὅσον ἀφορᾷ τὴν κλήση τοῦ Ἀβρα-
άμ, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται γενάρχη τοῦ λαοῦ

τοῦ Ἰσραήλ ὡς λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός
τοῦ ἀλλάζει τό ὄνομα καί ἀπό Ἄβραμ,
πού σημαίνει πατέρας λαοῦ, τόν ὀνοματί-
ζει Ἀβραάμ, πού σημαίνει πατέρας ἐθνῶν:
«καί ἐγὼ ἰδοὺ ἡ διαθήκη μου μετὰ σοῦ,
καί ἔση πατήρ πλήθους ἐθνῶν, καί οὐ
κληθήσεται ἔτι τὸ ὄνομά σου Ἄβραμ, ἀλλ'
ἔσται τὸ ὄνομά σου Ἀβραάμ, ὅτι πατέρα
πολλῶν ἐθνῶν τέθεικά σε» (Γέν. 17,4-5),
πού ὀδηγεῖ στή συμπερασματικὴ κατάθε-
ση τῆς θείας εὐλογίας: «Καί εἶπε Κύριος
τῷ Ἄβραμ [...] καί ἐνευλογηθήσονται ἐν
σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς» (Γέν. 12,3).
Αὐτὴ τὴν οἰκουμενικὴ διάσταση τοῦ εὐαγ-
γελισμοῦ γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων
θά ἀναδείξει ὁ προφητικὸς λόγος, ἰδιαίτε-
ρα τοῦ Ἠσαΐα καί τοῦ Ἰερεμῖα. Ὁ πρῶτος
θά περιγράψει τούς ἔσχατους καιροὺς πού
θά ἐγκαινιάσει ὁ Ἀπόστολος τοῦ Θεοῦ, ὁ
Μεσσίας, καί ὁ δεύτερος θά ξεδιπλώσει
τὴν Ἡμέρα Κυρίου τὴ μεγάλη: «Ἐν ταῖς
ἡμέραις ἐκείναις καί ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ
καλέσουσι τὴν Ἱερουσαλὴμ Θρόνον Κυ-
ρίου, καί συναχθήσονται πάντα τὰ ἔθνη εἰς
αὐτὴν καί οὐ πορεύονται ἔτι ὀπίσω τῶν
ἐνθυμημάτων τῆς καρδίας αὐτῶν τῆς πο-
νηρᾶς» (Ἰερ. 3,17).

Μία ἀπό τίς πρῶτες πράξεις τοῦ Ἰησοῦ
ἦταν νά συγκροτήσῃ τὴν ομάδα τῶν μαθη-
τῶν στοὺς ὁποῖους θά ἀνέθετε τό ἔργο τοῦ
εὐαγγελισμοῦ τῶν ἐθνῶν μετὰ τὴν Ἀνάλη-
ψή του. Ἡ ἐκλογή τῶν Δώδεκα εἶναι ἔργο
τοῦ Ἰησοῦ, ἂν καί ἐκ πρώτης ὄψεως φαί-
νεται ὡς ἀπόφαση τῶν ἴδιων τῶν μαθητῶν
του νά τόν ἀκολουθήσουν. Αὐτό ἀποκαλύ-
πτει ὁ Χριστὸς στοὺς μαθητῆς του: «Οὐχ
ὑμεῖς με ἐξελέξασθε, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην
ὑμᾶς, καί ἔθηκα ὑμᾶς ἵνα ὑμεῖς ὑπάγητε
καί καρπὸν φέρητε. [...] Εἰ ἐκ τοῦ κόσμου

ἦτε, ὁ κόσμος ἂν τὸ ἴδιον ἐφίλει· ὅτι δὲ ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ ἐστέ, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου, διὰ τοῦτο μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος» (Ἰωάν. 15,16.19). Ἀντιλαμβάνομαστε λοιπόν ὅτι ὑπάρχει ἕνα μυστήριον ἐκλογῆς καὶ ἀποστολῆς ἀπ' ἀρχῆς τῆς ἱστορίας: ὁ Θεὸς ὁδηγεῖ τὴν ἱστορία διὰ τῆς ἐκλογῆς καὶ ἀποστολῆς τῶν φίλων του, δικαίων καὶ προφητῶν, ἐκλέγει καὶ ἀποστέλλει τὸν Υἱὸ του (βλ. «Ἀμὴν ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὁ λαμβάνων ἐάν τινα πέμφω, ἐμὲ λαμβάνει, ὁ δὲ ἐμὲ λαμβάνων λαμβάνει τὸν πέμφοντά με», Ἰωάν. 13,20), καὶ τελικὰ διὰ τοῦ Υἱοῦ του ἐκλέγει καὶ ἀποστέλλει τοὺς θεοφιλεῖς γιὰ τὸν εὐαγγελισμό τῶν λαῶν. Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ ἀποστροφή τοῦ ἀποστόλου Παύλου ὅσον ἀφορᾷ τῇ δικῇ του ἐκλογῇ καὶ ἀποστολῇ: «Ὅτε δὲ εὐδόκησεν ὁ Θεὸς ὁ ἀφορίσας με ἐκ κοιλίας μητρός μου καὶ καλέσας διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ ἀποκαλύψαι τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐν ἐμοί, ἵνα εὐαγγελίζωμαι αὐτὸν ἐν τοῖς ἔθνεσιν...» (Γαλ. 1,15-16). Γι' αὐτὸ καὶ ὑπογραμμίζεται μέχρι σήμερα ὅτι στὸν ἀγρό τοῦ Κυρίου οἱ ἐργάτες τοῦ εὐαγγελίου φέρουν τὴν ἐκ Θεοῦ κλήση (ὁ Θεὸς καλεῖ, ὁ ἄνθρωπος ἀνταποκρίνεται) καὶ τὴν ἐκ Θεοῦ ἐπίσης κλίση, τὴ δεξιότητα δηλαδή πού παρέχει ἡ θεία χάρις.

Ἡ ἀποστολή, ὡς ἀποστολικότητα, εἶναι συνυφασμένη μὲ τὸ εἶναι τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτὸ καὶ κάθε θεία Λειτουργία ἀποτελεῖ ἕναυσμα γιὰ μιά ἀποστολή στὸν κόσμο, μιά Λειτουργία μετὰ τῆς θείας Λειτουργίας ἐντὸς τῆς ἱστορίας, μιά ἀποστολή στὴν ὁποία ἄλλωστε κλήθηκε κάθε πιστὸς ὅταν μὲ τὸ ἱερό Χρῆσμα σφραγίσθηκε μὲ τὴ σφραγίδα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος («σφραγὶς δωρεᾶς

Πνεύματος Ἁγίου») καὶ καταστάθηκε ἱερέας, προφήτης καὶ βασιλέας. Ἄν σέ κάθε θεία Λειτουργία φηλαφοῦμε τὴν πραγματικότητα τοῦ κενοῦ τάφου, τότε ἀκοῦμε καὶ τὸ μήνυμα τοῦ Ἀγγέλου: «δράμετε καὶ τῷ κόσμῳ κηρύξατε ὅτι ἀνέστη ὁ Κύριος» (βλ. ἀναστάσιμη Ἀκολουθία, Ἡ Ὑπακοή). Αὐτὴ ἡ ἀποστολή κάθε πιστοῦ μέσα στὸν κόσμο ὅταν εἶναι ἐνεργὸς ἀναδεικνύει τὴν ταυτότητα ὅτι εἶναι πραγματικὸς μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὸν λόγο του ὅτι «ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταί ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις» (Ἰωάν. 13,35). Καὶ αὐτὸ σημαίνει ὅτι τελικὰ ἡ ἀγάπη ὡς τρόπος ὑπάρξεως ἀποτελεῖ τὴ δυναμικὴ τῆς ἀποστολῆς.

Σήμερα ἀντὶ γιὰ τοὺς ὅρους «ἀποστολή» καὶ «ἀπόστολος» χρησιμοποιοῦμε τοὺς ὅρους «ἱεραποστολή» καὶ «ἱεραπόστολος», ἀναφερόμενοι μάλιστα σέ μιά ὀργανωμένη δραστηριότητα ἐκκλησιαστικῶν ἀποστολῶν γιὰ τὴ διάδοση τοῦ εὐαγγελίου σέ μὴ χριστιανικοὺς λαοὺς, κυρίως τῆς μέσης Ἀφρικῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἀσίας. Πρόκειται γιὰ δάνειους ὅρους πού μεταφράζουν τοὺς ἀντίστοιχους "missio sacra" (ἱερά ἀποστολή) καὶ "missionnaire" ἢ "missionary" (ἱεραπόστολος, ἀπὸ ὅπου καὶ τὸ ἐξελληνισμένο μισσιονάριος) πού πρωτοχρησιμοποιήθηκαν ἀπὸ τοὺς Καθολικοὺς καὶ τοὺς Προτεστάντες ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ 19^{ου} αἰῶνα. Τὸ 1961 μάλιστα ἰδρύεται τὸ σωματεῖο «Πορευθέντες» πού ἐκδίδει καὶ τὸ ὁμώνυμο περιοδικό. Ἀργότερα, γιὰ νὰ ἐπιστρέψουμε σέ βιβλικούς καὶ πατερικούς ὅρους, εἰσάγεται καὶ ὁ ὅρος «μαρτυρία» ὡς ὁμολογὸς τοῦ ὅρου «ἱεραποστολή».

Αίτηση για τεκνογονία στά «Ειρηνικά» τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Ἀρραβώνα (α)

Παναγιώτη Ἰ. Σκαλτσῆ
Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Ἑρώτηση: Στὴν Ἀκολουθία τοῦ Ἀρραβώνα, καὶ συγκεκριμένα στά «Εἰρηνικά», ὑπάρχει ἡ αἴτηση: «Ἵπέρ τοῦ παρασχεθῆναι αὐτοῖς τέκνα...». Αὐτό ἔπρεπε λογικά νά ὑπάρχει μόνο στήν Ἀκολουθία τοῦ Γάμου. Συνιστᾶ λοιπόν ἡ αἴτηση αὐτή στή συγκεκριμένη θέση εὐλογία τῶν σαρκικῶν σχέσεων πρό τοῦ Γάμου;

π.Α.Δ.

α) Τό αἴτημα γιά τήν τεκνογονία στήν Ἀκολουθία τοῦ Ἀρραβώνα εἶναι μεταγενέστερη προσθήκη, μαρτυρούμενη στή χειρόγραφη παράδοση ἀπό τόν 11^ο αἰ.,¹ μέ τήν ἴδια μάλιστα διατύπωση πού διασώζεται μέχρι σήμερα στό ἔντυπο Εὐχολόγιο: «Ἵπέρ τοῦ παρασχεθῆναι αὐτοῖς τέκνα εἰς διαδοχὴν γένους, καί πάντα τὰ πρὸς σωτηρίαν αἰτήματα». Στό παλαιότερο διασωθέν λειτουργικό χειρόγραφο Εὐχολόγιο, τόν Βαρβερινό κώδικα 336 (8^ο αἰ.), ἡ τάξη τοῦ Ἀρραβώνα περιλαμβάνει μόνο δύο εὐχές, τήν ἐπί μνηστείας «Ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος, ὁ τὰ διηρημένα συναγαγών...» καί τήν τῆς κεφαλοκλισίας «Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὴν ἐξ ἔθνῶν προμνηστευσάμενος ἐκκλησίαν παρθένον ἀγνήν...» μέ τήν ὁποῖαν εὐλογοῦνται τὰ μνηστρα: «εὐλόγησον τὰ μνηστρα ταῦτα»². Ἐπεταί ἀμέσως ἡ λιτή τάξη τοῦ Γάμου, μέ τὴ Συναπτὴ-Εἰρηνικά χωρίς τό αἴτημα γιά τεκνογονία, τήν εὐχή τῆς ἄρμωσης «Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος, ὁ πλάσας τὸν ἄνθρωπον...», τὴ στέψη, τήν εὐχή τῆς κεφαλοκλισίας «Κύριε ὁ Θεὸς

ἡμῶν, ὁ ἐν τῇ σωτηριῶδει σου οἰκονομία...», τήν εὐχή τοῦ κοινοῦ ποτηρίου «Ὁ Θεὸς ὁ τὰ πάντα ποιήσας τῇ ἰσχύϊ σου...», τήν θεία Κοινωνία ἀπό κρατηθέντα τίμια δῶρα καί τήν Ἀπόλυση³.

Ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ ὡς ἄνω παλαιότερου λειτουργικοῦ χειρογράφου Εὐχολογίου φαίνεται ἡ λιτότητα τῶν Ἀκολουθιῶν Ἀρραβώνα καί Γάμου, ἀλλὰ καί ἡ λειτουργικὴ των ἐνότητα, καθόσον ἡ δευτέρη (ὁ Γάμος) ἔρχεται ὡς συνέχεια τῆς πρώτης (τοῦ Ἀρραβώνα). Ἐκτοτε, μετὰ τόν 8^ο δηλαδὴ αἰ., οἱ δύο Ἀκολουθίες ἐμπλουτίσθηκαν μέ νέες Εὐχές καί ἄλλα λειτουργικά στοιχεῖα μέ συμβολικό ἐνδιαφέρον⁴. Διαμορφώθηκαν δὲ σιγά-σιγά στή μορφή πού εἶναι σήμερα, συνδεδεμένης μάλιστα τῆς Ἀκολουθίας τοῦ Γάμου, γιά πολλοὺς αἰῶνες, τουλάχιστον μέχρι τόν 12^ο, μέ τὴ θεία Εὐχαριστία, εἴτε ἐντὸς τῆς πλήρους θείας Λειτουργίας, εἴτε μέ κοινωνία τῶν νεονύμφων ἀπὸ κρατηθέντα ἀπὸ προηγηθεῖσα Λειτουργία τίμια δῶρα, κατὰ τὸ πρότυπο πού μᾶς παραδίδει τό σχολιασθέν Βαρβερινό Εὐχολόγιο 336⁵.

Στήν πορεία τῶν αἰῶνων ἡ Ἀκολουθία τοῦ Ἀρραβώνα ἐμφανίζεται νά εἶναι ἄλλοτε συνδεδεμένη μέ τήν Ἀκολουθία τοῦ Γάμου καί ἄλλοτε ὄχι. Αὐτό δείχνει τόσο ἡ τάξη τοῦ Βαρβερινοῦ Εὐχολογίου 336 στήν ὁποῖαν ἀναφερθήκαμε, ὅσο καί ἡ ἀπό τόν 11^ο αἰ. διάταξη στό τέλος τοῦ Ἀρραβώνα: «Εἰ δὲ βούλονται ἐν ταυτῶ καί στεφανωθῆναι εἰσέρχονται διὰ τοῦ μέσου ναοῦ ἡγούμενοι μετὰ θυμιάματος λέγοντες ψαλμόν ριζ' καί ἐλθόντες πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἀπολύουσιν ἀλλήλων τὰς χεῖρας καί ἴστανται πρὸ τῶν ἁγίων θυρῶν»⁶. Αὐτὴν τὴν πράξη, τοῦ νά τελεῖται ὁ Ἀρραβώνας στὸν νάρθηκα καί ἐν συνεχείᾳ γιὰ τὴν τέλεση τοῦ Γάμου, νά εἰσάγονται οἱ μελλόνυμφοι «διὰ μέσου τοῦ ναοῦ ἐν πολλοῖς μάρτυσιν, ὡς τῆς Ἐκκλησίας τέκνα, ἀντικρὺ τοῦ θυσιαστηρίου πρὸ τῶν ἁγίων θυρῶν, ὡς ἐνώπιον ἁγῶν τοῦ Θεοῦ»⁷, διασώζει καί ὁ ἅγιος Συμεὼν Θεσσαλονίκης πού εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐρμηνευτὴς τῶν δύο Ἀκολουθιῶν μέ τὸν ἐνιαῖο τίτλο· «Περὶ τοῦ τιμίου νομίμου Γάμου»⁸. Ἡ παλαιὰ αὐτὴ διάταξη «Εἰ δὲ βούλονται ἐν ταυτῶ καί στεφανωθῆναι...» πέρασε καί στά ἔντυπα Εὐχολόγια καί εἶναι καταγεγραμμένη μέχρι καί σήμερα, μολοντί γιὰ λόγους νομικούς, ἠθικούς καί κοινωνικούς ὁ Ἀρραβώνας τελεῖται ὑποχρεωτικά λίγο πρὶν τὴν Ἀκολουθία τοῦ Γάμου καί στό κέντρο τοῦ Ναοῦ⁹. «Ἡ κενωρισμένως ἀπὸ τῆς τελέσεως τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου ἱερολογία τῆς μνηστείας ἀπαγορεύεται»¹⁰. Ἡ δυνατότητα πάντως τέλεσης ἱερολογίας τοῦ Ἀρραβώνα χωριστά ἀπὸ τὸν Γάμο μαρτυρεῖται ὡς τὰ μέσα τοῦ 18^{ου} αἰ.¹¹ Σέ ὀρισμένα δὲ μέρη ἀκόμη πιό μετά.¹²

β) Ἡ ὡς ἄνω ἀδρὴ ἀναφορά στό ἱστορικό πλαίσιο ἐξέλιξης τῶν Ἀκολουθιῶν Ἀρραβώνα καί Γάμου μᾶς βοηθᾷ νά ἐμβαθύνουμε στὴ συνέχεια στὴ λειτουργικὴ καί θεολογικὴ σχέση τῶν δύο Ἀκολουθιῶν, ὡς μία ἐνιαῖα εἰκόνα τοῦ μυστηρίου τοῦ Γάμου στήν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία. Εἶναι γεγονός ὅτι σέ ὅλες τίς ἐποχές ἡ σχέση μεταξύ τῶν μνηστευομένων εἶναι πολὺ δυνατὴ. Καί τοῦτο διότι ὁ Ἀρραβώνας στὸν ἀρχαῖο ἑλληνικό κόσμο ἐθεωρεῖτο ἡ «ἐγγύηση», πού διδόταν ἐνώπιον μαρτύρων πρὶν ἀπὸ τὸ Γάμο μεταξύ τοῦ μνηστήρα καί τῆς κόρης¹³. Στό ρωμαϊκό δίκαιο ἐπίσης ἡ μνηστεία εἶχε τὸν χαρακτήρα ἀμοιβαίας ὑπόσχεσης (ἐγγύησης) τοῦ μέλλοντος Γάμου¹⁴. Στὴν Παλαιὰ ἀλλὰ καί τὴν Καινὴ Διαθήκη ἡ μνηστευθεῖσα θεωρεῖται ὡς σύζυγος τοῦ μνηστευθέντος¹⁵. Ὁ Μέγας Βασίλειος σέ σχετικό κανόνα του λέγει ὅτι ἡ μνηστεία ἔχει ὑποχρεωτικὸν χαρακτήρα γι' αὐτόν πού τὴ συνάπτει¹⁶. Μέ τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἔννοια ἡ μνηστεία, ὡς ἀμοιβαία δηλαδή ὑπόσχεση τοῦ μέλλοντος Γάμου καί πράξη μέ δεσμευτικὸν χαρακτήρα, πέρασε καί στό βυζαντινὸ καί ἐκκλησιαστικὸ δίκαιο. Ἔτσι «μνηστεία ἐστὶ μνήμη καί ἐπαγγελία τῶν μελλόντων γάμων»¹⁷.

Ἀναγνωρίζοντας ἡ Ἐκκλησία τὴν σπουδαιότητα τῆς συμφωνίας πού ἐκφράζει ὁ Ἀρραβώνας καί θέλοντας νά τονίσει ὅτι εἶναι κάτι πολὺ περισσότερο ἀπὸ μία ἀπλή δέσμευση ἢ ὑποχρέωση, πρόβη σέ πράξεις πού σημαίνουν ὅτι ἡ μνηστεία «ἀπεικονίζει τὸν πραγματικὸν δεσμό τοῦ γάμου»¹⁸. Δέν χωρίζεται ἀπὸ αὐτόν. Ἀπεναντίας μάλιστα ἐξομοιώνεται μέ αὐτόν. Τό πρῶτο λοιπὸν πού

κάνει ἡ Ἐκκλησία πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτῆ, σέ συνεργασία μὲ τὸν πολιτικό νομοθέτη, εἶναι ἡ ἐπέκταση τοῦ ἀγιασμοῦ καὶ τῆς εὐλογίας τῆς καὶ στή μνηστεία, ἔτσι ὥστε ἡ ὑπόσχεση πού δίδεται μεταξὺ τῶν δύο μελλονύμφων νά εἶναι ἱερή καὶ δεσμευτική ὡς «ἐνώπιον Θεοῦ δοθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ παραδεχθεῖσα»¹⁹. Καθοριστικές πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτῆ, τῆς θέσπισης εὐχῶν καὶ ἱερολογίας γιὰ τὰ μνηστρα εἶναι οἱ ἀποφάσεις τῶν αὐτοκρατόρων Λέοντος Στ' τοῦ Σοφοῦ καὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ²⁰. Τό γαμήλιο συμβόλαιο πλεόν εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Ἄρραβώνας. Εἶναι μάλιστα παλαιότατη ἢ συμβολική ἐρμηνεία τοῦ δακτυλιδίου ὡς ἐπιβεβαίωση κατὰ τὸν Τερτυλλιανό αὐτοῦ τοῦ γαμηλίου δεσμοῦ²¹, καὶ σφραγίδα τῆς συμφωνίας κατὰ τὸν ἅγιο Συμεῶν Θεσσαλονίκης²².

Μέλος αὐτῆς τῆς συμφωνίας εἶναι καὶ ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Γι' αὐτό καὶ ἡ παραβία-

σὴ τῆς εἶχε συνέπειες, καθόσον ὁ νυμφευόμενος τῆ μνηστῆ ἄλλου ἐν ὄσῳ ζοῦσε ὁ μνηστήρας, ἐτιμωρεῖτο μὲ τὸ ἐπιτίμιο τῆς μοιχείας: «Ὁ ἐτέρω μνηστευθεῖσαν γυναῖκα ἔτι τοῦ μνηστευομένου ζῶντος, πρὸς γάμου κοινωνίαν ἀγόμενος, τῷ τῆς μοιχείας ὑποκείσθω ἐγκλήματι»²³. Ἡ ἐν λόγῳ διάταξη τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου πέρασε καὶ στήν πολιτική νομοθεσία²⁴. Δημιουργήθηκαν ὅμως καὶ συγκρούσεις μεταξύ τοῦ πολιτικοῦ νόμου πού ἐπέτρεπε τῆ μνηστεία μὲ ἄλλη μνηστῆ, ζῶντος τοῦ μνηστήρος, καὶ τοῦ συνοδικοῦ κανόνα πού κάτι τέτοιο τὸ ἀπαγόρευε. Ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη μάλιστα ἐφαρμογή τοῦ ἐν λόγῳ κανόνα τῆς ἐν Τρούλλῳ Συνόδου θά προέκυπταν ἀπειράριθμοι σχέσεις συγγενείας ἐξ ἀγχιστείας καὶ πολλά ἄλλα ἄτοπα²⁵, δεδομένου ὅτι πολλές φορές οἱ μνηστεῖες συνήπτοντο πρόωρα, πρὶν ἀπὸ τὴν κανονική καὶ νόμιμη πρὸς γάμον ἡλικία. (συνεχίζεται)

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Miguel Arranz, *L'Euclologio Constantinopolitano agli inizi del secolo XI. Hagiasmatarion & Archieratikon (Rituale & Pontificale) con l'aggiunta del Leiturgikon (Messale)*, Roma 1996, σ. 324. 2. Stefano Parenti καὶ Elena Velkovska, *L'Euclologio Barnerini gr. 336*, Roma 2000, σ. 185. 3. Αὐτ., σ. 185-187. Βλ. καὶ Π. Ἰ. Σκαλτσῆς, *Γάμος καὶ θεία Λειτουργία. Συμβολὴ στήν Ἱστορία καὶ τὴ Θεολογία τῆς Λατρείας*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς 1998, σ. 164-169. 4. Βλ. Σκαλτσῆς, αὐτ., σ. 164 κ.ἐξ. 5. Αὐτ., σ. 194 κ.ἐξ. 6. Arranz, ὁ.π., σ. 326. Βλ. καὶ Σκαλτσῆς, ὁ.π., σ. 231 κ.ἐξ. 7. Συμεῶν Θεσσαλονίκης, *Διάλογος...*, ΣΟΗ', PG 155:509A. 8. Συμεῶν, ὁ.π., ΣΟΕ'-ΣΠΒ', PG 155:504C-516A. 9. Βλ. Σκαλτσῆς, ὁ.π., σ. 344, 329-338. 10. Καταστατικός Χάρτης τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (N.590/1977, ἄρθρ. 49§3). 11. Κ. Ἀρμενόπουλου, *Πρόχειρον Νόμων ἢ Ἐξάβιβλος*, ἐπιμ. Κ.Γ. Πιτσάκης, Ἀθήνα: Δωδώνη 1971, σ. 219, ὑπόσημ. 12. Σκαλτσῆς, ὁ.π., σ. 343. Γιαννοπούλου, *Συλλογὴ Ἐγκυκλίων Ἱεραῶν Συνόδου*, Ἀθήνα 1901, σ. 456-457. 13. Πλάτωνος, *Νόμοι*, 774e. Βλ. καὶ Σκαλτσῆς, ὁ.π., σ. 49-50. 14. *Digesta*, XXIII, 1, 1. Βλ. Σκαλτσῆς, ὁ.π., σ. 338. 15. *Δευτ.* 22:23-24. *Ματθ.* 1:18-20. 16. *Κανὼν ξθ'*. Βλ. καὶ Ἐρμηνεία Βαλσαμῶνος, στό *Ράλλης-Ποτλῆς, Σύνταγμα*, τ. Δ', σ. 225. 17. *Βασιλικά κα', α'*. Βλ. καὶ Βαλσαμῶνος, *Ἐρμηνεία εἰς Κανόνα ζή' τῆς ἐν Τρούλλῳ, στό Ράλλης-Ποτλῆς, τ. Στ'*, σ. 180. 18. π. Ἰωάννης Μέγιεντορφ, *Ὁ Ὁρθόδοξος Γάμος*, μτφ. ἀρχιμ. Ἀθιναγόρας Δικαιάκος, Ἀθήνα: Ἀκρίτας 2004, σ. 88. 19. Ν. Μύλας, *Τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, μτφ. Μ. Ἀποστολοπούλου, Ἀθήνα 1906 (φωτοαναστ. ἔκδ. Ἀθήνα 1970), σ. 839. Πβ. Φωτίου, *Νομοκάνων*, στό *Ράλλης-Ποτλῆς, τ. Α'*, σ. 285. 20. *Νεαρά ιδ'* τοῦ 1092. Βλ. Φωτίου, *Νομοκάνων*, ΓΓ', Β', στό *Ράλλης-Ποτλῆς, τ. Α'*, σ. 287. Δημητρίου Χωματιανοῦ, *Πρὸς Ρήγα Σεργίας κυρὸν Στέφανον*, στό Pitra, *Analecta Sacra*, τ. VI, σ. 61: «...θεσπίζει καὶ τὴν μνηστείαν μετὰ ἱερῶν εὐχῶν γίνεσθαι». 21. *Apologia* 6. *PL* 1:30A. 22. Συμεῶν, ὁ.π., PG 155:508 AB. Βλ. καὶ Π. Ἰ. Σκαλτσῆς, «Οἱ συμβολισμοὶ στήν Ἀκολουθία τοῦ Γάμου», στό *Λειτουργικὲς Μελέτες I*, Θεσσαλονίκη: Πουρναράς 2007, σ. 102-107. 23. Ἦγ' Κανὼν τῆς ἐν Τρούλλῳ Οἰκουμενικῆς Συνόδου (Πενθέκτης), στό *Ράλλης-Ποτλῆς, τ. Β'*, σ. 538. Βλ. καὶ π. Ἰ. Μέγιεντορφ, ὁ.π., σ. 87. 24. *Ἐκλογή*, ιζ', λβ'. *Βασιλικά*, ξ', λζ', ωβ'. 25. J. Zhishman, *Τὸ δίκαιον τοῦ Γάμου τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας...*, τ. Α', Ἀθήνα 1912, σ. 258.

Κυριακή τοῦ Πάσχα

Πρωτ. Γεωργίου Δορμπαράκη
Ἐφημ. Ἱ. Ν. Ἁγίας Παρασκευῆς Καλλιπόλεως, Ἱ. Μ. Πειραιῶς

*Οἷς (ἀποστόλοις) καί παρέστησεν ἑαυτὸν ζῶντα μετὰ τὸ παθεῖν αὐτόν
ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις (Πράξ. 1, 3)*

Πάσχα Κυρίου καί ἀπαρχή καινούργιων ἀναγνωσμάτων στήν Ἐκκλησία μας – δηλωτικῶν τῆς νέας πραγματικότητας πού ἔφερε ἡ Ἀνάσταση τοῦ Κυρίου στόν κόσμο. Ξεκίνημα τοῦ Κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου, ξεκίνημα τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων. Κι ἀκριβῶς στό βιβλίον τῶν Πράξεων ὁ ἅγιος Λουκᾶς θά σημειώσῃ μεταξύ ἄλλων: Ὁ Κύριος ἀναστήθηκε ἐκ νεκρῶν, παρέστησε τόν ἑαυτό του ζῶντα μετὰ τὸ Πάθος Του καί μάλιστα μέ πολλές ἀποδείξεις.

1. Ὁ Κύριος λοιπόν ἀναστήθηκε. Μπορεῖ ἡ σύλληψή Του στή γαστέρα τῆς Παναγίας τήν ἡμέρα τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, πολλῶ μᾶλλον ἢ ὑπερφυῆς Γέννησή Του, νά θεωρεῖται ἡ ἀπαρχή τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου, ὅμως ἐκεῖνο πού ἐπιβεβαίωσε τή σωτηρία αὐτή καί νοημάτισε κάθε στοιχεῖο τῆς θαυμαστῆς πορείας Του στόν κόσμο ἦταν ἡ ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασή Του. Χωρίς τήν Ἀνάσταση ἡ πορεία τοῦ Κυρίου θά ἦταν ἡ πορεία ἑνός πολύ σημαντικοῦ ἀνθρώπου, ἑνός μεγάλου Προφήτη, ἀλλά πέραν τούτου οὐδέν. Ὁ κόσμος θά ἐξακολουθοῦσε νά βρῖσκεται μέσα στή φυλακή τῶν παθῶν καί τῆς ἀμαρτίας του, τῆς κυριαρχίας του ἀπό τόν θάνατο, τῆς ὑποδούλωσής του στόν Πονηρό

διάβολο. Μέ τήν Ἀνάστασή Του ὅμως «πάντα πεπλήρωται φῶτος, οὐρανός τε καί γῆ καί τὰ καταχθόνια». Τό φῶς καί ἡ χαρά ἔγιναν πιά τά κυρίαρχα στοιχεῖα τοῦ κόσμου.

2. Καί δέν πρόκειται γιά φαντασία κάποιων ἀνθρώπων. Ὁ ἀναστημένος Χριστός ἐπί σαράντα ἡμέρες ἐμφανιζόταν στούς μαθητές Του, συνέτρωγε μαζί τους, τούς ὀδηγοῦσε στή βαθύτερη κατανόηση ὅσων τούς εἶχε ἀποκαλύψει. Ἡ Ἀνάστασή Του δηλαδή δέν ἦταν κάποια ἀδιόρατη παρουσία Του, ἀλλά μία ἐπίμονη καί «συστηματική» ἀπό πλευρᾶς Ἐκείνου προσπάθεια νά δοῦν καί νά πειθοῦν οἱ μαθητές Του –κι ὄχι μόνον οἱ δώδεκα– ὅτι ὄντως νίκησε τόν θάνατο, ὅτι «Αὐτός ἐστίν ἡ ζωὴ καί ἡ Ἀνάστασις». «Παρέστησεν ἑαυτὸν ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις». Ἄν μέ τή μαρτυρία δύο ἢ τριῶν ἀνθρώπων μπορεῖ νά σταθεῖ «πᾶν ρῆμα», πόσο βέβαιη δέν εἶναι ἡ μαρτυρία ἀκόμη καί πεντακοσίων ἀδελφῶν κατὰ τόν ἀπόστολο Παῦλο, καί μάλιστα γιά μεγάλο χρονικό διάστημα! Δέν νομίζουμε ὅτι ὑπάρχουν πολλά ἱστορικά γεγονότα μαρτυρημένα τόσο πολύ καί ἐπιβεβαιωμένα μέ τό αἷμα χιλιάδων ἀνθρώπων, ὅσο ἡ Ἀνάσταση τοῦ Κυρίου.

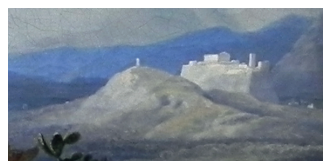
3. Για τήν Ἐκκλησία μας ὅμως, ἐκτός ἀπό τήν ἱστορική πραγματικότητα τῆς Ἀναστάσεως, τήν «ἐν πολλοῖς τεκμηρίοις» βεβαιωμένη, ὑπάρχει καί ἡ μετέπειτα βεβαίωσή Της σέ ὅλη τήν πορεία αὐτῆς. Πόσες φορές δέν ἐμφανίστηκε ὁ Κύριος στούς ἀποστόλους Του γιά νά τούς καθοδηγήσει ἢ νά προκαλέσει ὁ Ἴδιος τή μεταστροφή ἀνθρώπων, σάν τοῦ ἀποστόλου Παύλου. Πόσες φορές δέν ἔνωσαν οἱ ἄνθρωποι τήν «ἐν ἐτέρᾳ μορφῇ» παρουσία Του ἀπό τό «κάψιμο τῆς καρδιάς» τους, σάν τούς Λουκᾶ καί Κλεόπα στήν πορεία πρὸς Ἐμμαούς.

Ὁ ἀναστημένος πιά Χριστός βρίσκεται σέ ὅλους τούς αἰῶνες ἀνάμεσά μας, καλώντας μας μ' ἓνα μυστικό τρόπο νά ποῦμε «ναί» στήν κλήση τῆς ἀγάπης Του, γιά νά γίνουμε Ἐνα μαζί Του. Ἡ μόνη προϋπόθεση νά εἶμαστε κι ἐμεῖς μάρτυρες τῆς Ἀναστάσεώς Του εἶναι νά ἀμφισβητήσουμε τίς ἀγκυλώσεις τοῦ ἐγωισμοῦ μας καί νά πορευτοῦμε μέ ὀρμή ψυχῆς στήν ὁδὸ τῶν ἀγίων ἐντολῶν Του. Στήν ὑπακοή αὐτὴ ἀνοίγεται ἡ ψυχὴ μας κι Ἐκεῖνος φανερώνεται μέσα μας – γινόμαστε οἱ δίοδοι γιά νά ἐξακτινωθεῖ τό φῶς τῆς Ἀναστάσεώς Του σέ ὅλη τὴ δημιουργία. Χωρὶς τήν ἀνταπόκρισή μας μία φανέρωσή Του, ἔστω καί στούς «ἐχθρούς» Του, θά σήμαινε ἓναν ρεβανσισμό κοσμικοῦ (ἀμαρτωλοῦ) τύπου – ὅ,τι συνιστᾶ βλασφημία! Μά οἱ «ἐχθροί» τοῦ Χριστοῦ εἶναι τὰ πλανημένα καί πονεμένα παιδιά

Του, πού τὰ περιμένει μέ πόνο γιά νά τὰ σφίξει κι αὐτὰ μέσα στή σταυρωμένη ἀπὸ ἀγάπη ἀγκαλιά Του.

4. Ὁ εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς ὑπενθυμίζει τέλος καί τό αὐτονόητο: ὁ Κύριος ἀναστήθηκε «μετὰ τὸ παθεῖν», δηλαδή Σταυρός καί Ἀνάσταση συνιστοῦν μία πραγματικότητα μέ δύο ὄψεις. «Ἴδὸν γὰρ ἤλθε διὰ τοῦ Σταυροῦ χαρὰ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ». Ὅποιος θά θελήσει νά ἀπομονώσει τό ἓνα ἀπὸ τό ἄλλο διαστρέφει καί τὰ δύο. Ὁ Κύριος λοιπόν ἔπαθε καί ἀναστήθηκε ἀπὸ τοὺς νεκρούς, συμπαρασύροντας στήν ἀνάσταση καί ὅλο τό ἀνθρώπινο γένος – ἅς θυμηθοῦμε καί τήν εἰκόνα τῆς εἰς Ἄδου καθόδου. Ἡ Ἀνάστασή Του σήμανε τήν ἐν Σταυρῷ κατάργηση τῆς ἀμαρτίας, τὴ θανάτωση τοῦ θανάτου, τὴν καταπάτηση τοῦ διαβόλου, κι ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ συνιστᾶ τὴ νίκη τῆς ζωῆς, τῆς ἀγάπης καί τῆς χαρᾶς.

Ἡ Ἀνάσταση εἶναι «ἡ ἑορτὴ ἑορτῶν καί ἡ πανήγυρις τῶν πανηγύρεων». Γιατί ἡ φυλακὴ τοῦ θανάτου, τῆς ἀμαρτίας, τοῦ διαβόλου γκρεμίστηκε. Μετὰ τὴν Ἀνάσταση ζοῦμε τὴν ἀτμόσφαιρα τῆς ἐλευθερίας, ἀρκεῖ νά ὑπάρχει ἡ προϋπόθεση τοῦ Σταυροῦ καί στήν προσωπικὴ μας ζωὴ, δηλαδή ἡ τήρηση τῆς ἐντολῆς τῆς ταπεινῆς ἀγάπης. Ἡ ἀγάπη συνιστᾶ τό (σταυρικό) ἀνοιγμα τῆς θύρας τῆς ψυχῆς μας γιά νά γευόμαστε ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς Ἀνάστασης.

Κυριακή τῶν Μυροφόρων

πρωτ. Βασιλείου Θερμοῦ
Αναπληρωτοῦ Καθηγητοῦ ΑΕΑΑ - Παιδοψυχιάτρου

Σήμερα τιμοῦμε, ἀδελφοί μου, τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα πού φρόντισαν τό νεκρό σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Τούς δύο ἄνδρες πού τοῦ ἀπέδωσαν τιμὴ κηδεύοντάς το, καί τίς τουλάχιστον τρεῖς γυναῖκες πού ξεκίνησαν γιά τόν τάφο μέ τὰ ἀπαραίτητα μύρα. Γιά νά μάθουν τελικά πρῶτες ὅτι ἀναστήθηκε.

Τά πρόσωπα τῶν Μυροφόρων, ἀνδρῶν καί γυναικῶν, ἔγιναν διαχρονικά ὑποδείγματα ἀγαπητικῆς ἀφοσίωσης. Ὅμως θά ἤθελα σήμερα νά ἀναδείξω μία ἐπιπλέον διάσταση τῶν πράξεών τους, ἡ ὁποία ἀποκτᾶ βαθειά ὑπαρξιακή σημασία γιά ἐμᾶς.

Ὁ Ἰωσήφ, ὁ Νικόδημος, ἡ Μαρία Μαγδαληνή, ἡ Μαρία τοῦ Ἰακώβου, καί ἡ Σαλώμη, ἐπέδειξαν ἀφοσίωση στόν Χριστό, γνωρίζοντάς Τον μόνο σταυρωμένο καί ὄχι ἀναστημένο. Ὅπωςδήποτε εἶχαν προσλάβει τήν ἐμπειρία τῆς συναναστροφῆς μαζί Του, εἶχαν ἐνισχυθεῖ μέ τὰ θαύματα καί τὰ λόγια Του, εἶχαν ἀφομοιώσει τή βεβαιότητα γιά τή θεότητα Του. Ἀλλά ἡ τελευταία τους ἐντύπωση, ἡ δραματική, ἦταν ὁ θάνατός Του.

Ἀδελφοί μου, οἱ μορφές τῶν Μυροφόρων ἀγκάλιασαν τόν (ἐκ πρώτης ὄψεως) ἠττημένο Χριστό! Φαινομενικά μόνο, ὅπως ἀποδείχθηκε πολύ σύντομα. Ὅμως γιά ἐκεῖνες τίς τρεῖς κρίσιμες μέρες ἡ

ψυχική πραγματικότητα τῶν Μαθητῶν ἦταν ἐκείνη τῆς ἥττας καί τῆς ματαιώσεως. Ὅλα εἶχαν πλέον χαθεῖ.

Εἶχαν ἄραγε καί οἱ γυναῖκες Μυροφόρες παρασυρθεῖ ἀπό τόν ἴδιο “χειμῶνα” ὀλιγοπιστίας καί ἀπελπισίας, ὁ ὁποῖος εἶχε σκεπάσει καί τούς ἄνδρες Μαθητές; Δέν γνωρίζουμε σέ πόσο βαθμό. Μόνο ξέρομε πῶς ἡ Μαγδαληνή πίστεψε ὅτι ἐκλάπη τό σῶμα Του. Καί ὅταν Τόν συναντᾶ δέν Τόν ἀναγνωρίζει, Τόν ἐκλαμβάνει σάν τόν κηπουρό. Μέ κάποιο τρόπο τό σύννεφο τῆς ἀγνοίας ἔπεσε βαρῦ καί στή δική της ψυχή.

Στό πέρασμα τῶν αἰῶνων ὑπῆρξαν ἄνθρωποι ἀπλοί πού ἔδωσαν τή ζωή τους γιά μία ἰδεολογία, μέ στόχο τό κοινό καλό τῆς ἀνθρωπότητας. Τήν ὥρα πού γι’ αὐτούς τελείωναν ὅλα τούς στήριζε ἡ ἐλπίδα τῆς τελικῆς νίκης. Κάτι τέτοιο σίγουρα δέν συνέβαινε μέ τούς ἄνδρες πού κήδευσαν τόν Χριστό καί μέ τίς γυναῖκες πού ξεκίνησαν γιά τόν τάφο Του. Δέν προσέβλεπαν σέ κάποιους πού θά συνέχιζαν τόν ἀγώνα. Ὅλα τελείωσαν καθώς ἔκλεισαν τὰ μάτια τοῦ Διδασκάλου. Καί αὐτό κάνει τίς πράξεις τους ἀκόμη πιό ἥρωικές καί θαυμαστές.

Οἱ Μυροφόροι καί οἱ Μυροφόρες ἔμειναν ἀφοσιωμένες στόν ἠττημένο Χριστό. Ἡ στάση τους αὐτή δίκαια παραμένει

«είς μνημόσυνον αιώνιον», αλλά δέν ἔχει μεγάλη ἀξία ἢ τιμή, ἄν περιορίζεται στό νά τούς ἐορτάζουμε μία Κυριακή τόν χρόνο. Τιμοῦμε ὄντως τίς μορφές τῶν Μυροφόρων ὅταν ἀφοσιωνόμαστε στόν ἠττημένο Χριστό.

Καί πότε βιώνουμε ἠττημένο τόν Χριστό ἄραγε; Καί πῶς εἶναι δυνατόν νά συμβαίνει αὐτό μετά ἀπό τήν Ἀνάστασή Του;

Ὁ Χριστός ἐμφανίζεται ἠττημένος, ὡσεὶ νεκρός, κάθε φορά πού αἰσθανόμαστε μόνοι στόν πόνο μας.

Κάθε φορά πού ἱκετεύουμε μέ ἀγωνία ἀλλά δέν λαμβάνουμε ἀπαντήσεις ἰκανές νά μᾶς παρηγορήσουν.

Κάθε φορά πού μέ πίκρα διαπιστώνουμε ὅτι τό κακό καί ἡ ἀμαρτία κυριαρχοῦν γύρω μας καί ἔτσι ἀπελπιζόμαστε πῶς αὐτά ἔχουν τή δύναμη, ὄχι τό καλό.

Κάθε φορά πού ἐπικρατεῖ διωγμός.

Κάθε φορά πού ἡ ἀκεραιότητά μας γλευάζεται καί πού θά εἰπωθοῦν φέματα εἰς βᾶρος μας «ἐνεκεν τοῦ Χριστοῦ».

Τίς στιγμές πού ὁ Χριστός βιώνεται ἀπό τήν ψυχή μας ἀναστημένος καί δυνατός, καί ἡ πίστη μας στόν Νικητή παραμένει ἀκλόνητη, τότε ὅπωςδήποτε ἡ ἀφοσίωση στόν Χριστό εἶναι πιό εὐκολη. Καί πιό εὐχάριστη, γιά νά ἀναφέρουμε αὐτό πού ἔχει τήν περισσότερη σημασία γιά ἐμᾶς, τούς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς μας.

Ἄν ὅμως ἡ ἀφοσίωση στόν ἀναστημένο Χριστό ἀγιάζει, μποροῦμε νά φαντασθοῦμε ποιοί θά εἶναι οἱ πνευματικοί καρποί τῆς ἄλλης. Τῆς ἀφοσίωσης στόν ἠττημένο Χριστό, τόν ἀκόμη καί τώρα «ὡσεὶ νεκρό»...

Καί ναι, μᾶς συγκινοῦν καί μᾶς κινητοποιοῦν τά ἀποτελέσματα αὐτῆς τῆς ἀφοσίωσης. Ἀλλά πῶς φθάνουμε ἕως ἐκεῖ; «Τίς ἀποκυλίσει ἡμῖν τόν λίθον» τῆς δειλίας, τήν ἀδυναμίας, τοῦ προφανοῦς; Ἀπό ποῦ θά ἀντλήσουμε ἐνέργεια καί ἔμπνευση γιά νά Τόν ἀκολουθήσουμε ἀκόμη καί στή νεκροφάνειά Του;

Ἀδελφοί μου, ἡ ἀφοσίωση τῶν Μυροφόρων στόν νεκρό Χριστό δέν προέκυψε παρορμητικά. Προετοιμάστηκε ἀπό καιρό πρῖν. Μέ προθυμία καί ἄσκηση, μέ ἄνοιγμα τοῦ νοῦ καί τῆς καρδιάς τους ὥστε νά ὑποδεχθοῦν τήν Ἀλήθεια, δηλαδή Ἐκεῖνον. Πάλι ὁ Χριστός ἦταν ὁ αἴτιος τῆς προετοιμασίας.

Κατά τόν Ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης, πού ἐρμηνεύει τό Ἄσμα Ἀσμάτων, ὁ Χριστός ἐκπέμπει τήν πληρότητα ὄλων τῶν ἀρωμάτων, δηλαδή τῶν ἀρετῶν. Αὐτές μᾶς ἐλκύουν ὥστε νά τρέχουμε ξοπίσω Του, αὐτές μᾶς δυναμώνουν ὥστε νά ἀντέχουμε τήν πρόσκαιρη ἀπουσία Του, αὐτές μᾶς λεπτύνουν τίς πνευματικές αἰσθήσεις. Ἔτσι μόνο γινόμαστε ἰκανοί νά διακρίνουμε τή Ζωή Του πίσω ἀπό τόν θάνατο ὁ ὁποῖος μᾶς ἐπισκιάζει, ἔτσι μόνο βεβαιωνόμαστε γιά τήν παρουσία Του πίσω ἀπό τό κενό τό ὁποῖο βιώνουμε.

Οἱ Μυροφόροι ἄνδρες καί οἱ Μυροφόρες γυναῖκες, μέ τό νά προσκομίζουν μύρα ἀπό ἀγάπη γιά τόν θεῖκό Νεκρό, ταυτόχρονα ὁμολογοῦσαν ὅτι ὁ Χριστός φέρει ἐπάνω Του ὅλα τά ἀρώματα τῶν ἀρετῶν. Γιά τά ὁποῖα ἀξίζει νά πεθάνεις, δηλαδή νά ζήσεις μαζί Του.

Εισαγωγή στό Κανονικό Δίκαιο καί τήν Κανονική Οίκονομία (ΙΕ΄) Όταν οί Ίεροί Κανόνες γίνονται ... Δίκαιο (!) (α)

Άρχιμ. Γρηγορίου Δ. Παπαθωμᾶ
Καθηγητοῦ Κανονικοῦ Δικαίου Θεολογικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α.

«Όσα ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ». (Κανόνας 87/ Μέγας Βασίλειος)

Όσον ἀφορᾷ τήν ἐπιβολή τοῦ νομικισμοῦ ἢ τοῦ ἠθικισμοῦ στούς «κανόνες», αὐτή καθιερώθηκε ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ροπῆς πρός τό δίκαιο καί τόν δικαιωματισμό, προκειμένου νά ἀποκτήσουμε αὐτό πού ὁ Leibniz ἀποκάλεσε «ἠθική δύναμη». Ἡ ροπή αὐτή μᾶς ἐνθαρρύνει νά ἀξιῶσουμε, ἐάν χρειαστεῖ καί ἐξαναγκαστικά, αὐτό πού μᾶς ὀφείλουν... Ἡ ἀπόκτηση ἑνός δικαιώματος συνεπάγεται τήν κατοχή καί τήν ἄσκηση ἐξουσίας. Οἱ Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας, ὅμως, εἶναι ἄλλου πνεύματος καί ἄλλης προοπτικῆς... Ὁ νόμος λειτουργεῖ ὡς ἀνάχωμα ἀπέναντι στήν καταπίεση καί τίς παραβιάσεις τῶν ἄλλων κατά τῆς ἀτομικότητάς ἢ τῆς συλλογικότητάς μας. Ὅρίζει τή σφαῖρα μέσα στήν ὁποία μπορούμε νά δροῦμε ἐλεύθερα, χωρίς ἢ δραστηριότητά μας αὐτή νά παρεμποδίζεται ἀπό ἄλλους. Ἐπί πλέον, ὁ νόμος εἶναι πρῶτιστα καί κατά βάση ἀνθρωπολογικά λογικός. Ἡ γέννηση καί λειτουργία του ἐδράζεται στό ἀνθρώπινο πνεῦμα καί τήν ἰκανότητά του νά ἐπιβάλλει τήν τάξη καί τήν κανονιστική ἰσχί, ὡς λόγος πού νομιμοποιεῖ τή δράση

μας καί καθιστᾷ τίς συνθηκῆς ἄσκησής τῆς ἠθικά καί κοινωνικά ἀποδεκτές. Ἡ νομική ἀντίληψη καί νοοτροπία ὀδηγεῖ ἀναπόφευκτα σέ ἀντικειμενοποίηση τῶν ὑπαρξιακῶν συνθηκῶν, καλλιεργεῖ μέσα μας τήν τάση ἀντικατάστασης τῆς δυναμικῆς ἀπροσδιοριστίας τῆς ζωῆς καί τῆς μοναδικότητάς, μέ τήν ὁποία ἐκδηλώνονται τά γεγονότα στήν προσωπική ζωῆ (ἑνός ἀνθρώπου), μέ προκαθορισμένα καί ἀπρόσωπα μοντέλα ζωῆς, τά ὁποία ἔλκουν τήν ἀναφορά τους ἀπό τήν ἀντικειμενικότητα τῆς γενικόλογης περιπτώσεως. Ἐτσι, γιά τό ὑπό συγκριτική ἐξέταση θέμα μας, ὅσο περισσότερο ἡ θεολογία γίνεται «νόμ-ιμη», «νομ-ική» ἢ, σέ ἄλλες περιπτώσεις, «ἠθική», τόσο περισσότερο τείνει νά ἐξορθολογεῖται τό μυστήριο τῶν Ἐσχάτων, πού χαρακτηρίζει τήν Ἐκκλησία, τόσο λιγώτερο θά εἶναι σέ θέση νά συμβιβᾶσει τή λογική σκέψη καί τή ζωή, τήν ἐπιστήμη καί τή σοφία, τή γνώση καί τήν ἀγάπη, καί, ἐν γένει, ὅλες τίς πραγματικότητες πού διαχωρίζει καί κατατέμνει ἢ δυαλιστική νοοτροπία. Γιά τούς Πατέρες τῆς Ἀνατολῆς παρέμεινε πάντοτε ἄγνωστη καί δυτική ἢ μεθο-

δολογική προϋπόθεση τῶν Δυτικῶν ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀποτελεῖ *θεῖο καθίδρυμα* (sic), τοῦ ὁποῦ ἡ ἐσώτατη ὑπαρξή θά μπορούσε νά ὀριστεῖ κατάλληλα μέ τή χρήση νομικῶν ὄρων. Οἱ νομικές ἔννοιες, ἐπινοήσεις καί θεωρήσεις δέν δύνανται σέ τελική ἀνάλυση νά περιγράψουν καί νά ἐξαντλήσουν τή βαθύτερη ὄντολογική πραγματικότητα τῆς Ἐκκλησίας. Καί ἀκόμη, ὁ *νόμος* πολλές φορές ἐξαντλεῖται μέσα στά ὅρια τοῦ «δεῖ» καί «χρή», τοῦ «πρέπει» καί τοῦ «ὀφείλει», τέσσερα ἐφαρμοστικά ρήματα πού μπορεῖ νά σκοτώσουν τήν ζωή («πρέπει νά ἀγαπᾶς ἢ ὀφείλεις νά ἀγαπᾶς»!! [sic]), ἀφοῦ τήν ἀποστεροῦν ἀπό κάθε παιδαγωγική διάθεση, ἀπό κάθε διαλεκτικότητα, ἀπό κάθε αὐθορμητισμό, καί τήν καταδικάζουν σέ ἕναν ἐπιδερμικό καθωσπρεπισμό μέ τήν τήρηση κοσμικῶν ὄρων καί νομικιστικῶν σοφισμάτων. Ἀντίθετα, ὁ *κανόνας* δέν εἶναι παρών, γιά νά ἐπιβάλλεται ἐξω-καταναγκαστικά, γιά νά ἐφαρμόζεται τυφλά καί ἄτεγκτα, ἀλλά γιά νά δείχνει... Ἔτσι, οἱ Κανόνες ὑπάρχουν ἐξ ὀρισμοῦ καί (καλοῦνται νά) λειτουργοῦν μέ *ἀναφορικότητα*..., *ἀναφορικότητα* στά Ἔσχατα καί τήν Βασιλεία· δέν ὑπάρχουν *αὐτόνομα* μέσα στήν Ἱστορία καί τήν πολιτειακή ἔννομη τάξη, γιά νά λειτουργοῦν νομικ(ιστικ)ά.

Ἐξ ἄλλου, στήν Ἐκκλησιακή παράδοση, κυριαρχεῖ ἡ σχέση κοινωνίας, μέ τόν Τρια-

δικό Θεό νά σχετίζεται ἐξ ἀρχῆς εὐθυτενῶς καί ἄμεσα μέ τόν ἄνθρωπο, ὅταν ἐμφανίζεται πρῶτιστα στόν Μωυσῆ, μέ τό προσδιοριστικό ὄνομα («ὁ Ἵων»!· «Ἐγώ εἶμαι ὁ *Εἶναι*» – καί ὄχι ὁ «Ἵπ-άρχων») καί μέ «*Εἶναι-πρόσωπο*»², ἕνας δημιουργός στοργικός, ποθητῆς κοινωνίας μέ τό δημιουργημά Του, «πατέρας» σέ αὐτήν τή σχέση μέ τόν ἄνθρωπο. Ὁ Πατέρας αὐτός ἀποστέλλει τόν Ἰῶν Του³, γιά νά ἔχει μία *ισότιμη σχέση* ἀμεσότητας μέ τά παιδιά-δημιουργήματά Του, ὁ Ὅποιος, μέ τή Σάρκωσή Του, ἐντάσσεται ἐκούσια καί «σκηνώνει»⁴ καί ὁ Ἴδιος ἀνάμεσα στά δημιουργήματα. Καί γιά νά εἶναι ἀενάως κοντά σέ κάθε ἄνθρωπο, ἀποστέλλεται ἀρωγός καί *συν-οδοιπόρος*⁵ ὁ Παράκλητος, τό Ἅγιο Πνεῦμα, ὁ Ὅποιος παραμένει παρών μέσα στήν Ἱστορία «εἰς τούς αἰῶνας». Οἱ λαοί πού δέν εἶναι ἐξοικειωμένοι μέ τήν Τριαδικότητα τοῦ Θεοῦ ἀδυνατοῦν νά συλλάβουν τήν πραγματικότητα τῆς *Τριαδικῆς κοινωνίας*⁶ –ἐπειδή δίδουν προτεραιότητα στή *μοναδικότητα* τῆς οὐσίας– καί ἀκολουθοῦν τίς δικές τους ἑτεροκεντρισμένες καί ἐνιστορικές ἐρμηνεῖες περί Θεοῦ, ἐν πολλοῖς νομικές, γεγονός πού γέννησε διά μέσου τῶν αἰῶνων τόσο τίς αἱρέσεις ὅσο καί τίς διαιρέσεις στόν Χριστιανικό κόσμο, ἢ τά σύγχρονα ὑποκατάστατα: τή θρησκοληφία τοῦ ὕλισμοῦ, τῆς ἀτομοκρατίας καί, τελευταία, τοῦ δικαιωματισμοῦ.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Βλ. Ἐξ. 3, 14. 2. Πβ. Ἐξ. 3, 6. 3. Ἰω. 3, 16. Πβ. Α' Ἰω. 4, 9. 4. Ἰω. 1, 14. Βλ. Ἀποκ. 21, 3. 5. Πβ. τό «ἔδοξε τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καί ἡμῖν» (Πρξ 15, 28, καί καν. 7/Γ' καί 12/A-B [συνοδική θεανθρωποσυνεργία]). 6. Πβ. Α' Ἰω. 4, 8 καί 16: «Ὁ Θεός ἀγάπη [= κοινωνία] ἐστίν».

Ἀσθένεια καὶ μοναχισμὸς κατὰ τίς ἀπαρχές του

Δημητρίου Ν. Μόσχου

Ἀναπληρωτοῦ Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Ε.Κ.Π.Α.

Στίς 15 Μαΐου 348 ὁ Μέγας Παχῳμῖος, ὁ θεωρούμενος ἰδρυτὴς τοῦ κοινοβιακοῦ μοναχισμοῦ ὑπέκυψε στήν πανδημία τῆς ἐποχῆς του, τὴν πανώλη, καὶ παρέδωσε τὸ πνεῦμα. Πρὶν πεθάνει εἶχε ὀρίσει ὡς διάδοχό του στήν καθοδήγηση τοῦ συνδέσμου ἀπὸ ἑπτὰ ἀνδρικές καὶ δύο γυναικείες μονές τῆς Ἄνω Αἰγύπτου μέ τὸ ἑλληνικό ὄνομα «Κοινωνία» τὸν σύντροφό του Πετρῳνιο, πού σέ λίγους μῆνες πέθανε κι αὐτός ἀπὸ τὴν ἴδια αἰτία, γιὰ νά ἀναλάβει τελικά ὁ Ὅρσίσιος. Σύμφωνα μέ τὸν Βίό του, ὁ Παχῳμῖος εἶχε ἤδη ζήσει τὸ τέλος τοῦ αὐστηροῦ γέροντά του Παλάμωνος ἀπὸ τὴ σκληρὴ ἀσκησιμὴ πού τοῦ εἶχε βλάψει τὴ σπλήνα. Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ ἰδρυματική, νοσοκομειακὴ περιθάλψη πού (σύμφωνα μέ τοὺς κοινωνικούς ἱστορικούς) ἐμφανίσθηκε στὸν ἀρχαῖο κόσμο ὡς χριστιανικὴ ἀποκλειστικὰ ἐφεύρεση, εἶχε μία ἀπὸ τίς ἀφετηρίες τῆς τὸ παχῳμιακοῦ κοινόβιο, ὅπου περιθάληθη κι ὁ ἴδιος ὁ Παχῳμῖος ἐπιπλήττοντας αὐστηρά τὸν μαθητὴ του Θεόδωρο πού τοῦ ἔφερε μιὰ καινούρια κουβέρτα καὶ τὸν ἐξέθετε ἔτσι ὡς ἀπολαμβάνοντα «προνομιακῆς μεταχειρίσεως»! Οὐτε εἶναι τυχαῖο ὅτι ὁ Μέγας Βασίλειος πού ἐπισκέφθηκε ἀργότερα, τὸ 358, τὴν Ἄνω Αἰγύπτο ἱδρυσε μέ τὴ σειρά του καὶ ἀσκητικὲς κοινότητες καὶ τὸ ὑποδειγματικὸ νοσοκομειακὸ ἴδρυμα

τῆς Βασιλειάδας (μελετητὲς εἰκάζουν ὅτι πρέπει νά ἐπισκεφθῆκε τὰ παχῳμιακά κοινόβια). Βεβαίως, ὁ ἀναχωρητικὸς μοναχισμὸς μέ τὴν ἐξορκιστικὴ του δύναμη ἔγινε γνωστός καὶ γιὰ πολλές καὶ παντοδαπὲς θεραπείες ἀσθενειῶν. Ἀλλὰ στὸ λαϊκὸ ἀνάγνωσμα τοῦ 397 «Ἱστορία τῶν κατ' Αἴγυπτον μοναχῶν» ὁ ἀσκητὴς Κόπρης θεωρεῖ ὅτι τὰ μεγάλα σημεῖα καὶ τέρατα πού ἔκαναν οἱ «παλαιοὶ» δέν συγκρίνονται μέ τίς δικές τους θεραπείες χωλῶν καὶ τυφλῶν τίς ὁποῖες «καὶ ἐκ τέχνης ἰατροὶ ἐνεργοῦσιν». Τέτοια σημεῖα ἔκανε ὁ παλαιότερος, περίφημος Ἀμούν τῆς Νιτρίας, ἀπὸ τοὺς ἰδρυτὲς τῆς κοινότητος τῆς Νιτρίας περὶ τὸ 340. Ὅμως, ὁ τρόπος πού θεραπεύει ἀπέχει καὶ πάλι πολὺ ἀπὸ τὸ καθηλωτικό «θαῦμα» κατὰ τῆς νόσου. Στούς γονεῖς παιδιοῦ πού προσβλήθηκε ἀπὸ λύσσα ἀπὸ δάγκωμα σκύλου, ἀπαντᾷ ὅτι δέν χρειαζόταν νά καταφύγουν σ' ἐκεῖνον ἀφοῦ μόνοι τους εἶχαν τὴ θεραπεία: «γυρίστε πίσω στὴ χήρα τὸ βόδι πού τῆς σφάξατε κρυφά καὶ τὸ παιδί σας θά γίνει καλά!» (στὸ ἴδιο κείμενο). Ὁ ἀρχέγονος μοναχισμὸς εἶναι ἕνας διαφορετικὸς τρόπος νά βλέπεις καὶ νά νοσηματοδοτεῖς τὸν παλιὸ κόσμο, ὅπου ἡ ἀσθένεια βρίσκεται πλάι στὴν ἀδικία καὶ τὴν ἀλλοτρίωση.

Γιὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνες ἡ ὑγεία καὶ ἡ εὐεξία καὶ γιὰ τοὺς Αἰγυπτίους ἡ

μακροζωία ήταν αναμφισβήτητα ιδανικά ζωής, ενώ ο φτωχός κι η μοίρα του εξαρτιόταν από την καλή διάθεση των τόσο γνωστών και ενεργών στή ρωμαϊκή ιστορία «πατρώνων»-ευεργετών, των οποίων ήλπιζε να γίνει πελάτης (cliens). Οί μοναχοί με πρώτο τόν Μέγα Άντώνιο έκαναν τό πρώτο βήμα έξόδου πρὸς τήν έρημο, τόν επικίνδυνο τόπο κατοικίας των δαιμόνων, πού νικῶνται (ὅπως πολύ ώραία διαζωγραφεί ὁ Μέγας Άθανάσιος στόν Βίο τοῦ πατέρα των άσκητῶν) και ταυτόχρονα ξαναστήνουν μία νέα «πόλι», «πολιζοντας» τήν έρημο. Αὐτή ή νέα πόλη δέν έχει ανάγκη πλούσιους πάτρωνες γιατί, ὅταν τό ζητήσουν, ὁ Θεός μπορεί τά πάντα «ἐξ άμηνάνων παραστήσαι» (Ιστορία των κατ' Αίγυπτον μοναχῶν). Σ' αὐτή τήν πρόγευση τῆς Βασιλείας άσκητές βαριά άσθενείς, ὅπως ὁ Άββάς Μπανέ με άγκυλωτική σπονδυλίτιδα πού τοῦ άπαγορεύει νά ξαπλώσει τό σῶμα του, μετατρέπει τήν μακρά έπώδυνη άναπηρία του σέ συνεχῆ προσευχή πού τοῦ επιτρέπει (ὅπως διαβεβαιώνει ὁ βίος του) νά άπλώσει τά χέρια του και νά συγχωρηθοῦν οί άμαρτίες ὀλόκληρης τῆς γενιάς του. Άντίστοιχα, άλλος άσκητής πού πάσχει από ὕδρωπικία πρήζεται σέ τέτοιο βαθμό, πού ὅταν πεθαίνει πρέπει νά γκρεμισθοῦν οί παραστάδες τῆς πόρτας τοῦ κελλιῦ του γιά νά βγεί

ἔξω. Ὡστόσο, ἐνόσω ζεῖ σ' αὐτή τήν κατάσταση θεραπεύει θαυματουργικά άλλους, και στούς σκανδαλιζόμενους Αἰγύπτιους επισκέπτες του ζητᾶ νά εὔχονται «ὁ ἔσω ἄνθρωπος νά μήν ὕδρωπικιάσει» (Λαυσαϊκή Ιστορία, γραμμένη περί τό 420). Ὅταν ή άρρώστια δέν θεραπεύεται, μέσα από τά μοναστικά πρότυπα τοῦ 4^{ου} αἰῶνα σφυρηλατεῖται ή κοινωνία άγάπης με τόν ὑπόλοιπο κόσμο και καταδεικνύεται ή ανάγκη γιά καταπολέμηση τῆς άδικίας και τοῦ κακοῦ.

Μέσα άπ' αὐτές τίς μικρές πινελιές συνειδητοποιεῖ κανείς ὅτι ὁ μοναχισμός με τήν εμφάνισή του, άνάμεσα σέ πολλά άλλα (με τά ὁποῖα θά άσχοληθοῦμε σέ ἐπόμενες φορές), ἔστρεψε ξανά τή χριστιανική Ἐκκλησία στά βασικά τῆς άνθρώπινης ὕπαρξης και στό πῶς αὐτά φωτίζονται από τό φῶς τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ πού οί Χριστιανοί άναμένουν και ζοῦν ἤδη άπ' αὐτή τή ζωή: ή άσθένεια εἶναι, ταυτόχρονα με τήν άδικία ή τή φιλαυτία, μέρος ενός ανισόροπου και άδικου κόσμου. Άπάντηση σ' αὐτό δέν εἶναι ή θαυματουργική αὐτοματική κατάργηση των ὕλικῶν ὄρων (τοῦ σώματος, τῆς ὕλης), αλλά ή αλλαγή των ανθρώπινων σχέσεων πού νοηματοδοτοῦν τήν κατανόηση τοῦ κόσμου με τά κριτήρια τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι, ὁ πρωτοεμφανιζόμενος μοναχισμός ἐκκλησιάζει τήν άσθένεια.

Άγνώστου,
Λάμπρος Κατσώνης,
Άθήνα, Εθνικό Ιστορικό
Μουσείο

Ν. Λύτρας, Ὁ Κανάρης
πυροπολεῖ τήν τουρκική
ναυαρχίδα (λεπτομέρεια), 1873,
Μέτσοβο, Πινακοθήκη Ἀβέρωφ

«Κάθου ἐκ Δεξιῶν Μου...»: γῆινος καί οὐράνιος Θρόνος τοῦ Χριστοῦ

Σταύρου Γουλούλη
Δρος Βυζαντινῆς Τέχνης

Ὁ ἀπόστολος Πέτρος στό ἐναρκτήριο κήρυγμα (Πράξ. 2.14-36), κλείνοντας, (2.32-36) μεταφέρει τά βιωματικά μεγαλεῖα τῆς Πεντηκοστῆς, ὡς διάδοχη κατάσταση τῆς βασιλείας Δαυΐδ, προγόνου τοῦ Ἰησοῦ. Δείχνει μάλιστα τόν τάφο του πού ὑπῆρχε ἐκεῖ κοντά (βλ. στχ.29-30): «καί τὸ μνήμα αὐτοῦ ἐστὶν ἐν ἡμῖν...», «ὅτι «ὄρκω ὤμοσεν ὁ Θεὸς ἐκ καρποῦ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ καθίσει ἐπὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ», τοῦ Δαυΐδ. (Ἡ ἀντίληψη ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ νόμιμος κληρονόμος τοῦ Δαβίδ, ὡς ἀπόγονος ἦταν ἤδη ἐπικρατοῦσα, βλ. *Μαρκ.* 10.47, 12.35-35, σέ συνάρτηση μέ τό *Ψαλμ.* 109.1). Ὁ Ἰησοῦς «οὔτε ἐγκατελείφθη εἰς Ἄϊδην οὔτε ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶδεν διαφθοράν». Ὑψώθηκε λόγω θανάτου στόν Θρόνο εἰς τά Δεξιά τοῦ Πατρός καταξιοθεῖς αὐτός ὡς Χριστός καί ὄχι ὁ Δαυΐδ (Πράξ. 2.33-34), ὅπως ἐρμηνεύεται ὁ δαυΐδικός ψαλμός 109.1: «εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου. κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου». Ὁ Χριστός, ὡς Κεχρισμένος βασιλιάς, εἶναι κληρονόμος τοῦ πνευματικοῦ θρόνου τοῦ Ἰσραήλ.

Τό χωρίο αὐτό θέτει θέμα συνέχειας, ριζῶν τῆς βασιλείας, ἀπαραίτητο γιά θεσμική κατοχύρωση. Ἔτσι ὁ Πέτρος στήν ἀρχή τοῦ ἴδιου κηρύγματος βλέπει τήν ἐκ-

πλήρωση τοῦ θεϊκοῦ σχεδίου: ὁ Χριστός ὡς ἄνθρωπος γῆινος λυτρώνεται, βιώνει τήν Ἀνάσταση ἐντολή τοῦ Θεοῦ Πατέρα (Πράξ. 2.23: «βουλῆ καί προγνώσει τοῦ Θεοῦ... προσπήξαντες ἀνειλάτε... ὃν Θεὸς ἀνέστησεν λύσας τὰς ὠδῖνας τοῦ θανάτου»). Τό στοιχεῖο τῆς δόξας θέτει ἀργότερα (Ἀ΄ Πέτ. 1.11: «τὰ εἰς Χριστὸν παθήματα καί τὰς μετὰ ταῦτα δόξας»). Οἱ εὐαγγελιστές ἐπίσης ἀπέφυγαν νά δώσουν πλήρη τήν εἰκόνα τοῦ μηνύματος τῆς Σταύρωσης-Ἀνάστασης, ἔμειναν περισσότερο στό γεγονός, ἐφόσον περιγράφουν τή ζωὴ τοῦ Χριστοῦ ἢ τό τριετές κήρυγμα. Ἔτσι ὁ Λουκάς (9.31: «τὴν ἔξοδον αὐτοῦ ἦν ἐμελλεν πληροῦν ἐν Ἱερουσαλήμ») δίνει μία οὐδέτερη περιγραφή.

Τῆ βιωματικῆ ἀντίληψη τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ ὡς (βασιλικῆ) θριάμβου ἔναντι τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας ἐκφράζει κυρίως ὁ Ρωμαῖος πολίτης Παῦλος στά χωρία: α) *Κολ.* 2.15: «...ἐξάλειψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον... προσηλώσας αὐτῷ τῷ σταυρῷ. ἀπεκδυσάμενος τὰς ἀρχὰς καί τὰς ἐξουσίας... θριαμβεύσας αὐτοὺς ἐν αὐτῷ»· β) *Ἐβρ.* 2.9: «Βλέπομεν Ἰησοῦν διὰ τὸ πάθημα τοῦ θανάτου δόξῃ καί τιμῇ ἐστεφανωμένον».

Ἐρμηνεύοντας μέ τόν δικό του κόσμον ὁ Πιλάτος τήν ἀπολογία τοῦ Χριστοῦ βλέπει νά εἶναι «βασιλεύς» μέ ἀναφορά

στό Ἐπέκεινα (Ἰωάν. 18.33-38), ὁπότε Τόν “ἀποστέλλει” μέ πομπή-“θρίαμβο” στό μεταφυσικό βασιλείο του ὅπου ὁ θρόνος του, τοῦ ἀπονέμει βασιλικό τίτλο (INBI). Ὁ βασιλικός θρίαμβος φαίνεται νά ἐκτυλίσσεται σύμφωνα μέ τό πρότυπο τοῦ ρωμαϊκοῦ θρίαμβου τῶν νικητῶν στρατηγῶν.¹ Ὡς βασιλιάς δέν διαμελίστηκε ὅπως οἱ δύο ληστές “φρουροί” του, κοινοί θνητοί. Ἐπρεπε λοιπόν νά ἔχει ἀνάλογο τόπον ἀναπαύσεως στόν κήπο (Ἰωάν. 19.41: «ἦν δὲ ἐν τῷ τόπῳ ὅπου ἐσταυρώθη κήπος καί ἐν τῷ κήπῳ μνημεῖον καινόν...»), σάν ἕνας θανατωθεὶς βασιλιάς στόν παράδεισό του, βασιλιάς στόν σταυρό-θρόνο Του καί τόν συναπτό τάφο. Σταυρός καί τάφος εἶναι ἐνιαῖο σύνολο, ἔπρεπε νά μὴν ἀπέχουν γιὰ νά γίνει γρήγορα ἡ ταφή.² Ὁ τόπος βρίσκεται στήν περιοχὴ τοῦ «Κρανίου» (Γολγοθᾶ), ἐνός τάφου-ναοῦ σέ τέτοια μορφή, ὅπου ὑπῆρχε ὁ ἀχρησιμοποίητος τάφος τοῦ Ἰωσήφ καί δόθηκε ἡ ἄδεια νά τιμηθεῖ μέ ὅλες τίς μεταθανάτιες τιμές πού ἄξιζαν σέ ἕναν μοναδικό ἄνδρα, βασιλιά, μέ μύρα καί ἀρώματα. Ἦταν ὁ χῶρος πού θάβονταν ἐπίσημοι νεκροί, ὅπως ὁ βουλευτής Ἰωσήφ. Προφανῶς ὑπῆρξε συνεννόηση Πιλάτου καί Πιστῶν τοῦ Ἰησοῦ πού καί πῶς θά γινόταν ἡ ταφή.

Ἄν κρίνουμε ἀπό τό γεγονός ὅτι ἐπὶ Ἀδριανοῦ κτίστηκε ναός τῆς (ἀσιατικῆς) Ἀφροδίτης (Ἀσερά-Ἀστάρτη), ἡ περιοχὴ

ἦταν τόπος φέρων κατάλοιπα μιᾶς ἀρχέγονης τοπικῆς Μεγάλης Μητέρας, προφανῶς στό Κρανίον, ἀναπαριστῶντος τόν Ἄδη, ὅπου ὄριζε τόν πέραν τοῦ τάφου ἀναγεννώμενο κόσμο, ἕναν τοπικό παράδεισο, μέ τὰ μάτια τώρα τῶν Ἐθνικῶν.

Θεωρώντας τέτοια ἐθνικά δεδομένα ὁ σταυρός τοῦ θανάτου νοεῖται ὡς θρόνος βασιλιᾶ, ὅπως καί ὁ τάφος – πιθανόν ὁ Ἰησοῦς εἶχε ταφεῖ σέ καθιστὴ καί ὄχι ὀριζόντια θέση. Ὁ Χριστός μέ τόν θρονισμό στόν σταυρό καί τόν τάφο ἐκάθισε στόν Θρόνο τοῦ Πατέρα (Μελίτωνος Σάρδεων, *Περὶ Σταυροῦ*: «Πιλάτῳ παρίσταται καί μετὰ Πατρὸς ἐκαθέζετο. Ξύλῳ προσεπάγη καί τό σύμπαν ἐβάστασε»)³.

Ἡ ὑπερύψωση τοῦ Χριστοῦ στήν ἀρχέγονη περίοδο τῆς Ἐκκλησίας νοεῖται ὅτι ἔγινε αὐτόματα μέ τὴν Ἀνάσταση, ὅταν Τόν ἀνήγειρεν ἐκ νεκρῶν ὁ Πατήρ.⁴ Ἡ περιγραφὴ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ, τὴν ὁποία μαρτυροῦσαν ἑκατοντάδες Πιστοί (Α΄ Κορ. 15.6), δέν θά εἶχε τότε ἰδιαίτερη χρῆση στὴ διατύπωση νοημάτων, ὁπότε ἰσχύει ὁ νόμος τῆς οικονομίας τοῦ λόγου, ἀφοῦ ὁ Χριστός πλεόν ἦταν «ἐν ἑτέρα μορφῇ» (Μαρκ. 16.12). Ἡ οὐσιαστικὴ πλευρὰ τοῦ θέματος ἦταν ἡ ἀνύψωση ἐκ τῶν νεκρῶν. Ἡ θεώρηση τῆς νίκης τοῦ Χριστοῦ στόν Σταυρό ἐμφανίζεται φυσιολογικά λίγο ἀργότερα, κατ' ἐπίδραση ἴσως προτύπων τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Βλ. *Ἐφημέριος*, 70, τχ. 2 (Μάρτιος-Ἀπρίλιος 2021) 33-34. 2. *Ἐφημέριος*, 67, τχ. 5 (Σεπτ.-Ὀκτ. 2018) 29-31. 3. Βασ. Ψευτογκάς, *Αἱ περὶ σταυροῦ καί πάθους τοῦ Κυρίου ὁμιλίες ἀνατολικῶν πατέρων καί συγγραφέων ἀπὸ τοῦ 2^{ου} μέχρι καί τοῦ 4^{ου} αἰῶνος*, Θεσσαλονίκη 1975, σ. 42. 4. Νικ. Γκιολές, *Ἡ Ἀνάληψις τοῦ Χριστοῦ βάσει τῶν μνημείων τῆς Α΄ χιλιετηρίδος*, Ἀθήνα 1981, σ. 21 κ.έ., ὅπου βιβλιογραφία.

Ὁ Χριστιανισμός στὰ Βρετανικά νησιά VI. Θεόδωρος Ταρσέας ε. Ἐγκατάσταση στὴ Ρώμη

Ἀρχιμ. Παντελεήμονος Τσορμπατζόγλου
Δρος Θεολογίας - Ἰ. Προϊστ. Ἰ.Ν. Ἀγίων Ἀναργύρων Ψυρρή

Ὁ Θεόδωρος ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολη, ἢ Ἀθήνα, εἶναι ἄγνωστο πότε ἐγκαταστάθηκε στὴ Ρώμη· πιθανόν νὰ ἀκολούθησε καὶ αὐτός τὸ μεγάλο μεταναστευτικό κύμα, μεταξύ τῶν ἄλλων καὶ τῶν μαθητῶν τοῦ Μαξίμου, πρὸς τὴ Β. Ἀφρική καὶ ὕστερα στὴ Ρώμη ἐξαιτίας τῆς ἀραβικῆς προελάσεως καὶ λιγώτερο λόγῳ τῆς ἐπίσημης Μονοθελητικῆς πολιτικῆς. Ἀπὸ τίς μαρτυρίες πού διαθέτουμε γιὰ τὴν παραμονὴ τοῦ Μαξίμου καὶ τῶν μαθητῶν του στὴ Ρώμη, μπορούμε νὰ ὑποθέσουμε ὅτι θὰ προσκολλήθηκε μὲ τοὺς λοιπούς σὲ ἓνα ἀπὸ τὰ ἑλληνικά ἢ τὰ *Βυζάντια μοναστήρια* τῆς Ρώμης. Γιὰ τὸν Θεόδωρο τὸ πιθανότερο εἶναι νὰ ἐγκαταστάθηκε ἀνάμεσα στοὺς συμπατριῶτες του στὴν ἐπονομαζομένη *μονὴ τῶν Κιλικῶν*, ἢ «*Ἀκουασαλβίας*».

Λίγα λόγια γιὰ τὰ ἑλληνικά (ἑλληνόφωνα) μοναστήρια τῆς Ρώμης.¹ Ἡ πρώτη μνεῖα συναντᾶται στὴ δευτέρη συνεδρία τῆς συνόδου τοῦ Λατερανοῦ (649) ὅπου ἀναφέρεται ἡ παρουσία ἡγουμένων καὶ μοναχῶν ἐξ αὐτῶν: «ἡγούμενοι καὶ μονάζοντες τῶν τε πάλαι παροικούντων καὶ τῶν ἐνδεδημηκότων ἀρτίως ἐνθάδε Γραικῶν, τοῦτέστιν Ἰωάννης, Θεόδωρος, Θαλάσσιος, Γεώργιος καὶ τῶν σὺν τούτοις ἕτεροι θεοφιλεῖς ἄνδρες» (ACO 2/I, σ. 48, 26-28), ὅπου σαφῶς προϋποτίθεται ἡ σύστασή τους σὲ παλαιότερους χρόνους· γίνεται διαστολὴ

ἀνάμεσα τῶν τε πάλαι παροικούντων καὶ τῶν ἐνδεδημηκότων ἀρτίως, δηλ. στοὺς τελευταίως ἀφιχθέντες. Εὐλόγως συμπεραίνουμε, ὅτι περιλαμβάνονται πολλοὶ μοναχοὶ συνέκδημοι τοῦ Μαξίμου καὶ πρόσφυγες ἡγούμενοι μονῶν τῆς Ἀνατολῆς, οἱ ὅποιοι ἔλαβαν μέρος στὴν παραπάνω σύνοδο. Στὴ συνέχεια στὸν λίβελλο, ὁμολογία πίστεως, πού ὑπέβαλαν στὴ σύνοδο δίδονται περισσότερες λεπτομέρειες καὶ ἀναφέρονται ὀνομαστικά οἱ ἡγούμενοι καὶ οἱ μονές: «Ἰωάννης πρεσβύτερος καὶ ἡγούμενος τῆς εὐαγοῦς λαύρας τοῦ ἐν ἁγίοις Σάββα τῆς διακειμένης ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς κατὰ τὴν ἁγίαν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν πόλιν καὶ Θεόδωρος πρεσβύτερος καὶ ἡγούμενος τῆς εὐαγοῦς λαύρας τῆς διακειμένης κατὰ τῶν Ἄφρων φιλόχριστον χώραν, καὶ Θαλάσσιος πρεσβύτερος καὶ ἡγούμενος τῆς εὐαγοῦς μονῆς τῶν Ἀρμενίων τῆς ἐνθάδε παροικούσης εἰς τὴν ἐπιλεγομένην μονὴν Ρενάτου, καὶ Γεώργιος πρεσβύτερος καὶ ἡγούμενος τῆς εὐαγοῦς μονῆς τῶν Κιλικῶν τῆς ἐνθάδε παροικούσης εἰς τὴν ἐπιλεγομένην Ἀκουασαλβίας, καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς πάντες εὐσεβεῖς ἡγούμενοι καὶ μονάζοντες ἔμπροσθεν τῆς ἁγίας συνόδου παραστάντες εἶπον» (ACO 2/I, σ. 50, 1-9). Οἱ μονές τῶν Ἀρμενίων καὶ τοῦ ἁγίου Σάββα ταυτίζονται μὲ τίς μονές *Ρενάτης* καὶ *Κέλλα Νόβων*, τῶν ὁποίων οἱ ἡγούμενοι Γεώργιος καὶ Λεόντιος ἔλαβαν

ἀργότερα μέρος στην Στ' Οικουμενική σύνοδο (680-681) (ACO 2/II, 1, σ. 6 καί σ. 764).

Ἡ μονή τῶν *Κιλικίων*, ἢ «*Ἀκουασαλβίας*», ὅπου ἐγκαταστάθηκε ὁ Θεόδωρος, εὐρίσκεται στή νότια τῆς Ρώμης, μεταξύ τοῦ ἁγ. Παύλου «πρό τῶν τειχῶν» καί τῶν κατακομβῶν τῆς Ἀππίας ὁδοῦ· μᾶλλον ταυτίζεται μέ τή σημερινή ἐκκλησία τῶν ἁγ. Βικεντίου καί Ἀναστασίου κοντά στίς *Tre Fontane*. Θεωρεῖται ὡς ἡ ἀρχαιότερη ἑλληνική μονή στην Αἰωνία Πόλη· ἡ πρώτη μαρτυρία γιά τήν ὑπαρξή της προέρχεται ἀπό τά πρακτικά τῆς συνόδου τοῦ Λατερανοῦ (649), κάτι πού ὑποδηλώνει τή σύστασή της σέ παλαιότερη ἐποχή. Ἡ ἴδρυση τῆς μονῆς συνδέεται μέ τήν ἐγκατάσταση προσφύγων *Κιλικίων* μοναχῶν, μετά τή φυγή πού ἐπακολούθησε τῆς κατακτήσεως τῆς Ταρσοῦ καί τῆς ὅλης τῆς *Κιλικίας* ἀπό τούς Πέρσες τό 611, στό σημεῖο ὅπου πιστευόταν ὅτι ἀποκεφαλίσθηκε ὁ ἀπ. Παῦλος, προστάτης ἄγιος τῆς Ταρσοῦ.² Στήν προκειμένη περίπτωση, ἡ μονή προφανῶς ἐξαρχῆς ὀνομαζόταν ὡς *Ἀκουασαλβίας* (*Aquas Salvias*) ἀπό τήν τοποθεσία, ἢ τῶν *Κιλικίων* μετά τήν ἐγκατάσταση τῶν *Κιλικίων* προσφύγων μοναχῶν καί ἐπισήμως, μετά τήν ἀποθησαύριση τῆς κάρας, ὡς τοῦ ἁγ. Ἀναστασίου τοῦ Πέρσου, πρὸς τιμῆν τοῦ μάρτυρος. Ὁ πάπας Μαρτίνος (649-655), σύμφωνα μέ τόν συριακό *Βίο Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ* [AB 91 (1973) 318-319, 328], δώρισε μεγάλη ἐδαφική ἔκταση στό μοναστήρι τοῦ Μαξίμου, γεγονός πού ὠθεῖ στή σκέψη ὅτι ἡ χειρονομία αὐτή συνδέεται ἄμεσα μέ τή

μονή τοῦ ἁγ. Σάββα στό μικρό Ἀβεντίνο ὅπου μᾶλλον θά ἐγκαταβίωσε ὁ Μαξίμος, ἀφοῦ ὁ τελευταῖος μέσω τοῦ πατριάρχου Σωφρονίου συνδεόταν στενά μέ τούς Παλαιστίνιους, Σαββαῖτες, μοναχοῦς πού εἶχαν καταφύγει στή μονή. Ἐκτός τῶν παραπάνω μονῶν, ὑπάρχει καί μία μαρτυρία γιά τήν ὑπαρξή μονῆς ὀνομαζομένης *Boetia*, τῆς ὁποίας οἱ μοναχοί ἦταν συρόφωνοι καί ὁ πάπας Δόνος (676-678), ἀνεκάλυψε ὅτι εἶναι Νεστοριανοί καί τότε τούς διεσκόρπισε σέ ἄλλες μονές καί τήν ἐπάνδρωσε μέ Λατίνους (*Liber Pontificalis*, I, σ. 348). Πιθανολογῶ ὅτι δέν ἀναφέρεται στόν γνωστό Νεστοριανισμό τοῦ 5^{ου} αἰ., πού εἶχε καταδικασθεῖ ἀπό τήν Δ' (451) καί τήν Ε' (553) Οἰκουμενικές συνόδους, ἀλλά γιά μοναχοῦς τῆς ἐπίσημης πολιτικῆς τοῦ Μονοθελητισμοῦ, μέ τήν ὁποία συμφωνοῦσε τότε καί ὁ πάπας Ὀνώριος (625-638), ἡ ὁποία ἔν καί εἶχε καταδικασθεῖ προσφάτως ἀπό τή σύνοδο τοῦ Λατερανοῦ (649) δέν ἀπετέλεσε ὅμως ἐπίσημη πολιτική τοῦ κράτους πρὶν τήν Στ' Οἰκουμενική σύνοδο (681). Ἴσως μεταξύ τῶν τε πάλαι παροικούντων ἡγουμένων καί μοναχῶν πού ἀναφέρεται παραπάνω, νά συγκαταλέγεται καί ἡ παραπάνω μονή. Ἀσχέτως, ὅμως τῶν ἐπισήμων μαρτυριῶν, ἐν πολλοῖς συμπτωματικῶν, πιστεύω ὅτι οἱ μοναστικές κοινότητες ἐθνικῆς προελεύσεως εἶναι πολύ παλαιότερες τῆς ἐποχῆς αὐτῆς καί συνδέονται μέ τίς ἱεραποδημίες στή Ρώμη, ἡ ὁποία κατ' ἀναλογία τῶν Ἱεροσολύμων, ἀποτελοῦσε πάντοτε θελκτικό προσκυνηματικό προορισμό³.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Βλ. J.-M. Sansterre, *Les moines grecs et orientaux à Rome aux époque byzantine et carolingienne, (milieu du VIe s.- fin du IXe s.)*, I texte, II bibliographie, notes, Bruxelles 1983. 2. *Acta Petri et Pauli*, στό *Acta Apostolorum Apocrypha*, I, R. Lipsius (ἐκδ.), Leipzig 1891, ἀνατόπ. Darmstadt 1959, σ. 214. 3. Διέμεναν σέ ειδικούς χώρους, ἐθνικά καταλύματα γνωστά ὡς *scholae*: βλ. H. Dey, "Diaconiae, Xenodochia, Hospitalia and Monasteries: "Social Security" and the Meaning of Monasticism in Early Medieval Rome", *Early Medieval Europe* 16 (2008) 398-422.

Ὁ Παῦλος στήν πόλη τῶν Ἀθηνῶν (Πράξ 17,15-34)

Πρωτ. Σπυρίδωνος Λόντου
Ἱερ. Προϊσταμένου Ι.Ν. Ἀγ. Παντελεήμονος Ἱλισσοῦ
Υποφ. Διδάκτορας Θεολογίας Ε.Κ.Π.Α.

Μετά τήν επίσκεψη τοῦ Ἀποστόλου Παύλου στή Βέροια, ὁ Ἀπόστολος ἀναχωρεῖ ἐσπευσμένα ἀπό τήν πόλη μέ προορισμό τήν πόλη τῶν Ἀθηνῶν, ἀφήνοντας στή Βέροια τούς συνεργάτες του, Τιμόθεο καί Σίλα. Ἄλλοι συνεργάτες τόν συνόδεψαν μέχρι τήν Ἀθήνα καί ἔπειτα ἐπέστρεψαν στή Βέροια μέ τήν ἐντολή νά ἐνημερώσουν τόν Σίλα καί τόν Τιμόθεο νά τόν συναντήσουν τό συντομότερο (Πράξ. 17,14-15).

Ἡ πόλη τῶν Ἀθηνῶν τήν ἐποχή τῆς ἐπίσκεψης τοῦ Παύλου, στό τέλος τοῦ 50 μ.Χ., διατηροῦσε τήν αἴγλη τοῦ παρελθόντος. Ὁ Παῦλος παρατήρησε ὅτι ἡ πόλη ἦταν «κατείδωλος», γεμάτη δηλ. ἀπό εἰδῶλα¹ καί παροξυνόταν τό πνεῦμα του (Πράξ. 17,16), ἀφοῦ ὁ ἴδιος πίστευε στόν ἕνα καί ἀληθινό Θεό.

Ἔτσι ξεκίνησε ἄμεσα τό κήρυγμά του στή Συναγωγή μέ τούς Ἰουδαίους καί προσήλυτους, καθώς καί στήν ἀγορά, ἡ ὁποία βρισκόταν βόρεια τῆς Ἀκρόπολης καί ἦταν τό κέντρο τῆς ἀθηναϊκῆς ζωῆς (Πράξ. 17,17). Στή βιβλική ἀφήγηση δέν δίνεται ἐμφαση στό ἀποτέλεσμα τοῦ κηρύγματος τοῦ Παύλου, ὅπως στίς ἀντίστοιχες τῶν ἄλλων πόλεων πού εἶχε ἐπισκεφθεῖ προηγουμένως. Ἀντίθετα, τό κείμενο ἀφηγεῖται τίς συζητήσεις τοῦ Ἀποστόλου μέ ἐπικούρειους καί στωι-

κούς φιλοσόφους² σχετικά μέ τόν Ἰησοῦ καί τήν ἀνάσταση (Πράξ. 17,18.).

Οἱ φιλόσοφοι ἀκούγοντας τόν Παῦλο τόν χαρακτήρισαν «σπερμολόγο», δηλ. φλύαρο, ἐπειδή τούς δίδαξε νέες καί ξένες θεότητες, μέ ἀποτέλεσμα νά τόν ὀδηγήσουν στόν Ἄρειο Πάγο, τό ἀνώτατο διοικητικό καί δικαστικό σῶμα, γιά νά ἐξηγήσει ποιὰ εἶναι ἡ νέα «ξενίζουσα» διδασκαλία πού κηρύττει (Πράξ. 17,19-21). Σταθείς ὁ Παῦλος ἐνώπιον τοῦ Συμβουλίου ἀπολογεῖται λέγοντας ὅτι ἐνώ περπατοῦσε στούς δρόμους τῆς πόλης καί ἐξετάζοντας τά «σεβάσματα» πού λάτρευαν, παρατήρησε ἕνα βωμό πού στήν ἐπιγραφή του ἔγραφε «ἀγνώστῳ θεῷ», διαπίστωσε δηλ. ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι λάτρευαν κάποιον ἀγνωστο θεό, τόν ὁποῖο τώρα κηρύττει σέ αὐτούς ὁ ἴδιος (Πράξ. 17,22-23).

Ὁ Παῦλος κηρύσσει στούς Ἐθνικούς εἰδωλολάτρες τόν ἕνα Θεό πού δημιούργησε τόν κόσμον, τόν Κύριο τοῦ οὐρανοῦ καί τῆς γῆς, πού δέν κατοικεῖ σέ χειροποίητους ναούς, οὔτε ὑπηρετεῖται ἀπό χέρια ἀνθρώπινα, Αὐτόν πού δημιούργησε ἀπό ἕναν ἄνθρωπο ὅλα τά ἔθνη τῶν ἀνθρώπων καί τούς ἐγκατέστησε πάνω σ' ὅλη τή γῆ, θέλοντας νά Τόν ἀναζητοῦν. Γιατί εἴμαστε δική Του γενεά καί δέν θά πρέπει νά νομίζουμε ὅτι ἡ θεότητα εἶναι

κάτι ὅμοιο μέ χρυσάφι ἢ ἀσήμι ἢ πέτρα, δηλαδή μέ γλυπτό ἔργο τῆς τέχνης ἢ τῆς φαντασίας τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Θεός πού παράβλεψε τά χρόνια τῆς ἄγνοιας, ἀπαιτεῖ ἀπ' ὅλους τούς ἀνθρώπους σέ κάθε τόπο νά μετανοήσουν, γιατί ἔχει καθορίσει μιά μέρα πού θά κρίνει τήν οἰκουμένη μέ δικαιοσύνη, μέσω ἑνός ἀνδρός (δηλ. τοῦ Χριστοῦ) πού τόν ἔχει ὀρίσει γι' αὐτό τόν σκοπό. Κι ἔδωσε βέβαιη ἀπόδειξη σέ ὅλους, ὅτι αὐτός θά εἶναι ὁ κριτής, ἀνασταίνοντάς τον ἀπό τούς νεκρούς (Πράξ. 17,24-31).

Τό δόγμα τῆς δημιουργίας εἶναι βασικό γιά τή χριστιανική θεολογία. Στίς ἐπιστολές του ὁ Παῦλος ὑποθέτει συχνά ἢ διδάσκει ρητά ὅτι ὁ Θεός εἶναι ὁ Δημιουργός ὁλόκληρου τοῦ σύμπαντος.³ Ὅλα ἀνήκουν στόν Κύριο τοῦ οὐρανοῦ καί τῆς γῆς. Ἀκόμα, διακηρύσσει τήν ἐνότητα τῆς ἀνθρώπινης φυλῆς καί τήν κυριαρχία τοῦ Θεοῦ στήν ἱστορία. Ἡ ὑπεροχή τῆς «εἰκόνας τοῦ Θεοῦ» πού διαγγέλλει ὁ Παῦλος ἔναντι τῶν εἰδώλων συνίσταται στό ὅτι τά τελευταῖα δέν ἀνταποκρίνονται σέ καμιά ὑπαρκτή πραγματικότητα, ἐνῶ ἡ εἰκόνα εἶναι ἡ ἀποκάλυψη τοῦ ὄντως ὄντος, τοῦ Ἐνός Θεοῦ, ἡ ἐνσάρκωσή του μέσα στόν κόσμο.⁴ Ἡ κρίση

τῶν ἀνθρώπων θά γίνει ἀπό τόν Ἰησοῦ Χριστό μέ δικαιοσύνη. Μέ αὐτόν τόν τρόπο, ἡ εἰκόνα τοῦ δημιουργοῦ συνδέεται μέ αὐτήν τοῦ τελικοῦ κριτῆ ὄλων.

Τό κήρυγμα μετανοίας τοῦ Παύλου δέν εἶχε ἰδιαίτερη ἀπήχηση, διότι ὁ λόγος του περί ἀναστάσεως φάνηκε στούς Ἀθηναίους ἀπαράδεκτος. Ἡ μονοθεία, ἡ μετάνοια καί ἡ ἀνάσταση τοῦ σώματος ἦταν ἐντελῶς ἀδιανόητα γιά τήν ἐλληνική σκέψη. Οἱ φιλόσοφοι ἀντιλήφθηκαν τό μήνυμα τοῦ Παύλου ὡς «ξένα δαιμόνια». Ἀπό τούς ἀκροατές του, ἄλλοι τόν χλεύασαν καί ἄλλοι δέχθηκαν νά τόν ἀκούσουν ξανά. Ὑπῆρχαν ὅμως κάποιοι πού πίστεψαν, ὅπως ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, κάποια γυναίκα πού λεγόταν Δάμαρις καί μερικοί ἄλλοι μαζί μέ αὐτούς (Πράξ. 17,32-34). Παρ' ὅλα αὐτά δέν ὑπάρχει καμμία ἀναφορά στίς ἐπιστολές τοῦ Παύλου περί ὑπαρξῆς χριστιανικῆς κοινότητας στήν Ἀθήνα.

Ἡ συμπεριφορά τῶν Ἀθηναίων ἀπέναντι στόν Παῦλο δέν εἶχε τήν κατάλληλη ἀναλόγων συμπεριφορῶν στίς ἄλλες πόλεις πού κήρυξε τόν ἀληθινό Θεό. Ὁ Ἀπόστολος ἀναχώρησε εἰρηνικά ἀπό τήν πόλη μέ προορισμό τήν Κόρινθο (Πράξ. 18,1), πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας τῆς Ἀχαΐας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. Ἰ. Καραβιδόπουλος, «Εἶδωλο καί εἰκόνα. Ὁ θρησκευτικός πλουραλισμός τῆς Κόρινθου καί τό ἱεραποστολικό κήρυγμα τοῦ ἀποστόλου Παύλου», στό *Ἀπόστολος Παῦλος καί Κόρινθος*. Πρακτικά Διεθνούς Ἐπιστ. Συνεδρίου, τ. Β', Αθήνα 2009, σ. 22. 2. Ὁ φιλόσοφος Ἐπίκουρος δέν πίστευε στή θεϊκή πρόνοια, δίδασκε ὅτι ἡ ψυχὴ δέν εἶναι ἀνώτερη ἀπό τήν ὕλη καί ἀθάνατη καί ὅτι δέν ὑπάρχει μετά θάνατον ζωή. Οἱ Στωϊκοὶ φιλόσοφοι, μαθητές τοῦ Ζήνωνος, ἦταν πανθειστές. Κατ' αὐτούς δέν ὑπάρχει κάποιος προσωπικός θεός, ἀλλά ὅλη ἡ κοσμική τάξη διέπεται ἀπό τήν «παγκόσμια ψυχὴ», τόν θεό. Ὑποστήριζαν ὅτι ἡ ὕλη καί ἡ δύναμη ἦταν οἱ θεμελιώδεις ἀρχές τοῦ σύμπαντος. 3. *Ρωμ.* 1,25. *Ἐφ.* 1,4. *Κολ.* 3,9-10. *Α' Τιμ.* 4,3-4. 4. Ἰ. Καραβιδόπουλος, *ὁ.π.*, σ. 23.

Ἡ ἀριστοτελική σύλληψη τῆς οἰκονομίας

Ἐλένης Κακλαμάνου
Δρος Φιλοσοφίας

Ἡ οἰκονομική κρίση πού ταλάνισε καί ἤταλανίζει τήν ἀνθρωπότητα τίς τελευταῖες δεκαετίες καί οἱ πολλαπλές της ἐπιπτώσεις γιά τό ἄτομο καί τήν κοινότητα, ἐπανέφεραν στόν δημόσιο διάλογο τό ζήτημα τῆς σχέσης μεταξύ ἠθικῆς καί οἰκονομίας. Ἐρωτήματα ὅπως «πῶς μπορεῖ κανεῖς νά εἶναι ἀποτελεσματικός στίς οἰκονομικές πρακτικές καί ταυτόχρονα ἐνάρετος;», «εἶναι ἡ ἠθική ἓνα σύνολο κανόνων ἠθικῆς συμπεριφορᾶς πού ἐξασφαλίζουν τήν ἐπιτυχημένη κοινωνική συμβίωση, ἐνῶ ἡ οἰκονομία ἓνα πεδίο ἀνταγωνισμοῦ ἀτόμων πού τό καθένα ἐπιδιώκει τό στενά ἀτομικό του συμφέρον μέ στόχο τήν ἐπικράτησή του ἐναντι τῶν ἄλλων;» ἀπασχόλησαν ἐπιστήμονες ἀπό ὅλο τό φάσμα τῶν κοινωνικῶν καί ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν. Ἡ πλειονότητα τῶν ἐπιστημόνων, καί ὄχι μόνο, στήν προσπάθειά τους νά ἀναλύσουν, νά ἐξηγήσουν ἢ ἀκόμα καί νά θεμελιώσουν τήν ἀρρηκτῆ σχέση μεταξύ ἠθικῆς καί οἰκονομίας προσφεύγουν στίς ἠθικές καί πολιτικές πραγματείες τοῦ Ἀριστοτέλη. Ὁ σταγειρίτης φιλόσοφος σέ μόλις ἕξι σελίδες τῆς στερεότυπης ἔκδοσης Bekker τῶν *Ἠθικῶν Νικομαχείων* καί τῶν *Πολιτικῶν* σκιαγραφεῖ μέ σαφήνεια τή σχέση μεταξύ αὐτῶν τῶν δύο τομέων τοῦ ἐπιστητοῦ, ἐντός τοῦ πλαισίου τῆς ἐπιδίωξης τοῦ ὑπέρτατου ἀγαθοῦ πού εἶναι ἡ εὐδαιμονία γιά τό ἄτομο καί τήν κοινότητα.

Ἀνεξαρτήτως ἂν οἱ φιλοσοφικές ἀπαντήσεις τῆς ἀρχαιότητος συνυφαίνονται μέ τίς ἀντίστοιχες τῆς χριστιανικῆς πίστεως, εἶναι σημαντικό νά τίς γνωρίζουμε εἴτε ὡς μία σημαντική στιγμή στήν ἱστορία τῆς σκέψης εἴτε γιατί μέ κάποιον τρόπο ἔχουν ἐπηρεάσει τή διαμόρφωση τῆς χριστιανικῆς ἀντίληψης γιά τή ζωή, τόν κόσμο καί τόν ἄνθρωπο. Στό ἀριστοτελικό φιλοσοφικό σύστημα, οἱ ἐπιστῆμες διαίρονται σέ τρεῖς κατηγορίες: α) στίς θεωρητικές, ὅπου ἀνήκουν ἡ πρώτη φιλοσοφία, ἡ φυσική καί τά μαθηματικά, β) στίς πρακτικές ἐπιστῆμες, ὅπου ἀνήκουν ἡ ἠθική καί ἡ πολιτική καί γ) στίς ποιητικές ἢ παραγωγικές ἐπιστῆμες, ὅπου ἀνήκουν ἡ ναυπηγική, ἡ ἰατρική, ἡ ἀρχιτεκτονική κ.ἄ., οἱ ὁποῖες, στηριζόμενες στήν ἐμπειρία, παράγουν προϊόντα ἀναγκαῖα γιά τή βελτίωση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Οἱ πρακτικές ἐπιστῆμες ἔχουν ὡς ἀντικείμενο μελέτης τήν ἀνθρώπινη συμπεριφορά εἴτε σέ ἀτομικό εἴτε σέ συλλογικό ἐπίπεδο, καί αὐτό πού τίς διακρίνει ἀπό τίς θεωρητικές εἶναι ὅτι δέν ἔχουν ὡς ἀποκλειστικό στόχο τή γνώση. Στά *Ἠθικά Νικομάχεια*, ὁ Σταγειρίτης κάνει σαφές ὅτι στόχος τοῦ ἀτόμου καί τῆς κοινότητος εἶναι ἡ ἐπιδίωξη τοῦ ὑπέρτατου ἀγαθοῦ πού εἶναι ἡ εὐδαιμονία καί εἶναι ἡ πιό ἄξια νά ἀποτελέσει τό ἀντικείμενο ἐπιλογῆς. Τονίζεται ὅτι δέν εἶναι ἓνα συναίσθημα ἢ μία κατάσταση

είναι μακρόχρονη ενάρετη δραστηριότητα. Συγκεκριμένα, είναι μία μακρόχρονη δραστηριότητα που πραγματώνεται από πράξεις που χαρακτηρίζονται από ηθικές αρετές και από μία συγκεκριμένη διανοητική αρετή, τή φρόνηση. Ἡ φρόνηση είναι ἡ δύναμη που εὐθύνεται γιά τήν ὀρθότητα τῶν πράξεών μας καί ἐκλαμβάνεται ὡς ἡ νοητική ἰκανότητα που ἀπαιτεῖται γιά τή λήψη ἐπιμέρους ἀποφάσεων που συμβάλλουν στήν εὐδαιμονία. Πρόκειται λοιπόν «γιά τήν ἰκανότητα στάθμισης τοῦ χρήσιμου καί τοῦ ἀγαθοῦ, ὄχι ὅμως ὑπό τό πρίσμα μίας ἐπιμέρους ὠφέλειας ἀλλά τοῦ βίου συνολικά».¹ Τόν Ἀριστοτέλη δέν τόν ἐνδιαφέρει ἡ ἠθική ὡς θεωρία, ἀλλά ἡ ἠθική του εἶναι μία διδασκαλία γιά τό πῶς ὁ καθένας μας θά πετύχει τήν εὐδαιμονία.

Ἀναγκαία συνθήκη τῆς ἐπίτευξης τῆς εὐδαιμονίας τόσο σέ ἀτομικό ὅσο καί σέ συλλογικό ἐπίπεδο εἶναι ἡ ὀρθή διαχείριση καί κατανομή τοῦ πλοῦτου, ἐπομένως πρωτεύοντα ρόλο παίζει ἡ ἀποκαλούμενη πολιτική τέχνη, μέ τήν εὐρεία ἔννοια. Ὑποστηρίζει ὅτι ἡ εὐδαιμονία δέν προκύπτει ἀπό τόν χρηματιστικό βίον, δηλ. αὐτόν που ἀναλώνεται στήν ἀπόκτηση πλοῦτου (*Πολιτικά* I 5 1096a 5-7). Στόχος τῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης, τῆς χρηματιστικῆς, ὅπως ἀποσαφηνίζεται στό Α' Βιβλίο τῶν *Πολιτικῶν*, εἶναι ἡ συσσώρευση τοῦ πλοῦτου που ἀπαιτεῖται προκειμένου κάποιος νά ζεῖ μία εὐδαίμονα ζωή καί νά λειτουργοῦν εὐρυθμα οἱ κοινότητες. Γίνεται σαφές ὅτι ἡ χρηματιστική εἶναι μία τεχνική γνώση ἀναγκαία γιά τή συσσώρευση τοῦ ἀναγκαίου καί μέ μέτρο πλοῦτου, ἡ ὁποία

δέν δρᾷ αὐτόνομα ἀλλά ὑπό τήν καθοδήγηση τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης. Αὐτός που γνωρίζει τήν οικονομική, γνωρίζει τί εἶναι καλό γιά τόν οἶκο του καί τήν κοινότητα στό σύνολό τῆς. Ὡστόσο, ὑπάρχει καί ἡ καπηλική, ὅπως ἀποκαλεῖται ἀπό τόν Σταγειρίτη, ἡ ὁποία, χρησιμοποιοῦντας ὡς ὄχημα τό νόμισμα στή συναλλαγή, στοχεύει στόν ἀπεριόριστο πλοῦτο, ἀντίθετα μέ τή χρηματιστική, που θέτει ὅρια σύμφωνα μέ τήν ὀρθή κρίση. Στήν περίπτωσή τῆς ἀρνεῖται νά ὑπηρετήσῃ τήν πολιτική ἐπιστήμη, συνεπῶς ὑπηρετεῖ τίς ἐπίπλαστες καί ὄχι πραγματικές ἀνάγκες τοῦ ἀτόμου καί τῆς κοινότητας. Αὐτοί που στρέφονται στήν καπηλική στοχεύουν στίς ὑλικές ἀπολαύσεις καί, προκειμένου νά τίς ἀποκτήσουν, μεταχειρίζονται τρόπους ἐναντία στήν ἴδια τή φύση. Ἀρετές καί τέχνες, ὅπως ἡ ἀνδρεία, ἡ στρατηγική καί ἡ ἱατρική, που ἡ πραγματική τους φύση ὑπαγορεύει ὠφέλεια γιά τήν κοινότητα, δύνανται νά ἀπωλέσουν αὐτή τή φύση καί νά γίνουν μέσο ἀπόκτησης χρημάτων, καθώς, ὅταν κυριαρχεῖ ἡ καπηλική, ὁ μοναδικός σκοπός στόν ὁποῖο στρέφονται τά πάντα εἶναι ὁ χωρίς ὅρια πλουτισμός (*Πολιτικά* I 9 1257b23-1258a14).

Συνεπῶς, τό ζητούμενο καί ἡ ἐπιδίωξη τῆς ἀριστοτελικῆς θεώρησης εἶναι ἡ χρηματιστική νά ὑπακούει στίς ἐπιταγές τῆς πολιτικῆς ἐπιστήμης καί ὑπ' αὐτή τήν προϋπόθεση ὁ οἰκονόμος γνωρίζει πόσο πλοῦτο χρειάζεται γιά τό εὖ ζῆν τοῦ οἴκου του καί ὁ πολιτικός γνωρίζει πόσο πλοῦτο χρειάζεται ἡ πόλη καί μέ ποιόν τρόπο καί ὑπό ποιούς ὅρους πρέπει αὐτός νά διανέμεται.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. C. Rapp, *Εἰσαγωγή στόν Ἀριστοτέλη*, μτφ. Ἡ. Τσιριγκάκης, Ἀθήνα: Ὀχτώ, 2012, σ. 28-29.

Ἡ Θεολογική διακήρυξη τοῦ Barmen (1934) Μιά χριστιανική πράξη ἀντίστασης στό ναζιστικό καθεστῶς

Πρωτ. Βασιλείου Ἀ. Γεωργόπουλου
Ἀναπλ. Καθηγητοῦ Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.

Στά γεγονότα πού ἔχουν ξεχωριστή σημασία στή συνείδηση ὄλων τῶν ἀνθρώπων πού ἀντιτάχθηκαν στήν ἐγκληματική θηριωδία τῆς ναζιστικῆς ἰδεολογίας καί τοῦ χιτλερικοῦ καθεστῶτος, ἡ Θεολογική διακήρυξη τοῦ Barmen, 29- 31 Μαΐου 1934, στό Βούπερταλ, ἔχει ξεχωριστή θέση¹. Ἀποτελεῖ μιά χριστιανική πράξη ἀντίστασης ἀπέναντι στή ναζιστική ἰδεολογία, ἡ ὁποία στόν χώρο τῆς Γερμανίας, μέσω ποικίλων πρακτικῶν, προσπάθησε νά χειραγωγήσει καί νά χρησιμοποιήσει τίς Διαμαρτυρόμενες Ἐκκλησίες ὡς ὑπηρέτες τοῦ ναζιστικοῦ μορφώματος.

Ἡ κυριώτερη ἔκφραση αὐτῆς τῆς προσπάθειας ὑπῆρξε, ἐκ μέρους τοῦ Χίτλερ καί τῶν ὀργάνων του, ἡ δημιουργία τῶν λεγόμενων «Γερμανῶν Χριστιανῶν». Οἱ Γερμανοί Χριστιανοί (Deutsche Christen) ἦταν μιά συγκρητιστική πολιτικοθησκευτική κίνηση, μέ ἀντισημιτικό ρατσιστικό ὑπόβαθρο. Ἡ διδασκαλία τους ἐπίσης ἦταν συγκρητιστική, μέ μείξη χριστιανικῶν καί ἀντιχριστιανικῶν στοιχείων, μέ ἀντισημιτική ἀφετηρία καί μέ πολιτική προοπτική. Ἀφοῦ ἀκρωτηρίασαν τό Εὐαγγέλιο, δημιούργησαν ἕνα «χριστιανισμό» καρικατούρα, ὑπηρέτη τῶν ἐθνικοσοσιαλιστικῶν ἀντιλήψεων τοῦ

Χίτλερ καί τοῦ πολιτικοῦ μεσσιανισμοῦ του².

Μπροστά σ' αὐτήν τήν κατάσταση, καί ἀφοῦ μετά τίς ἐκλογές τοῦ 1933 ἡ ἐπιχειρούμενη ἄλωση ἔπαιρνε διαστάσεις, στό Barmen, τό χρονικό διάστημα 29- 31 Μαΐου τοῦ 1934 συγκεντρώθηκαν 139 ἐκπρόσωποι τῶν Λουθηρανῶν καί τῶν Μεταρρυθμισμένων κοινοτήτων τῆς Γερμανίας, θεολόγοι καί πάστορες πού ἀντιτάχθηκαν γιά λόγους συνείδησης καί χριστιανικῆς διδασκαλίας στίς μεθοδεύσεις τῶν Γερμανῶν Χριστιανῶν καί κατ' ἐπέκταση τοῦ ναζιστικοῦ καθεστῶτος. Ἡ συνάντηση αὐτή ἀποτέλεσε καί τήν πρώτη συνόδο τῆς «Ὁμολογιακῆς Ἐκκλησίας» (bekennende Kirche), κίνησης πού συγκροτήθηκε ἐκείνη τήν περίοδο ἀπό μέλη Προτεσταντικῶν κοινοτήτων πού ἀρνοῦνταν νά καταστήσουν τή χριστιανική πίστη, δορυφόρο-ὑπηρέτη τῆς ναζιστικῆς ἰδεολογίας³.

Ἡ θεολογική διακήρυξη, πού ἐπιγραφόταν: «Θεολογική διακήρυξη σχετικά μέ τήν παροῦσα κατάσταση τῆς Γερμανικῆς Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας», εἶχε ὡς κύριους συγγραφεῖς ἀπό τόν χώρο τῶν λουθηρανῶν τούς θεολόγους Th. Breit καί H. Asmussen καί ἀπό τόν χώρο τῶν

Μεταρρυθμισμένων τόν κορυφαίο έκφραστή τῆς λεγόμενης Διαλεκτικῆς Θεολογίας τόν Karl Barth. Περιέχει 6 ἄρθρα καί συντάχθηκε στό πρότυπο τῶν ἀρχικῶν Ὁμολογιῶν τῆς Μεταρρύθμισης⁴. Στό πρῶτο μέρος καταγράφεται ἡ χριστιανική διδασκαλία μέ βάση τήν Ἁγία Γραφή καί στό δεύτερο μέρος καταδικάζονται, ὡς ἐσφαλμένες θέσεις, θεολογικές δοξασίες τῶν Γερμανῶν Χριστιανῶν, ἄκρως παραμορφωτικές τῆς χριστιανικῆς πίστεως.

Ἀξίζει ἐν προκειμένῳ νά ἐπισημανθεῖ, ὅτι τά ἄρθρα 1 καί 4, χωρίς νά γίνεται ὀνομαστική ἀναφορά, ἀφοροῦσαν στό πρόσωπο τοῦ Χίτλερ. Συγκεκριμένα στό πρῶτο ἄρθρο δηλώνεται μέ χαρακτηριστική σαφήνεια ὅτι ἀπορρίπτεται ὡς λανθασμένη δοξασία ἡ θέση πού ὑποστηρίζει ὅτι ἡ Ἐκκλησία, ἐκτός ἀπό τήν Ἁγία Γραφή, θά μπορούσε καί πρέπει νά ἀναγνωρίσει ὡς πηγή τῆς διδασκαλίας της ἄλλα γεγονότα, ἐξουσίες καί ιστορικά πρόσωπα ὡς ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ. Ὁμοίως, στό τέταρτο ἄρθρο, ἀπορρίπτεται ἐπίσης ὡς λανθασμένη δοξασία ὅτι ἡ Ἐκκλησία μπορεῖ νά ἐπιτρέψει στόν ἑαυτό της νά ἔχει ὡς ἡγέτες πολιτικά πρόσωπα, ἐπιφορτισμένα μέ διοικητική ἐξουσία.⁵

Ἡ διακήρυξη τόνιζε στό σύνολό της τήν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐλευθερία τῶν Ἐκκλησιῶν, τήν ἄρνηση κάθε συσχετισμοῦ τῆς χριστιανικῆς πίστεως μέ φυλετικές ρατσιστικές θεωρίες καί ὑπενθύμιζε ὅτι μοναδικός καί ἀποκλειστικός γνώμονας προσδιορισμοῦ τῶν διακονιῶν, τῆς τάξης τῆς Ἐκκλησίας καί τῶν σχέσεών της μέ τό κράτος εἶναι ἡ Ἁγία Γραφή.

Ἡ θεολογική διακήρυξη τοῦ Barmen ἐγκρίθηκε μέ ἀπόλυτη ὁμοφωνία. Ἀποτέλεσε δημόσια παρέμβαση καί ἔκκληση στούς Προτεστάντικους κλάδους τῆς Γερμανίας γιά ἀποφυγή κάθε συσχέτισης τῆς χριστιανικῆς πίστεως μέ τό ναζιστικό καθεστῶς καί ἰδεολογία καί ἔγινε ἀφορμή ἔμπνευσης ἀγώνων, ὄχι παθητικῆς ἀντίστασης, διαφόρων ποιμένων καί χριστιανῶν, ἀπέναντι στό χιτλερικό καθεστῶς.

Ταυτοχρόνως ἀποτέλεσε τό καταστατικό κείμενο καί δημόσια μορφή διαμαρτυρίας ὅλων τῶν χριστιανῶν πού ἀντιστάθηκαν ἐνεργά στό ναζιστικό μόρφωμα τῶν Γερμανῶν Χριστιανῶν ἀλλά καί σέ καθέναν πού προσπάθησε, ἐκεῖνα τά χρόνια, νά νοθεύσει καί νά προσαρμόσει τήν χριστιανική διδασκαλία στόν Ἐθνικοσοσιαλισμό⁶.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ. 1. C. Nikolaisen, *Der Weg nach Barmen. Die Entstehungsgeschichte der Theologischen Erklärung von 1934*, Neukirchen - Vluyn 1985. 2. K. Meier, *Die Deutsche Christen. Das Bild einer Bewegung im Kirchenkampf des Dritten Reiches*, Göttingen 1964. 3. J. Sonne, *Die politische Theologie der Deutschen Christen*, Göttingen 1982. 4. W. Koch, *Der Kampf der Bekennende Kirche im Dritten Reich*, Berlin 1974. 5. Τό κείμενο βλ. H. Steubing u.a (Hrsg), *Bekenntnisse der Kirche. Bekenntnistexte aus zwanzig Jahrhunderten*, Wuppertal 1985, σ. 300-302. 6. H. Steubing, *ὁ.π.*, σ. 300-301. 7. Πβ. E.H. Robertson, *Christians against Hitler*, London 1962. 8. V. Barnett, *For the Soul of the People. Protestant Protest Against Hitler*, Oxford - New York 1998.

Τά λαμπρά παληκάρια: οί φωτεινοί πολεμιστές τῆς ἐλευθερίας

Ζαμπίας Αγριμάκη
Ἱστορικοῦ - Δρος Νεοελληνικῆς Φιλολογίας

Λάμπρος, Φῶτος, Λαμπέτης, Φωτεινός, Ἀστραπόγιαννος, Λαμπρινός, Λιάκος. Αὐτό πού συνδέει τά παραπάνω ὀνόματα εἶναι ὅτι ἀνήκουν σέ λογοτεχνικούς χαρακτῆρες τοῦ καλλιτεχνικοῦ κινήματος τοῦ ἑλληνικοῦ ρομαντισμοῦ. Ὅλοι τους εἶναι πολεμιστές ἐναντίον ξένων κατακτητῶν: τῶν Φράγκων (ὁ Φωτεινός) καί τῶν Τούρκων (οἱ ὑπόλοιποι)· καί, ὅλοι τους, μέσω τοῦ ὀνόματός τους, σχετίζονται μέ τό φῶς: λάμψη, ἀστραπή, ἥλιος.

Ἡ ἱστορία ξεκινᾷ περί τά τέλη τοῦ 18^{ου} αἰ., ὅταν Εὐρωπαῖοι περιηγητές στήν Ἑλλάδα περνοῦν ἀπό τήν αὐλή τοῦ Ἀλή πασᾶ καί γνωρίζουν τούς Σουλιῶτες. Τά κατορθώματα τῶν ἀδάμαστων πολεμιστῶν ἔχουν ἤδη καταγραφεῖ σέ δημοτικά τραγούδια, ὅπου προβάλλεται ἰδιαίτερα ὁ Λάμπρος Τζαβέλας. Γνωστός ἀπό τούς ἀγῶνες του ἐναντίον τοῦ Ἀλή πασᾶ, ὁ Σουλιώτης ἀρχηγός προσελκύει τό ἐνδιαφέρον τοῦ Βρετανοῦ περιηγητῆ Γουίλιαμ Ἦτον, ὁ ὁποῖος τοῦ ἀφιερώνει ἀρκετές σελίδες στό βιβλίο του *Περιήγηση στην τουρκική αὐτοκρατορία* (1798). Στό ἴδιο βιβλίο, ὁ Τζαβέλας συνδέεται μέ μιᾶ ἄλλη ἐμβληματική μορφή τῶν προεπαναστατικῶν χρόνων, τόν Λάμπρο Κατσώνη, ἀξιωματικό τοῦ τσαρικοῦ στρατοῦ, πού ἔλαβε μέρος στη Ὀρλωφικά (1770) καί στή συνέχεια ἀνέπτυξε πειρατική δράση

στό Αἰγαῖο· τόν Κατσώνη μνημονεύει καί ὁ Γάλλος περιηγητής Πουκεβίλ (1805), ἀναφέροντας ὅτι συνεργάστηκε μέ τόν Τζαβέλα.

Λίγο ἀργότερα, ὁ Τζαβέλας θά ἐμφανιστεῖ ὡς λογοτεχνικός ἥρωας σ' ἓνα θεατρικό ἔργο γιά τούς Σουλιῶτες, τό ὁποῖο συνέθεσε στή Ρωσία, τό 1809, ἓνας ἑλληνομαθής Ἑβραῖος· δέν γνωρίζουμε τό ὄνομά του οὔτε τον ἀκριβῆ τίτλο τοῦ ἔργου (πιθανολογεῖται πῶς ἦταν: *Οἱ Σουλιῶται εἰς τά Ἰωάννινα*) οὔτε ἂν γράφηκε στά ἑλληνικά ἢ στά ρωσικά. Τό ἔργο παραστάθηκε στην Πετρούπολη (1809 καί 1816), πιθανόν στήν Ὀδησσό (1817) καί στή Στοκχόλμη (1827) καί μεταφράστηκε στά γερμανικά. Παράλληλα, ὁ ἄλλος Λάμπρος, ὁ Κατσώνης, ἐμφανίζεται στόν ποιητικό κόσμο τοῦ λόρδου Βύρωνα: ὁ Σελήμ, πρωταγωνιστής τοῦ ποιήματος *Ἡ νύφη τῆς Ἀβύδου* (1813), συμμετέχει σέ μιᾶ πειρατική ὁμάδα, πού ἔχει δημιουργηθεῖ ἀπό «τούς τελευταίους πατριῶτες (δηλ. συναγωνιστές) τοῦ Λάμπρου» ("the last of Lambro's patriots"). Πολύ πιό ἰσχυρή εἶναι ἡ σφραγίδα τοῦ θρυλικοῦ πειρατῆ στό ποίημα *Ντόν Τζούαν* (1819-1821): ἡ Χαϊδῆ, ἡ νεαρή Ἑλληνίδα πού ἐρωτεύεται τόν Τζούαν, εἶναι κόρη τοῦ Λάμπρου, ἑνός πειρατῆ, πού ἔχει τό ὀρηκτήριό του σέ κάποιο νησάκι τῶν

Κυκλάδων. Ἐς σημειώσουμε ἐδῶ δύο ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα: πρῶτον, Χαϊδὴ ὀνομάζεται ἡ κόρη τοῦ Ἀλῆ πασᾶ ἀλλὰ καί μιὰ ξακουσμένη Σουλιώτισσα, ἴσως ψυχοκόρη τοῦ Λάμπρου Τζαβέλα (Χαΐδω)· δεύτερον, στό ποίημα «Τά νησιά τῆς Ἑλλάδας», πού εἰσάγεται παρενθετικά στόν *Ντόν Τζούαν*, ὁ Βύρων μνημονεύει ἐγκωμιαστικά τούς Σουλιώτες, παραβάλλοντάς τους με τούς ἀρχαίους Σπαρτιάτες.

Ἡ ἀκτινοβολία τοῦ Βύρωνα, κυρίως μετά τόν θάνατό του (1824), σέ ὅλη τήν Εὐρώπη, προσέδωσε μυθικές διαστάσεις καί στόν ἴδιο τόν ποιητή, ἀλλά καί στούς ἥρωές του – ἀκόμη καί τούς δευτερεύοντες. Ἔτσι, ὁ βυρωνικός Λάμπρος ἔγινε ἓνα εἶδος ἀρχετυπικοῦ ἥρωα, πού συγχώνευσε στή μορφή του τούς δύο ἱστορικούς Λάμπρους, τόν Τζαβέλα καί τόν Κατσώνη. Μέ αὐτούς τούς ὄρους, δημιουργεῖ ὁ Σολωμός τόν δικό του Λάμπρο (1829)· καί, ὑπό τή σκιά τοῦ Βύρωνα, θά συνθέσει τό ποίημα *Lambro* (1833), ὁ κορυφαῖος Πολωνός ρομαντικός ποιητής Γιούλιος Σλοβάτσκι, ὁ ὁποῖος μάλιστα συναντήθηκε μέ τόν Σολωμό ταξιδεύοντας ἀπό τήν Κέρκυρα στή Ζάκυνθο τό 1836.

Οἱ ποιητές τοῦ ἑλληνικοῦ ρομαντισμοῦ, λοιπόν, κληρονομοῦν τόν λογοτεχνικά μεταπλασμένο θρύλο τοῦ Λάμπρου ἀπό τόν Βύρωνα καί τήν εὐρωπαϊκή φαντασία. Ἀλλά, γι' αὐτούς, οἱ δύο Λάμπροι δέν ἦταν οὔτε ἐξωτικοί πολεμιστές οὔτε λογοτεχνικές κατασκευές· ἦταν μέρος τῆς πρόσφατης ἱστορίας τους, οἱ ἄμεσοι «προπάτορές» τους. Πλάι τους δέν ἄργησαν να προστεθοῦν ὅλοι οἱ ἐπαναστατημένοι Ἕλληνες, οἱ κλέφτες, οἱ ἀρ-

ματολοί, οἱ Σουλιῶτες. Ὁ Κάλβος ἐξυμνεῖ τήν πολεμική ἀρετή τῶν Σουλιωτῶν («Εἰς Σούλι» συλ. *Λυρικά*, 1826)· ὁ Σολωμός φιλοτεχνεῖ τήν εἰκόνα τοῦ «Σουλιώτη τοῦ καλοῦ», πού, ἐξαντλημένος, νιώθει νά τόν βαραίνει τό τουφέκι του (*Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι*, 1833-1834)· ὁ Ἄ.Ρ. Ραγκαβῆς συνθέτει τό ποίημα «Ὁ κλέφτης» σέ δημοτική γλῶσσα (τό γνωστό «Μαύρη εἶν' ἡ νύχτα στα βουνά», 1834). Παραλλήλως, ὁ Δ.Ι. Λάκων ἐμπνέεται ἀπό τόν Κατσώνη (1855), ὁ Ἰούλιος Τυπάλδος συνθέτει ὕμνους καί γιά τούς δύο Λάμπρους (1856 καί 1857) καί ὁ Βαλαωρίτης ἀποτυπώνει ποιητικά τόν ἥρωισμό τοῦ Τζαβέλα μέσω τοῦ τρόμου πού προκαλεῖ στόν Ἀλῆ πασᾶ («Ἡ φυγή», συλ. *Μνημόσυνα* 1857).

Ἐκτός ἀπό τήν ἱστορική του βαρύτητα, ὅμως, τό ὄνομα *Λάμπρος* εἶχε μιὰ ιδιαίτερη ποιότητα, τή σύνδεσή του μέ τήν ἔννοια τοῦ φωτός. Ἀλλά, ἂν γιά τούς Εὐρωπαίους, ὁ φορέας τοῦ ὀνόματος, ὡς ἀγωνιστής τῆς ἐλευθερίας, μπορούσε ἐμμέσως νά συνδυαστεῖ μέ τόν Διαφωτισμό, γιά τούς Ἕλληνες παρέπεμπε ἄμεσα στή Λαμπρή, στήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, κατ' ἐπέκταση στήν ἀνάσταση τοῦ Γένους. Μέσα ἀπό αὐτόν τόν αὐτόματο συνειρμό, ὅλοι οἱ πολεμιστές τῆς ἐλευθερίας συνδέθηκαν μέ τό φῶς – γι' αὐτό στή λογοτεχνική τους μετάπλαση ἔφεραν «φωτεινά» ὀνόματα. Καί διατήρησαν αὐτή τή φωτεινή ποιότητα, ἀκόμη κι ἂν δέν ἦσαν γνωστά τά πραγματικά τους ὀνόματα: στήν ἱστορία καταγράφηκαν, μέ τή λογοτεχνική πένα, ὡς «λαμπρά παληκάρια» (Σολωμός, «Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν»).

Κύριε / ἐπείγει μιά Ἀνάσταση

Μάριου-Κυπαρίσση Μώρου
Υποφ. Δρος Νεοελληνικῆς Φιλολογίας Α.Π.Θ.

Κυριάκος Συφυλιτζόγλου, *έκαστος εφ' ω ετάφη*, Λάρισα: Θράκα 2017

Στὴν ὑμνολογία τῆς Ἐκκλησίας ὁ χρόνος, ὅπως δηλώνεται μὲ ποικίλους τρόπους μέσα στοὺς στίχους, δέν εἶναι ποτέ ἄμοιρος στὴν ὀλοκλήρωση τοῦ νοήματος· δύο παραδείγματα πού θά μᾶς φανοῦν ἀρκετά χρήσιμα εἶναι τὰ ἑξῆς: α) ἀπὸ τὴν ὑμνογραφία τῶν Θεοφανίων: *Σήμερα ὁ δεσπότης πρὸς τὸ βάπτισμα ἐπείγεται* καὶ β) ἀπὸ τὴν ὑμνογραφία τῶν Παθῶν: *Χριστὸς γὰρ ἐπείγεται τοῦ παθεῖν*. Κοινὸς τους παρονομαστὴς ἢ βιασύνη, τὸ ἐπείγον δύο πράξεων, τῆς Βάπτισης καὶ τοῦ Πάθους. Ὁ βίος τοῦ Ἰησοῦ, ἄλλωστε, ἀποδεικνύει τὴ σημασία τῆς βιασύνης καὶ στίς δύο περιπτώσεις.

Αὐτὸ τὸ ἐπείγον θά τὸ συναντήσουμε καὶ στοὺς στίχους τοῦ Κυριάκου Συφυλιτζόγλου (γέν. 1983) «Κύριε / ἐπείγει μιά Ἀνάσταση», παρμένους ἀπὸ ἓνα ἄτιτλο ποίημα τῆς συλλογῆς *έκαστος εφ' ω ετάφη* (2017). Ὁλόκληρο τὸ ποίημα ἀποτελεῖται ἀπὸ δέκα στίχους καὶ ἐδράζεται στὴ λειτουργία τῆς ἐπίκλησης: *Κύριε // ἐπείγει μιά Ἀνάσταση, / κάνε την ὅσο εἶναι καιρός / ἡ παράκρουση βροντά την πόρτα // Κύριε // κατεβάσαμε ασφάλειες / κλείσαμε τον γενικό / πήραμε κάτι κουβέρτες Ε.Σ. // Κύριε*

// σ' εγκαταλείπουμε. Ἄν ὁ Θεὸς καλεῖται στὸν ἐναρκτήριο στίχο νά πράξει μιά Ἀνάσταση, καὶ μάλιστα μὲ τρόπο ἐπείγοντα, αὐτὴ ἡ βία προκύπτει ἀπὸ τίς πράξεις τῶν ἀνθρώπων πού Τὸν ἀφήνουν, σέ ἓναν κόσμο, τὸν ὁποῖο πρῶτοι ἐγκατέλειψαν. Ἡ Ἀνάσταση, ὅπως προκύπτει ἀπὸ τοὺς στίχους πού μόλις παραθέσαμε, λειτουργεῖ εἰς βάρος τῆς παράκρουσης. Ἄς τὸ δοῦμε πιὸ προσεκτικὰ αὐτό.

Σέ ἓναν παράλογο κόσμο τὸ ὑπέρολογο λειτουργεῖ ὡς ἀντίδοτο, ὡς φαρμακεία. Ἡ Ἀνάσταση σάν γεγονός, γιὰ νά θυμηθοῦμε ὅσα γράφαμε σέ προηγούμενο κείμενό μας γιὰ τὸν Νίκο Καροῦζο, ἔρχεται νά ἄρει τὸ παράλογο ἑνὸς κόσμου πού ἐγκαταλείπει τὸν Κτίστη του· ἡ Ἀνάσταση πού βιάζεται νά συντελεστεῖ, νά πραγματοποιηθεῖ ἐνώπιον σωμάτων καὶ ἀσωμάτων, νά βάλει ξανά τὸν ἐκτροχιασμένο χρόνο στὴν τροχιά τῆς ὑψιστῆς διδαχῆς, τῆς Ἀγάπης ἄνευ ὄρων καὶ ὀρίων. Τὸ ποίημα, σέ πρώτη ἀνάγνωση, μοιάζει πεσιμιστικὸ· τὸ συλλογικὸ ποιητικὸ ὑποκείμενο («ἐμεῖς») κλείνει τὸ ποίημα μὲ τὴν παραδοχὴ τῆς ἐγκατάλειψης τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐπίκληση, ὅμως, τοῦ πρώτου στίχου δέν ἀφήνει περιθώρια γιὰ τὸν πῶθο τοῦ ἴδιου ὑποκειμένου: χρειαζόμε-

στε μίαν Ἀνάσταση. Καί πράγματι, πόσο ἀναγκαία εἶναι ἡ διαρκῆς παρουσία τοῦ μηνύματος τῆς Ἀνάστασης σέ ἕναν κόσμο πού δέν τήν ἀποδέχεται, πού ἀηδιάζει, ὅπως ἔγραφε ὁ Σεφέρης, μέ τό θαῦμα;

Ἡ Ἱστορία, θά τό ποῦμε καί πάλι, χρειάζεται τήν εἰσβολή τοῦ ὑπέρογου (Παπαθανασίου 2007, σ. 56). Χρειάζεται τήν εἰσβολή τῆς Ἀνάστασης πού ἔρχεται νά διασαλεύσει τή λογική τοῦ παράλογου πού τή διακρίνει. Ὁ κόσμος πού ἐγκαταλείπεται εἶναι ὁ κόσμος τῶν εὐτελῶν: τῶν κουβερτῶν Ε.Σ., ἕνας κόσμος χωρίς φῶς καί χωρίς ἀσφάλεια. Οἱ συμβολισμοί δέν εἶναι τυχαῖοι· ὁ κόσμος πού ἐγκαταλείπεται εἶναι ἕνας κόσμος πού βιώνει τή φθορά σέ ὅλα τά ἐπίπεδα καί πλέον δέν ὑπάρχει διάθεση γιά τήν ἀλλαγῆ, παρά ἐπικρατεῖ μιὰ διαρκῆς παραίτηση. Ὁ νέος κόσμος, ὁ ὁποῖος δέν φαίνεται πουθενά στό προσκήνιο, οὔτε καί ὑπονοεῖται, εἶναι ὁ ἀναστάσιμος κόσμος, ὁ κόσμος πού περιγράφεται ἀπό τόν Ἰωάννη στήν Ἀποκάλυψή του, ὁ κόσμος τοῦ γάμου τοῦ ἀρνίου (Ἀπ 19:7), ὁ κόσμος πού ὀρίζεται ἀπό τήν Ἀνάσταση, ἀπό τή βία της καί τίς ἐξακτινώσεις της.

Τό ποίημα μόλις πού θά μπορούσε νά χαρακτηριστεῖ «θρησκευτικό», ὅπως

ἐπίσης ἐλάχιστη εἶναι ἡ σχέση του μέ τή μεταφυσική ὅπως ἔχουμε συνηθίσει νά τήν ἐντοπίζουμε στή λογοτεχνία. Μέσα, ὅμως, ἀπό τήν ἀντεστραμμένη μεταφυσική τοῦ Συφιλιτζόγλου, τήν ὁποία, μάλιστα, μοιράζεται μέ πολλούς ὁμοτέχνους καί ὁμηλικούς του ποιητές (ὅπως ὁ Γιῶργος Πρεβεδουράκης, πού ἤδη συναντήσαμε, ἤ ἡ Μαίρη Κλιγκάτση, πού θά δοῦμε σέ κατοπινό μας κείμενο), προκύπτει ξεκάθαρα ἡ ἀνάγκη γιά τό μήνυμα τῆς Ἀνάστασης, γιά τή δυνατότητα τοῦ νέου, αὐτοῦ πού ἔρχεται νά διασαλεύσει τήν ὑπάρχουσα κατάσταση, νά νικήσει τή φθορά καί νά ἀναδείξει τίς δυνατότητες τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Θεός τοῦ ποιήματος εἶναι ἕνας Θεός πού ἀπεργάζεται τή σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ἀκόμα καί τήν ἔσχατη στιγμή τῆς ἐγκατάλειψής Του ἀπ' αὐτούς. Εἶναι ὁ Θεός τῆς Ἀνάστασης, τοῦ Ἕδῃ καί τοῦ Ὅχι ἀκόμα· εἶναι ἡ ἐπιβεβαίωση πῶς ἡ Ἀνάσταση «δέν εἶναι ἕνα γεγονός πού ἔγινε, τελείωσε στό παρελθόν καί παραμένει ἔγκλειστο ἐκεῖ, ἀλλά τό ξεκίνημα μίας διαδικασίας πού συνεχίζεται καί πού θά ὀλοκληρωθεῖ στό μέλλον» (Παπαθανασίου 2007, σ. 31). Ὅπου μιὰ Ἀνάσταση σημαίνει τήν πάντα ἐπίκαιρη Ἀνάσταση.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ. Κυριάκος Συφιλιτζόγλου, *ἕκαστος εφ' ω ἐτάφη*, Λάρισα: Θράκα 2017. Θανάσης Ν. Παπαθανασίου, *Με την ψυχή στα πόδια. Από το μήνμα το κενό στους δρόμους του κόσμου*, Αθήνα: Ἐν πλῶ 2007.

Richard Parkes Bonington,
Ἕλληνας ἀρματολός
(1825-26), Αθήνα,
Μουσεῖο Μπενάκη

Ludivico Lipparini,
Σουλιώτης πού σκέφτεται
τήν πατρίδα του (1837)
ἰδιωτική συλλογή

E. Padilla – P.C. Phan (επιμ.), Θεολογία της μετανάστευσης στις Αβρααμικές θρησκείες: Ιουδαϊσμός, Χριστιανισμός, Ισλάμ, μτφ. Ν. Κουρεμένος, (συλλογικός τόμος), Άκαδημία Θεολογικών Σπουδών Βόλου 2020.

Στόν τόμο συγκεντρώνονται απόψεις από τά διαφορετικά θρησκευτά αλλά και από τίς έπιμέρους χριστιανικές παραδόσεις, καθώς και μία θεώρηση από τή σκοπιά τής οικουμενικής κίνησης, δίνοντας τήν εύκαιρία στόν άναγνώστη νά γνωρίσει τόν κεντρικό ρόλο πού κατέχει ή μεταναστευτική πράξη σέ όλες τίς Άβρααμικές θρησκείες.

10 Τόμοι για τήν Έπανάσταση του 1821

Έκδόθηκαν, σέ αυτότελείς τόμους, τά Πρακτικά τών δέκα έπιστημονικών συνεδρίων για τήν έπανάσταση του 1821, πού όργάνωσε ή Ίερά Σύνοδος τής Έκκλησίας τής Ελλάδος διά τής Ειδικής Συνοδικής Έπιτροπής Πολιτιστικής Ταυτότητας (2012-2020). Η θεματολογία είναι ή έξής: *Ίστοριογραφία και πηγές για τήν έρμηνεία του 1821* (2012), *Η ζωή τών ύποδούλων Έλλήνων επί Τουρκοκρατίας. Καταπίεση-Κοινοτισμός-Παιδεία* (2013), *Όρθόδοξη Έκκλησία και διαφύλαξη τής έθνικής ταυτότητας. Νεομάρτυρες, Άγιος Κοσμάς ό Αίτωλος, Έπαναστατικά Κινήματα* (2014), *Έλληνικός και Εύρωπαϊκός Διαφωτισμός* (2015), *Ό διεθνής περίγυρος και ό φιλελληνισμός κατά τήν Έλληνική Έπανάσταση* (2016), *Πολεμικές συγκρούσεις και τόποι καθαγιασμού του άπελευθερωτικού Άγώνος κατά τήν Έπανάσταση του 1821* (2017), *Οί φιλελεύθεροι θεσμοί του Άγώνος τής Έλληνικής Έπανάστασης* (2018), *Οί μεγάλες Προσωπικότητες τής Έλληνικής Έπανάστασης - Όμοφυχία και διχόνοια κατά τήν Έπανάσταση* (2019), *Τά οικονομικά του Άγώνος - Η έπίτευξη και ή άναγνώριση τής Έλληνικής Άνεξαρτησίας* (2020), *Η έπίδραση τής Έλληνικής Έπανάστασης στή λογοτεχνία και στήν Τέχνη* (2020).

Άρχιμ. Ίωαννίκιος (Καθηγούμενος), Η Έλληνική Ψυχή. Άρετές και Έλαττώματα – Σάλπισμα ένότητας και όμοφυχίας, έκδ. Ι.Μ. Μεταμορφώσεως του Σωτήρος Σοχοΰ Λαγκαδά 2018. Μία σκιαγράφηση τών ιδιομορφιών του έλληνικού χαρακτήρα, μέσα από τήν ίστορία, τή λογοτεχνία και μικρά καθημερινά περιστατικά.

Βιβλία πού λάβαμε - Νέες κυκλοφορίες

Κατερίνα Θεοδωρακοπούλου, *Το χωριό του καυγά που έγινε εργαστήριο της χαράς, και άλλα παραμύθια*, εικόνες: Έλενα Κρυστάλλη, Άθήνα: Έλληνική Έταιρεία Προγεννητικής Άγωγής 2020.

Διευκρινίσεις για τὰ μισθολογικά κλιμάκια

Πρωτ. Γεωργίου Βαμβακίδη
Γεν. Αρχιερ. Ἐπιτρ. Ἱ.Μ. Ζιχνῶν καί Νευροκοπίου
Ἀντιπροέδρου Ι.Σ.Κ.Ε.

Σέ συνέχεια μέ τό προηγούμενο τεύχος σχετικά μέ τίς μισθολογικές ἐξελίξεις, καταθέτουμε ἀπό τό παρόν τεύχος ὀρισμένες διευκρινίσεις καί γιά τίς ὑπόλοιπες Μισθολογικές Κατηγορίες δηλαδή τῆς ΔΕ, ΤΕ, καί ΠΕ. Οἱ βασικοί μισθοὶ ὅλων τῶν ὡς ἄνω ἀναφερομένων Μισθολογικῶν Κατηγοριῶν, ὅπως ἄλλωστε καί τῆς ΥΕ, καθορίζονται ἀπό τόν Νόμο 4354/2015. Συνεπῶς ἐφόσον ὁ βασικός μισθός τῆς ΥΕ Μισθολογικῆς Κατηγορίας ΥΕ ἔχει καθοριστεῖ στό ποσόν τῶν 780,00 εὐρώ, οἱ ὑπόλοιπες τρεῖς καθορίζονται καί προσδιορίζονται μέ βάση τόν βασικό μισθό τοῦ Μισθολογικοῦ Κλιμακίου 1 τῆς ΥΕ κατηγορίας, πολλαπλασιαζόμενο μέ τούς παρακάτω βασικούς συντελεστές:

α) γιά τή Μισθολογική Κατηγορία ΔΕ ὁ συντελεστής εἶναι 1,10

β) γιά τή Μισθολογική Κατηγορία ΤΕ ὁ συντελεστής εἶναι 1,33, καί

γ) γιά τή Μισθολογική Κατηγορία ΠΕ ὁ συντελεστής εἶναι 1,40.

Ὁ μηνιαίος λοιπόν βασικός μισθός τῶν τριῶν συγκεκριμένων Μισθολογικῶν Κατηγοριῶν (ΔΕ, ΤΕ, ΠΕ) διαμορφώνεται μέ πρόσθεση στό ἀμέσως προηγούμενο

Μισθολογικό Κλιμάκιο τοῦ ποσοῦ πού προκύπτει ἀπό τόν πολλαπλασιασμό τοῦ ποσοῦ τῶν 780,00 € μέ τούς παραπάνω συντελεστές καί στή συνέχεια μέ τόν συντελεστή 0,0699 γιά τή ΔΕ Μισθολογική Κατηγορία, 0,0530 γιά τήν ΤΕ Μισθολογική Κατηγορία καί τέλος 0,0540 γιά τήν ΠΕ Μισθολογική Κατηγορία. Τό προσιθέμενο ποσό στρογγυλοποιεῖται στήν πλησιέστερη μονάδα εὐρώ.

Σέ ὀρισμένες περιπτώσεις παρατηρεῖται χρονοβόρα, πολλές φορές ἀδικαιολόγητη, καθυστέρηση χορήγησης Μισθολογικῶν Κλιμακίων. Οἱ ἐκκαθαριστές τῶν Μισθολογικῶν Καταστάσεων ἐκάστης Ἱερᾶς Μητροπόλεως ἔχουν καθήκον καί ὑποχρέωση νά ἐνημερώνουν λεπτομερέστατα γιά τίς μισθολογικές προαγωγές καί ἐξελίξεις τῶν ἐν Χριστῷ ἀδελφῶν μας. Οἱ περισσότεροι Κληρικοί δέν γνωρίζουν τίς νομοθετικές διατάξεις καί τὰ ἰσχύοντα γιά τήν οἰκονομική τους ἐξέλιξη. Ταυτόχρονα τυγχάνουν οἰκογενειάρχες μέ πολλά οἰκονομικά προβλήματα καί εἶναι φυσικό νά ρωτοῦν καί νά ξαναρωτοῦν γιά θέματα πού σχετίζονται μέ τήν καθημερινή βιοποριστική τους ἀνάγκη.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων καὶ τῶν ὀργανισμῶν τῆς συμμετέχει στοὺς ἑορτασμούς γιὰ τὴ συμπλήρωση 200 ἐτῶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση τοῦ 1821 μὲ ἐπιστημονικά συνέδρια, ἐκδόσεις, μαθητικούς διαγωνισμούς, ραδιοφωνικὲς ἐκπομπές καὶ ἄλλες ἐπετειακὲς ἐκδηλώσεις πού θά πραγματοποιηθοῦν ἀνά τὴν ἐπικράτεια.

Ὁ Κλάδος Ραδιοφωνίας ἔχει ξεκινήσει σειρά ἀφιερωματικῶν ἐκπομπῶν καὶ προγραμματίζει νεότερες πού σύντομα θά ἀνακοινωθοῦν. Συγκεκριμένα:

1821 καὶ 25η Μαρτίου (2010): τὸ κοινωνικὸ γίνεσθαι κατὰ τὴν Ἐπανάσταση

1821 καὶ 25η Μαρτίου (2011): σειρά ἀφιερωματικῶν ἐκπομπῶν

Σχέσεις Ἀνατολῆς - Δύσης 1453-1821 (2012)

25η Μαρτίου (2013)

Ἡ Ἐπανάσταση τοῦ 1821 στίς Παραδουνάβιες Χῶρες (2014)

Ἀφιέρωμα στὴν 25η Μαρτίου (2015)

Ὁ Κλάδος Ἐκδόσεων ἔχει προγραμματίσει ἀφιερωματικὸ τεῦχος τοῦ ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ *Θεολογία* μὲ θέμα «Ἐλευθερία» γιὰ τὸ 1821.

Ὁ Κλάδος Διαδικτύου παρέχει κείμενα γιὰ τὸ '21 καὶ εἰκόνες τῆς Ἐθνεγερσίας.

Ἐκπομπές πού προτείνουμε:

Καθημερινά:

22.00: ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΠΙΣΤΗ (Ε)

Προσεγγίσεις στοὺς ὅρους τῆς πίστεως.

Μέ τὸν Δημήτρη Μαυρόπουλο

12.00: ΤΟ ΑΛΑΤΙ ΤΗΣ ΓΗΣ

Παραδοσιακὴ μουσική.

Μέ τὸν Λάμπρο Λιάβα.

20.00: ΑΦΙΕΡΩΜΑΤΑ ΤΟΥ 89,5.

23.00: ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ 89,5.

00.00: ΜΕ ΛΟΓΙΑ ΑΚΡΙΒΑ ΚΑΙ ΟΜΟΡΦΕΣ ΜΟΥΣΙΚΕΣ.

Ἀποσπάσματα ἀπὸ κείμενα Πατέρων μὲ μουσικὲς

γέφυρες.

Μέ τὴν Κυριακὴ Αἰλιανοῦ.

Οἱ ἐκπομπές τοῦ Ραδιοφωνικοῦ Σταθμοῦ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 89,5 ἀναμεταδίδονται ἀπὸ τοὺς δικτυωμένους σταθμούς τῶν Ἱερῶν Μητροπόλεων.

ΠΛΗΡΩΜΕΝΟ ΤΕΛΟΣ
Ταχ. Γραφείο Κ.Ε.Μ.Π. ΚΡ
Αριθμός Άδειας 10

ΚΩΔΙΚΟΣ ΕΛΤΑ 21 2355

ΙΕΡΑ ΣΥΝΟΔΟΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ (Ε.Μ.Υ.Ε.Ε.)
Άθηνās 30 10551 Άθηναι
Τηλ. 211-1825298 Fax: 211-1824317
ISSN 1105-7203